

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií / Francouzská filologie

Bakalářská práce

Petra Bezoušková

Experimentální paremiologie – italská a francouzská přísloví v kontextu
Experimental paremiology – Italian and French Proverbs in Context

Praha 2015

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslav Štichauer, Ph.D.

Poděkování:

Ráda bych poděkovala PhDr. Jaroslavu Štichauerovi, Ph.D. za jeho ochotu, cenné rady a čas, který mi věnoval během zpracování tématu. Dále bych ráda poděkovala Amiře El Habiby za pomoc s korekturou italštiny v dotaznících a všem respondentům za poskytnutí potřebných informací.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V ..... dne .....

.....

Petra Bezoušková

Klíčová slova:

paremiologie, přísloví, syntaxe, francouzština, italština, morfologie

Key words:

paremiology, proverb, syntax, French language, Italian language, morphology

Abstrakt

Součástí lidové moudrosti každého jazyka jsou přísloví. Práce je zaměřená na francouzská a italská přísloví, která představují velice zajímavý předmět zkoumání. Pro uvedení do celé problematiky nejdříve přísloví definujeme, jak z hlediska francouzských, tak i italských gramatik, a uvedeme jeho obecné charakteristické rysy a typologii. Poté, zkoumáme funkci přísloví v textu, dále morfologické, syntaktické a lexikální rozdíly mezi francouzskými a italskými příslovími a na závěr možná úskalí jejich interpretace. Pomocí dotazníků zjišťujeme, jaká je všeobecná schopnost interpretace přísloví a zda jsou nějaké rozdíly v jejich percepci mezi francouzskými a italskými respondenty. Tato bakalářská práce má za cíl poskytnout komplexní informace o studiu přísloví a zmapovat rozdíly mezi francouzskými a italskými příslovími.

Abstract

In every language folk wisdom is found in proverbs. The thesis focuses on French and Italian proverbs, which is a very interesting subject to research. Firstly, I will give a definition of proverbs in both French and Italian grammar. I will also discuss general characteristics and typology of proverbs. Then I will explain the role of proverbs in the text, the morphological, syntactical, and lexical differences between French and Italian proverbs, as well as the possible difficulties of their interpretation. Using a survey, I will show the general ability of interpretation of proverbs and some differences in the perception of French and Italian respondents. The goal of this bachelors' thesis is to provide complex information on the study of proverbs and chart the differences of French and Italian proverbs.

0 Úvod.....	9
Teoretická část.....	11
1. Co je přísloví?	11
1.1 Definice přísloví	11
1.1.1 Francouzské definice přísloví.....	11
1.1.2 České definice přísloví.....	12
1.1.3 Problém definice italských přísloví.....	13
1.2 Vědy spojené s příslovím.....	14
1.2.1 Paremiologie a paremiografie.....	14
1.2.2 Frazeologie a idiomatika.....	15
1.3 Další kategorie ustálených spojení	16
1.4 Základní charakteristika přísloví	17
1.4.1 Metaforičnost.....	17
1.4.1.1 Anscombrowo rozdělení přísloví na jednotlivé rysy (M-metaforičnost, H-lidské chování)	17
1.4.1.2 Rozdělení metaforičnosti podle Kleibera.....	18
1.4.1.2.1 Metaforický přechod a přechod od situace určité k obecné	18
1.4.1.2.2 Přechod od situace určité k obecné	19
1.4.1.2.3 Doslovná přísloví	19
1.4.2 Krátkost a stručnost.....	20
1.4.3 Notorická známost přísloví.....	21
1.4.4 Binarita a rytmus přísloví	21
1.4.5 Didaktičnost.....	22
1.5 Otázka autorství a introductivní fráze.....	22
1.6 Proverbializace a deproverbializace.....	27
1.6.1 Proverbializace	27
1.6.2 Deproverbializace	28

1.6.1 Negace příslovečného poselství.....	28
1.7 Typologie francouzských a italských přísloví podle Conenové.....	28
1.7.1 Typ „Qui“	32
1.7.2 Typ „Il faut“	33
1.7.3 Typ „On“	34
1.8 Formální ustálenost	35
1.8.1 Stupně formální ustálenosti ve francouzských a italských přísloví	36
1.8.2 Varianty	38
1.9 Historie přísloví.....	38
2 Funkce přísloví v textu	41
2.1 Přísloví a jeho ohraničení v čase	41
2.2 Předem typizující věty a věty typizující s konkrétní lokalizací.....	43
2.3 Intertextualita a binarita přísloví	45
2.4 Vybočení z paremické struktury.....	46
2.4.1 Typy vybočení z paremické struktury podle Schapirové.....	46
2.4.2 Připodobňování a převrácení podmínek genericity.....	47
2.5 Přísloví ve sloganech	48
2.6 Přísloví v literárních dílech.....	49
3 Lexikální komparace přísloví.....	50
3.1 Naprostá lexikální ekvivalence	50
3.2 Částečná lexikální ekvivalence	50
3.3 Lexikální diferenciacce.....	50
4. Přísloví a jejich interpretace - proč některá přísloví stárnou?	52
4.1 Interpretace přísloví	52
4.1.1 Příklady složitější interpretace v italských sbornících.....	53
4.1.2 Stará přísloví podle Morawského sbírky: Proverbes français antérieurs au XV ^e siècle	54

4.2 Vytváření přísloví z diachronního pohledu	56
4.3 Tvorba nových přísloví	59
Experimentální část.....	61
5 Testování percepce různých typů přísloví v různých kontextech	61
5.1 Dotazník	61
5.2 Realizace experimentu	61
5.3 Profil respondenta	62
5.4 Souhrnné výsledky francouzského dotazníku	63
5.5 Souhrnné výsledky italského dotazníku	69
6 Hodnocení testů - existují rozdíly mezi francouzštinou a italštinou v percepci různých typů přísloví?	75
6.1 Srovnání prvního typu přísloví	75
6.2 Srovnání druhého typu přísloví	76
6.3 Srovnání třetího typu přísloví	77
6.4 Srovnání čtvrtého typu přísloví	78
6.5 Celkové zhodnocení	79
7 Závěr	81
8 Résumé.....	83
9 Seznam použité literatury a internetových zdrojů.....	87
10 Přílohy.....	91

0 Úvod

Přísloví jsou velice zajímavými jazykovými útvary, mimo jiné také proto, že jejich komplexním studiem se zabývá pouze hrstka lingvistů -paremiologů. V této bakalářské práci se zaměříme na studium přísloví francouzských a italských. Celá práce je rozdělena do dvou částí - teoretické a praktické. Teoretická část je strukturovaná do čtyř kapitol, věnující se postupnému zkoumání přísloví od jeho definice po kontrastivní studium přísloví a jeho interpretaci. Praktická část obsahuje dvě kapitoly a věnuje se vlastnímu výzkumu percepce přísloví na základě dotazníků.

V první kapitole této práce si vysvětlíme složitou a nejednotnou definici přísloví z pohledu francouzských a italských, ale i českých lingvistů, kterou si dále podrobně rozebereme pomocí obecné charakteristiky a typologie přísloví. Přísloví si zařadíme do lingvistických disciplín jako je frazeologie a idiomatika a také si objasníme rozdíl mezi disciplínami paremiologie a paremiografie, které jsou s příslovím úzce spjaté. Dále se budeme zabývat komplikovanou otázkou autorství v příslovích. Na závěr této kapitoly si vysvětlíme formální ustálenost v příslovích, porovnáme si francouzská a italská přísloví z hlediska syntaktického a morfologického a krátce si shrneme obecnou historii přísloví.

Poté, co si vymežíme definici přísloví a jeho zařazení, přejdeme k jeho funkci v textu, které věnujeme druhou kapitolu této práce. Vysvětlíme si Anscombrowo rozdělení přísloví na typizující věty a také, proč je složité přísloví časově ohraničit. Dále se budeme zabývat intertextualitou přísloví a nakonec si rozebereme výskyt přísloví v textu, konkrétně ve sloganech a literárních dílech.

Ve třetí kapitole si porovnáme francouzská a italská přísloví mezi sebou, konkrétně se budeme zabývat jejich lexikální komparací.

V kapitole čtvrté se na základě francouzských a italských přísloví pokusíme vysvětlit, proč je tak složité některá přísloví interpretovat, jak se přísloví vytvářela v průběhu času a zda nově vytvářející se přísloví mají šanci získat příslovečný status a v jazyce se ustálit.

Poslední dvě kapitoly jsou věnované mému vlastnímu výzkumu. Pomocí francouzských a italských dotazníků obsahujících vždy čtyři přísloví budeme zkoumat, zda

lidé jsou stále schopni složitější přísloví správně interpretovat a, jaký je rozdíl v percepci přísloví ve francouzské a italské kultuře.

Cílem této bakalářské práce je poskytnout komplexní informace týkající se přísloví a zmapovat rozdíly mezi francouzskými a italskými příslovími. Ve výzkumné části bychom chtěli dokázat, že přísloví nejsou na ústupu a společnost je stále schopná dojít k jejich správné interpretaci, ať už pomocí jejich znalosti či své vlastní intuice.

Teoretická část

1. Co je přísloví?

Výraz *přísloví* pochází z latinského slova *proverbium*, které je složeninou slova *verbum* nesoucí mnoho významů: slovo, výrok, znění... (Maubourguet 1993: 1218)

1.1 Definice přísloví

1.1.1 Francouzské definice přísloví

V článcích, příručkách a slovnících nenajdeme jednotu v definici přísloví. Každý lingvista přichází se svou vlastní definicí, která často odporuje definici jiného.

Podle Grevisse (2008: 197) „Les proverbes sont des espèces de locutions, mais qui constituent une phrase. Ils présentent souvent des constructions anciennes et contiennent parfois des mots rares et disparus. Cela ne gêne pas le locuteur, car le sens est en quelque sorte global et ne dépend pas des mots pris en particulier.“¹ Mezi příklady uvádí tato přísloví: „*A BEAU mentir qui vient de loin. À bon ENTENDEUR salut. OIGNEZ vilain, il vous POINDRA*“². Ve slovníku *Dictionnaire des difficultés du français* představuje Jean-Paul Colin přísloví jako „[...] une sentence anonyme et plus ou moins moralisante. Les proverbes d’un pays forment une sorte de « code de la sagesse populaire »“³ (Colin 1982: 215) Jedná se o „Court énoncé exprimant un conseil populaire, une vérité de bon sens ou d’expérience, et qui sont devenus d’usage commun.“⁴ (Maubourguet 1993: 1218)

Ve slovníku *Larousse* se nalézá definice velmi podobná té ze slovníku *Dictionnaire des difficultés du français*, ale přece jen se v mnohém liší. *Larousse* označuje přísloví jako „Sentence, maxime, exprimée souvent en peu de mots, traduisant une vérité générale et traditionnelle, et qui apparaît plus souvent dans la langue parlée pour étayer une affirmation, confirmer une décision etc.“⁵ (Dubois 1992: 1523) Po přečtení citace můžeme vidět, že se

---

¹Překlad: Přísloví jsou ustálená spojení, která tvoří větu a často obsahují zastaralé konstrukce a slova zřídka používaná, nebo již dávno zaniklá. Použití těchto zastaralých výrazů v příslovích by posluchače nemělo nijak omezovat v chápání jejich smyslu, jelikož přísloví se rozumí v celkovém kontextu a nepozastavujeme se nad jednotlivými slovy.

² Český ekvivalent: Snadno tomu lhátí, kdo zdaleko se vrátí. Kdo má uši k slyšení, slyš! Čiň čertu dobře, peklem se ti odslouží. (Tomin 2008: 9, 186)

³ Překlad: Moralizující věta anonymního rázu, která je součástí lidové slovesnosti každé země.

⁴ Překlad: Krátká výpověď obsahující prostou radu, všeobecně známou pravdu nebo zkušenost, které se zapsaly do povědomí lidí opakovaným užíváním

⁵ Překlad: Věta či maxima vyjádřená pouze několika slovy, odrážející všeobecnou pravdu, která se v mluveném jazyce objevuje proto, aby podpořila nějaké tvrzení či rozhodnutí.

v tomto slovníku mluví o přísloví jako maximě, což se rozchází s dalšími tvrzeními, kde se maxima a přísloví rozlišují jako dvě na sobě nezávislé podkategorie ustálených spojení. Ve francouzských mluvnicích se jako další podkategorie ustálených spojení mimo přísloví rozlišují také *adage*, *maxime*, *aphorisme*, *dicton*... Tyto různé kategorie mohou být trochu matoucí, jelikož nikde nenajdeme úplné odlišení jedné od druhé. Velmi často se definice překrývají. Těmto označením se budeme věnovat v další podkapitole.

Slovník *Le Petit Robert* se jako první z výše jmenovaných slovníků zmiňuje o přísloví ve spojení s metaforou: „formule présentant des caractères formels stables, souvent métaphorique ou figurée et exprimant une vérité d'expérience ou un conseil de sagesse pratique et populaire, commun à tout un group social.“⁶ Dále uvádí pár zajímavých výrazů, které ve spojení s příslovím zlidověly:

„*Passer en proverbe*: Devenir proverbial; être cité comme une vérité reçue ou comme un exemple typique.“⁷

Faire mentir le proverbe: mettre en défaut la généralité d'un proverbe, par une situation particulière.“⁸(Petit Robert 2015: 1810)

Mirella Connenová ve své studii *Structure syntaxique des proverbes français et italiens* uvádí, že „Le proverbe est un cas particulier de phrase figée qui se caractérise par des traits rythmiques, métaphoriques et sémantico-pragmatiques qu'il reste encore à approfondir.“⁹ (Connena 2000: 29) Je první z výše zmiňovaných lingvistů, kdo předkládá různé charakteristiky přísloví již v jeho definici. Tyto rysy si rozvineme v dalších kapitolách.

1.1.2 České definice přísloví

Nyní nahlédneme na definice přísloví podle českých slovníků a gramatik. Přestože se můžou v něčem lišit, obsah zůstává většinou stejný. Podle *Encyklopedického slovníku češtiny* (2002: 357) je přísloví „metaforický i nemetaforický frazém propoziční obvyklou didaktickou funkcí, který jistou momentální situaci kategorizuje poukazem na tradovanou zkušenost, srovnává typickou situaci nepříznivé reakce na provokaci či negativní postoj a postoj druhého,

⁶ Překlad: Formulace představující pevné formální, často metaforické či obrazné charaktery a pravdivost zkušenosti či praktickou lidovou radu, společnou pro jednu společenskou skupinu.

⁷ Překlad: Přejít do přísloví: Stát se příslovečným, být uváděn jako všeobecná pravda nebo typický příklad.

⁸ Překlad: Klamat příslovím: zmást obecnost přísloví vlastní situací.

⁹ Překlad: Přísloví je ustálené větné spojení charakterizující se rytmickými, metaforickými a sémanticko-pragmatickými rysy.

obvykle zkušenějšího mluvčího vyjádřený v komentáři, který může být i poučením.“ Všimněme si, že *Encyklopedický slovník češtiny* nahlíží na přísloví jako na reakci na provokaci nebo negativní postoj toho druhého. Tuto zmínku v definicích, které jsme objevili ve francouzských slovnících a gramatikách, nikde nenajdeme.

Podle Slovníku spisovného jazyka českého (1989: 659) je přísloví „krátké, někdy rýmované, lidovou tradicí udržované mravní poučení, vyjádřené často přirovnáním nebo metaforou.“

Podle Příruční mluvnice češtiny (1995: 72-73) jsou přísloví „anonymní výroky podávající mravní poučení poukazem na kolektivní zkušenost (*S poctivostí nejdál dojdeš*).“ Řadí se do kategorie větných frazémů, které se dále rozlišují na větné slovesné (*Ranní ptáče dál doskáče*.) či neslovesné (*Všude dobře, doma nejlip*). Vedle přísloví se do této kategorie také řadí pořekadla - „anonymní výroky vystihující určitou situaci (*I mistr tesař se utne*.) a pranostiky - specifický druh pořekadel vyjadřující vztah mezi časovým obdobím roku a atmosférickými jevy, případně zemědělskými pracemi (*Vánoce na blátě, Velikonoce na ledu*).“

1.1.3 Problém definice italských přísloví

Když se k problematice postavíme, je těžké definovat, co přesně se italskými příslovími myslí. Mohou to být:

- přísloví, která se užívají na italském území
- přísloví, která se užívají a užívala se od nějakého určitého data na italském území
- přísloví, která se používají dnes v italském jazyce
- přísloví, která se užívají a byla užívána od určitého období

Jejich definice není jednoduchá hlavně proto, že v Itálii najdeme právě mnoho dialektů, které se užívají dodnes. Není možné úplně oddělit přísloví dialektální a přísloví, která se užívají na celém italském území. (Lapucci 2007: 15)

Často se u dialektálních přísloví stává, že území, na kterém se přísloví rozšířilo, se neshoduje s územím, kde se onen dialekt používá. V italštině najdeme přísloví italského jazyka, která se používají v dialektální tradici blízké mluvenému jazyku, dialektální přísloví, která se italianizovala a poté přísloví čistě dialektální. (Lapucci 2007: 16)

Temistocle Franceschi začal zkoumat jako první v Itálii zeměpisnou paremiologii tzv. geoparemiologii. Na univerzitě ve Florencii dokonce vzniklo výzkumné centrum pro zkoumání přísloví z pohledu geoparemiologie (Centro Interuniversitario di Geoparemiologia dell'Università di Firenze). Průzkumy byly nejdříve vedeny hlavně v Toskánsku, v Markách, v Piemontsku a na Sicílii, postupem času ve všech italských provinciích. (Woetková 2007: 268)

1.2 Vědy spojené s příslovím

1.2.1 Paremiologie a paremiografie

Paremiologie pochází z řeckého slova *paroimia* znamenající přísloví a slova *logos*, což znamená mluvit, sbírat, počítat, ale také slovo, nauka či věda. Podle *Encyklopedického slovníku češtiny* (2002: 310) je paremiologie (příslovnictví) věda zabývající se studiem přísloví, jejich evidencí a popisem. Původně se jako samostatná disciplína objevila v etnologii a antropologii, nověji ji můžeme najít v lingvistice, přesněji ve frazeologii a idiomatice.

Zkoumá i další folklórní útvary jakou jsou pořekadla, rčení, pranostiky či aforizmy. Považuje se za disciplínu frazeologie. Jednotkou paremiologie je parémie. „Parémie jsou jednotky formálně i obsahově ustálené, obrazné spojení slov znakové povahy se složkou idiomatickou (sémanticko-funkční) a výrazovou. Kromě ustálenosti, významové a formální vázanosti, nerozložitelnosti, lineárnosti a obraznosti, jde o jednotky silně expresivní.“ (Junková 2004: 55)

Další disciplínou úzce spojenou s paremiologií je paremiografie. Paremiografie je vědní disciplína, která se zabývá sbíráním přísloví, jejich zapisováním a vydáváním. Italská internetová encyklopedie Treccani uvádí jako prvního paremiografa, čili sběratele přísloví, sofistického filozofa Zenóbia, který působil jako učitel rétoriky v Římě za Hadriánova císařství. (<http://www.treccani.it/enciclopedia/paremiografia/>)

Jedna disciplína bez druhé by mohla jen těžce existovat, proto spolu nerozlučně souvisí. Paremiografii můžeme označit za určitý pilíř paremiologie, protože bez sbírání a zaznamenávání by přísloví vymizela.

1.2.2 Frazeologie a idiomatika

Podle *Encyklopedického slovníku češtiny* (2002: 142-143) jsou frazeologie a idiomatika lingvistickými disciplínami zabývajícími se studiem a popisem frazémů a idiomů. „Nejde o zvláštní jazykovou rovinu, ale o oblast ustálených anomálních kombinací, která je komplementární k oblasti pravidelných jazykových jednotek všeho druhu a na všech relevantních rovinách. Převážná část frazeologie a idiomatiky je přirozeně vytvářena a užívána v jazyce mluveném, většinou nespisovném, protože v něm se nejvíce projevuje funkční potřeba druhu vyjádření, které idiomy a frazémy představují.“

Frazém klasifikujeme do několika skupin: lexikální, kolokační, propoziční, polypropoziční monosubjektový a intersubjektový. Přísloví a pranostiky se řadí do frazémů propozičních. „Vyjadřují zkušenost didakticky sdělovanou posluchači. K typu normativních propozičních frazémů lze také řadit „apoteigma, aforismus, axiom a maximum, které všechny mají společné rysy jaderného krátkého výrazu zobecňujícího a normujícího poučení, zásadu či pravdu pro ostatní.“(tamtéž 2002: 142)

Jaký je rozdíl mezi frazémem a idiomem? Čermák problematiku rozdílu mezi frazémem a idiomem vysvětluje takto: „Frazém, idiom je tedy svou anomálností taková jedinečná a ustálená kombinace minimálně dvou prvků, z nichž některý/žádný nefunguje stejným způsobem (tj. s obdobnou funkcí) v jiném/ jiných kombinacích, popř. se vyskytuje pouze v kombinaci jediné/několika málo. [...] Ještě obecněji lze povahu frazému vystihnout tak, že je to ustálená kombinace dvou či více prvků (morfémů, slovních tvarů, popř. kolokací), z nichž aspoň jeden je členem extrémně omezeného a uzavřeného paradigmatu. Toto vymezení naznačuje i možnost testování toho, zda některý komponent je zaměnitelný a jeho záměnou vzniká další výraz se stejnou funkcí a obdobným významem. Pokud není, je to frazém, srov. čes. *Chytat lelky* a nemožnost záměny formy *lelky* za jiné ptáky (*chytat vrabce, vlaštovky...), ani záměny formy *chytat* za jiné verbum pohybu (*lapat/lovit/chápat...lelky). (Čermák 2010: 225-226) Toto pravidlo ale není vždy aplikovatelné úplně jednoznačně.

Podle Čermáka můžeme propoziční frazémy zařadit do pěti okruhů, na frazémy vyjadřující:

- 1) „Lidské projevy, aktivity, postoje a situace (*Blázen, kdo dává, ještě větší, kdo nebere., Když pánbůh dopustí i motyka spustí.*)
- 2) Lidské fyzické stavy, vlastnosti a schopnosti (*Člověk na ní může oči nechat.*)

- 3) Předměty, věci a výrobky a jejich stav, vlastnosti apod. (*To něco pamatuje.*)
- 4) Obecné pojmy, události a situace v oblasti času, zvyků, zákona apod. (*Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá.*)
- 5) Vnější přírodu a prostředí včetně počasí a jejich stav a vlastnosti (*To je psí čas!, Studený máj, v stodole ráj.*)“ (Čermák 2010: 231)

1.3 Další kategorie ustálených spojení

Mimo přísloví nalezneme ve francouzštině mnoho dalších kategorií ustálených spojení jako např.: *adage, aphorisme, apophtegme, dicton, dit, maxime* či *sentence*...

Adage pochází z latinského slova *adagium* a ve Francii se poprvé objevilo v roce 1529. Slovník *Le Petit Robert* *adage* označuje jako „maxime pratique ou juridique, ancienne et populaire.“ (Le petit Robert 2015: 27) Definice *adage* je ve slovníku *Dictionnaire général pour la maîtrise de la langue française* tato: „maxime ancienne et populaire empruntée au droit coutumier¹⁰ ou écrit: „Nul n'est censé ignorer la loi.“¹¹ (Maubourguet 1993: 17)

Aphorisme pochází z latinského slova *aphorismus*. Ve Francii se tento výraz poprvé objevil ve 13.století. Je to „formule ou prescription concise résumant une théorie, une série d'observations ou renfermant un précepte.“¹² (Le Petit Robert 2015: 97) Nejslavnějším dílem aforismů jsou Hippokratovy aforismy.

Maxime pochází z latinského *maxima*, což znamená největší. Podle *Le Petit Robert* je to „Formule lapidaire énonçant une règle morale ou une vérité générale“. Neznámější jsou Rochefoucauldovy maximy.¹³ (Le Petit Robert 2015: 1755)

Apophtegme pochází z řeckého slova *apophtegma* a jsou to „parole mémorable ayant une valeur de maxime“¹⁴ Jako příklad se uvádí tento citát Andrého Gida: „*On se cache d'être brave comme d'aimer.*“¹⁵ (Le Petit Robert 2015: 99)

---

¹⁰ Droit coutumier, ensemble des règles juridiques établies par l'usage, la tradition, la coutume et ayant force de loi, par opposition à droit écrit. (Larousse:<http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/coutumier>)

¹¹ Překlad: Neznalost zákona neomlouvá.

¹² Překlad: Formulace či nařízení stručně shrnující teorii, řadu pozorování, nebo zahrnující pravidlo.

¹³ Překlad: Výstižná formulace vyjadřující mravní pravidlo či všeobecnou pravdu.

¹⁴ Překlad: Památná slova nesoucí hodnotu maximy.

¹⁵ Překlad: Skrýváme se před tím, abychom byli stateční, jako před tím milovat.

Dicton je „formule expressive qui est relative à un fait de la vie quotidienne, pratique, matérielle, et qui est, en général, d'origine paysanne“¹⁶ jako např.: *S'il tonne en avril, prépare tes barils. Année de foin, année de rien.*¹⁷ Často se přísloví a *dicton* nalézají jeden vedle druhého, ale přesto synonymy nejsou. Přísloví je „Formule plus ou moins imagée, d'usage plus général que le dicton et parfois d'origine littéraire, qui exprime une vérité d'ordre moral: *L'argent est un bon serviteur et un mauvais maître.*“¹⁸ (Girodet 2004: 204)

„*Dit* (slovo) je krátký středověký literární žánr, zabývající se rodinnými nebo aktuálními tématy.“ Znamé jsou např. Rutebeufovy *dits* («*Le dit de l'Herberie*»).¹⁹ (Le Petit Robert 2015: 665)

Sentence je „pensée (surtout sur un point de morale) exprimée d'une manière dogmatique et littéraire. «*Ils viennent à moi dans l'espérance de m'entendre prononcer quelques sentences mémorables.*» (Gide) (Le Petit Robert: 2015: 99)²⁰

1.4 Základní charakteristika přísloví

1.4.1 Metaforičnost

1.4.1.1 Anscombrovo rozdělení přísloví na jednotlivé rysy (M-metaforičnost, H-lidské chování)

Podle Anscombra se ve francouzštině najde největší počet přísloví začínající na *Le...* (*L'habit ne fait pas la moine*²¹), *Qui...* (*Qui a bu boira*²²), anebo nulový člen (*article zéro frontal*) (*Labour d'été vaut fumier*²³). Při porovnání staré francouzštiny se současnou, najdeme několik rozdílů, konkrétně v používání *Qui*. Anscombre ve své studii uvádí, že přestože v současné francouzštině je *qui* interpretováno jako „*celui qui*“, ve staré

---

¹⁶ Překlad: Expresivní formula vztahující se ke každodennímu, praktickému a materiálnímu životu, obecně venkovského původu. Přísloví je více používaný obrat obraznějšího rázu než *dicton*, často literárního charakteru, vyjadřující moralitu.

¹⁷ Překlad: Jestli hřmí v dubnu, připrav si sudy. Rok slámy, rok ničeho.

¹⁸ Překlad: Přísloví je více používaný obrat obraznějšího rázu než *dicton*, často literárního charakteru, vyjadřující moralitu. *Peníze jsou dobrým sluhou, ale špatným pánem.*

¹⁹ Au Moyen Âge, genre littéraire, petite pièce traitant d'un sujet familier ou d'actualité.

²⁰ Překlad: Myšlenka (nejčastěji ukazující nějaké morální poučení) vyjádřená dogmaticky a literárně. «*Přišli ke mně v naději, že mě uslyší pronášet nějaké památné věty.*»

²¹ Překlad: Šat nedělá mnicha.

²² Překlad: Kdo pil, bude pít.

²³ Překlad: V létě zorané pole má cenu hnoje.

francouzštině měla původní forma *qui* hodnotu „*si on*“, která se udržela až do 17.století. (Anscombe 1994: 96-97)

Hlavním rysem přísloví je jejich obrazná, metaforická stránka dále M. Přísloví *Qui trop embrasse mal étreint*²⁴ má hodnotu +M, ale například přísloví *A la Saint Rémi, cueille tes fruits*²⁵ se přisuzuje hodnota –M. Další rys se vztahuje k lidskému chování dále uváděn: H. Anscombe dává do protikladu tyto 2 přísloví: *Mieux vaut un mauvais arrangement qu'un bon procès*²⁶ s hodnotou +H a *A la Chandeleur, l'hiver se passe ou prend vigueur*²⁷ s hodnotou –H. Podle této teorie nese maxima, jako morální posudek lidského chování, vždy schéma -M,+H. Anscombe zde uvádí Kleiberovu hypotézu, že rozdíl mezi příslovím a *dicton* najdeme právě v rysu H, např. přísloví *Un homme averti en vaut deux*²⁸ bude vždy příslovím, nese rys +H a –M. (Anscombe 1994: 97-98)

1.4.1.2 Rozdělení metaforičnosti podle Kleibera

Kleiber rozděluje metaforičnost přísloví do tří skupin.

1.4.1.2.1 Metaforický přechod a přechod od situace určité k obecné

Tato kategorie se skládá z přísloví typu:

- (1) *Chat échaudé craint l'eau froide*²⁹
- (2) *Pierre qui roule n'amasse pas mousse*³⁰
- (3) *Petit poisson deviendra grand*³¹
- (4) *Les rivières retournent à la mer*³²

U těchto přísloví jejich smysl vybočuje od toho doslovného, je to metaforické zobrazení lidí. Tyto čtyři přísloví nemluví o kočce, řekách, kamenu, rybě..., ale o lidech. Pokud tato přísloví aplikujeme na lidi, nedají se ani doslovně interpretovat. Přísloví *Chat échaudé craint l'eau froide* neznamená, že člověk, který se spálil horkou vodou, se bojí té

²⁴ Český ekvivalent přísloví: Devatero řemesel, desátá bída. (Tomin 2008: 230)

²⁵ Překlad: Na svatého Rémi očeš plody.

²⁶ Překlad: Lepší je špatná dohoda než dobré soudní řízení.

²⁷ Překlad: Na Hromnice zima přejde nebo bude pokračovat.

²⁸ Český ekvivalent přísloví: Jeden zkušený člověk má cenu dvou. (Tomin 2008: 262)

²⁹ Překlad: Popálená kočka se bojí studené vody.

³⁰ Český ekvivalent: Když se kámen valí, mech se nenabalí.

³¹ Překlad: Malá ryba se stane velkou.

³² Překlad: Řeky se vracejí do moře.

studené. Toto přísloví má následující význam: „kdo zažil něco nepříjemného se obává něčeho, co je s tím nepříjemným, co zažil, spojené, přestože za normálních okolností by se toho neobával“. Abychom dospěli k této interpretaci, musíme podstoupit další proces tzv. „montée hypo/hyperonymique“: spálení horkou vodou je pouze příklad obecnější kategorie nepříjemných událostí, které jsou tou pravou entitou používanou příslovím. Tyto přísloví tedy podstupují dva mechanismy: první, metaforický přechod do kategorie lidí a druhý, přechod od určité situace k té obecné. (Kleiber 2008: 188-189)

1.4.1.2.2 Přechod od situace určité k obecné

Do druhé skupiny patří přísloví typu:

(5) *L'habit ne fait pas le moine*³³

(6) *C'est en forgeant qu'on devient forgeron*³⁴

(7) *Ce sont les cordonnier les plus mal chaussés*³⁵

Tyto přísloví se odlišují od těch z první skupiny tím, že nevyžadují metaforický přechod do kategorie lidí, jejich doslovná interpretace se kategorie lidí již týká. Ale naopak vyžadují druhý proces, přechod od určité situace k obecné (*élévation hypo/hyperonymique*). Vezměme si za příklad přísloví:

L'habit ne fait pas le moine

Toto přísloví se již od začátku týká lidí, jelikož mluví o mniších a jejich oblečení. Reálná interpretace tohoto přísloví ovšem mnichy a jejich oblékání přesahuje. Znamená: „To co vidíme na jedné osobě, způsob, jakým se nám zobrazuje před očima, nemusí přesně odpovídat tomu, jaká ta osoba je.“ (Kleiber 2008: 189)

1.4.1.2.3 Doslovná přísloví

Třetí skupinou jsou přísloví doslovná, jejich smysl se víceméně shoduje s tím, co vyjadřují. Odporují si s předchozími dvěma skupinami, jelikož nevyžadují žádný metaforický přechod ke kategorii lidí, či přechod od určité situace k obecné. Jejich příslovečný smysl je daný tím doslovným. (Kleiber 2008: 190)

---

³³ Překlad: Roucho nedělá mnicha.

³⁴ Překlad: Kovajíce se staneme kovářem.

³⁵ Překlad: Ševci jsou vždy špatně obuti.

(8) *Chose promise, chose due*³⁶

(9) *A petites causes grands effets*³⁷

(10) *A quelque chose malheur est bon*³⁸

1.4.2 Krátkost a stručnost

Prísloví je často popisováno jako krátký a stručný útvar. Schapira ale polemizuje s Whitingovou definicí: „Le proverbe est généralement court, mais pas nécessairement.“³⁹

Zamýšlí se nad tím, jaký je rozdíl mezi „court“ a „pas nécessairement court“. ⁴⁰

Krátké přísloví bude věta neúplná,

(11) *Tel père, tel fils*

souvětí, ale velmi krátké,

(12) *Qui vivra verra*⁴¹

nebo věta jednoduchá syntaktické struktury:

(podmět-přísudek-předmět):

(13) *Nécessité fait loi.*⁴²

(podmět-spona-doplňek)

(14) *Pauvreté n'est pas vice*⁴³

A přísloví označené jako „pas nécessairement court“? Souvětí s dvěma větami:

(15) *Quand il pleut à la Saint Médard, il pleut quarante jours plus tard.*⁴⁴

---

³⁶ Český ekvivalent: Co se slíbí, to se splní. (Tomin 2008: 43)

³⁷ Překlad: Na malé příčiny, velké důsledky.

³⁸ Český ekvivalent: Všechno zlé je pro něco dobré. (Tomin 2008: 15), Příklady 1-10 jsou z Kleiberovy studie *Histoire de couple : proverbes et métaphores*

³⁹ Překlad: Prísloví je obecně krátký útvar ale ne nezbytně.

⁴⁰ „krátký“ a „ne nezbytně krátký“

⁴¹ Český ekvivalent: Kdo dožije, uvidí. (Tomin 2008: 232)

⁴² Překlad: Nutnost vytváří pravidlo.

⁴³ Překlad: Chudoba není vadou.

⁴⁴ Překlad: Pokud prší na svatého Medarda, prší dalších 40 dní, český ekvivalent: Medardova kápe 40 dní kape. (Tomin 2008: 211)

Přísloví skládající se z čtyřverší jako tato „dicton“ v Proustově *Hledání ztraceného času* (Schapira 2000: 84-85):

- (16) *Mangeons mon pain.*
Je le veux bien.
Mangeons le tien.
*Je n'ai plus faim.*⁴⁵

Jak můžeme vidět v těchto příkladech, pojem krátkosti přísloví je velice relativní.

1.4.3 Notorická známost přísloví

„Figement“ (ustálenost) je přímo vázané na notorickou známost přísloví. Obrazná pojmenování (metafora, metonymie, personifikace) a stylistické figury (opakování, anakolut) se zjednodušují a stávají se klišé. Na poselství přísloví je tedy nahlíženo jako na stereotypní myšlenku. Přísloví se stává součástí slovníků na stejné úrovni jako jednotlivá slova či slovní spojení. (Schapira 2000: 84-86)

1.4.4 Binarita a rytmus přísloví

Přísloví se většinou vyskytuje v binární skladbě, která je často doplněná o rýmy či asonance:

- (17) *À chaque oiseau/ son nid est beau*⁴⁶

Také rytmus, který přísloví otiskne charakteristickou kadenci:

- (18) *Tant va la cruche à l'eau* (6 slabik)/ *qu'à la fin elle se casse*⁴⁷ (6 slabik)

Opakování jednoho výrazu nebo syntaktické symetrie v obou částích přísloví nám tuto binaritu ještě podtrhuje (Schapira 2000: 88):

- (19) ***Morte** la bête, **mort** le venin.*⁴⁸

⁴⁵ Překlad: Jezme můj chleba. Já bych rád. Jezme tvůj chleba. Já už nemám hlad.

⁴⁶ Překlad: Každému ptáčkovi se zdá jeho hnízdo krásné.

⁴⁷ Český ekvivalent: Tak dlouho se chodí se džbánem pro vodu, až se ucho utrhne.

⁴⁸ Český ekvivalent: Mrtvý pes nekouše. (Tomin 2008: 178), Příklady 11-19 jsou ze studie Schapirové *Proverbe, proverbialisation et déproverbialisation*

Rýmy, asonance, binarita, rytmus...tyto všechny elementy slouží k lepšímu (memotechnickému) zapamatování přísloví. Díky těmto elementům se přísloví dostala do všeobecného používání.

1.4.5 Didaktičnost

Propoziční obsah přísloví je často krátkým morálním ponaučením. Existuje nemálo přísloví, která jsou použita často šibalským způsobem, jejichž smysl může být považovaný za didaktický, přestože obsahují pozorování všeobecné hodnoty (Arnaud 1991: 22):

(20) *Là où il y a de la gêne, il n'y a pas de plaisir.*⁴⁹

(21) *La bave du crapaud n'atteint pas l'aile de la blanche colombe.*⁵⁰

1.5 Otázka autorství a introduktivní fráze

Otázka původu přísloví skoro nepřichází v úvahu, jelikož většina z nich je prezentovaná jako součást lidové moudrosti shromážděné v průběhu let. U přísloví tedy můžeme říci:

(22) *Comme on dit/ On a bien raison de dire/ Si j'en crois la sagesse populaire, qui va à la chasse perd sa place.*⁵¹

Oproti tomu maximy mají vždy svého autora:

(23) *Comme le dit La Rochefoucauld, le refus des louanges est un désir d'être loué deux fois.*⁵²

Podle Anscombra autorem přísloví je jakési kolektivní jazykové vědomí. Ten, kdo přísloví říká je pouze mluvčím přísloví, není jeho autorem. Není tím, kdo poprvé vyjádřil myšlenku, ke které se přísloví vztahuje, ale je to právě on, kdo tuto myšlenku aplikuje. Anscombe soubor přísloví srovnává k souboru zákonů a mluvčího k advokátovi, který zákon ale nevymyslel, vymyslela ho justice jako hlas lidu. Advokát musí zákon správně interpretovat dle dané situace. (Anscombe 1994: 99-102)

⁴⁹ Překlad: Tam, kde je ostych, nemůže být potěšení.

⁵⁰ Překlad: Slina ropuchy nedosáhne křídla bílé holubice., Příklady 20-21 jsou z Arnaudovy studie *Réflexions sur le proverbe*

⁵¹ Překlad: Jak se říká/ Máte pravdu, když říkáte/ Podle lidové moudrosti, kdo své místo opustí, právo na ně ztrácí. (Tomín 2008: 230)

⁵² Překlad: Jak říká La Rochefoucauld, odmítnutí chvály je přáním býti pochválen dvakrát.

Spisovatelé používají přísloví pro vyjádření své myšlenky nějakým neotřelým způsobem. Málokdo ale má tu schopnost modifikovat přísloví takovým způsobem, aby mu široká veřejnost stále rozuměla. (Čermák 2006: 538-539)

Když přísloví vyslovíme, nejsme jen my jeho mluvčími, ale také všichni ti, kdo ho řekli před námi. Přísloví můžeme tedy nazývat *énonciation-écho*, protože při jeho vyslovení *énonciateur* podává toto tvrzení jako imitaci, ozvěnu jeho předešlých formulací. *Locuteur* přísloví je také jeho *énonciateur*, ujímá se ho s osobním postojem, ale pouze tak, že on sám se schová za dalšího *énonciateur*, kterým je *ON (sagesse des nations)*. *ON* v tomto případě dokládá pravdivost tvrzení. Polyfonickou interpretací, kterou se Maingueneau a Grésillon ve svém článku *Polyphonie, proverbe et détournement, ou un proverbe peut en cacher un autre* zabývá, se rozumí právě toto smazání *locuteur* za hlasem *énonciateur*, identifikovatelný jako *ON*. U *ON* rozlišujeme extralingvistické a lingvistické faktory. Extralingvistickými faktory se rozumí omezení přísloví na uživatele jednoho jazyka a lingvistickými oproti tomu to, že na přísloví není nazíráno jako na nějakou výpověď, která se uložila do paměti ostatních jako např. slavné výroky (*L'Etat, c'est moi*⁵³), ale na výpověď se specifickými lingvistickými vlastnostmi. (Maingueneau a Grésillon 1984: 113-114)

Někdy mluvčí cítí potřebu svoji řeč nějakým způsobem uvést, naznačit, co řekne dál. Právě proto používá slovo nebo kombinaci slov, kterými připravují posluchače na pokračování diskurzu. Čermák toto slovo nebo kombinaci slov nazývá introduktory. (Čermák 2005: 549)

Anscombre se dále zabývá Ducrotovou studií z roku 1975 uvádějící, že přísloví se špatně kombinují s výrazy jako *Je trouve que...* Použitím tohoto spojení mluvčí vyjadřuje vlastní přímý názor, nevyjadřuje převzaté obecné mínění, což se rozchází s podstatou přísloví (*sagesse des nations*).

(24) **Je trouve que qui va à la chasse perd sa place.*⁵⁴

Oproti tomu například slovní spojení *J'estime...* uznává převzetí této myšlenky, i přesto, že mluvčí není autorem. Kombinace je lepší a v mnoha případech i přijatelnější pro posluchače.

(25) ?*J'estime que qui va à la chasse perd sa place.*⁵⁵

---

⁵³ Stát jsem já.

⁵⁴ Překlad: Myslím, že, kdo své místo opustí, právo na ně ztrácí.

(26) *J'estime que prudence est mère de sûreté.*⁵⁶

Přísloví není myšlenkou jedince. Spojení *Je trouve que...* je možné použít pouze v případě, kdy slouží svému mluvčímu pro vyjádření přímé myšlenky. Mezi tyto specifické situace Anscombe (1994: 100-101) uvádí:

(27) *Je trouve que pour une fois, à quelque chose malheur est bon.*⁵⁷

(28) *Je trouve que, au vu des circonstances, pas de nouvelles, bonnes nouvelles.*⁵⁸

Schapirová tuto teorii ještě více rozvádí současnými texty. Považuje přísloví vložená do textu za rozmanitější než je tomu u Anscombra. Přísloví vložená do textu často podtrhují jiné rysy než je právě kolektivní tvorba přísloví, dnes je to spíše obecná známost, všeobecnost a univerzální platnost přísloví, které uplatňujeme v introduktivních výrazech či větách.

(29) «(...) *abbé (Pierre) pense toujours trop aux autres, jusqu'à en oublier que charité bien ordonnée commence par soi-même.*»⁵⁹ (*L'Express* 2339: 25)

(30) « *Comme un malheur n'arrive jamais seul, Rio n'est pas seulement devenue dangereuse. Elle est aussi, depuis trois ans, hors de prix.*»⁶⁰ (*Le Point* 1249: 12)

(31) «*Le poète (Norve) a bien compris le coeur de l'homme, [...] il sait qu'on juge l'arbre à ses fruits [...]*»⁶¹ (*La Vie Quercynoise*, 3-4/10/1997: 14)

(32) «*Le pire n'est pas sûr. Mais quoi qu'il arrive, à quelque chose malheur est bon.*»⁶² (*Le Nouvel Observateur* 1661: 11)⁶³

Všimněme si, že prostředky použity v přecházejících příkladech, mají za účel posilnit argument tím, že tyto introduktory ještě více zdůrazňují platnost přísloví. (Schapira 1999: 100-101)

---

⁵⁵ Překlad: Domnívám se, že, kdo své místo opustí, právo na ně ztrácí.

⁵⁶ Český ekvivalent: Domnívám se, že opatrnosti nikdy nezbyvá. (Tomin 2008: 210)

⁵⁷ Český ekvivalent: Myslím, že pro jednou, všechno zlé je pro něco dobré.

⁵⁸ Překlad: Myslím, že vzhledem k okolnostem žádné zprávy, dobré zprávy., Příklady 22-28 jsou z Anscombroy studie *Proverbes et formes proverbiales: valeur évidentielle et argumentative*

⁵⁹ Český ekvivalent: abbé (Pierre) vždy myslí na ostatní až zapomněl, že s láskou k bližním začínej sám u sebe. (Tomin 2008: 47)

⁶⁰ Překlad: Protože neštěstí nechodí nikdy samo, nejenom, že se Rio stalo nebezpečné, ale už je také tři roky mimo naši cenovou kategorii.

⁶¹ Český ekvivalent: Básník (Norve) dobře porozuměl srdci člověka, [...] ví, že soudíme knihu podle obalu.

⁶² Český ekvivalent: To nejhorší není jisté, ale cokoliv se stane, všechno zlé je pro něco dobré.

⁶³ Příklady 29-32 jsou z knihy Charlotte Schapirové *Les stéréotypes en français: proverbes et autres formules*

V článku *Proverbe, proverbialisation et déproverbialisation* Schapira(2000: 90) uvádí, že tyto tendence postupně vymizely a od 17.století se přísloví začala včleňovat do textu bez introduktivních frází. Sama všeobecná známost toho přísloví je dostatečná k tomu, aby se v textu uvedlo.

Jelikož není vždy snadné rozlišit interpretaci všeobecnou a specifickou aplikaci přísloví, Anscombe uvádí několik dalších kritérií, která nám tuto diferenciaci umožňují. Jedním z těchto kritérií je vložení příslovce do přísloví. Příslovce nemůže komentovat všeobecnou platnost přísloví, ale může komentovat jeho místní využití. (Anscombe 1994: 101)

(33) a) *??Visiblement, qui ne risque rien, n'a rien.*⁶⁴

b) *Visiblement, de nos jours, qui ne risque rien, n'a rien.*⁶⁵

Přísloví nemohou být použity jako otázky zjišťovací (**Est-ce que chien qui aboie ne mord pas?*⁶⁶, **Est-ce que un bon tiens vaut mieux que deux tu l'auras?*⁶⁷), jedině pokud by se jednalo o otázku rétorickou jako v tomto případě: *Une hirondelle a-t-elle jamais fait le printemps?*⁶⁸. Nesnesou ani zápor (**Qui va à la chasse ne perd pas sa place*⁶⁹), ale připouštějí záporny polemické (*La fortune ne sourit pas nécessairement aux audacieux*⁷⁰), nemohou být součástí spojení *c'est...que...* (*??Ce n'est pas une hirondelle qui fait le printemps*⁷¹. *??C'est la raison du plus fort qui est toujours la meilleure*⁷².)

Přísloví ani nemůže být úplnou odpovědí na otázku. Anscombe uvádí jako příklad tento dialog:

(34) - *Est-ce que je dois me méfier de mon entourage?*

- *?On n'est jamais trahi que par les siens...*⁷³

Lepší odpověď by byla:

⁶⁴ Překlad: Očividně, kdo neriskuje, nic nezíská.

⁶⁵ Překlad: Očividně v naší době, kdo neriskuje, nic nezíská.

⁶⁶ Překlad: Zdalipak pes, který štěká, nekouše?

⁶⁷ Český ekvivalent: Zdalipak je lepší vrabec v hrsti než-li holub na střeše?

⁶⁸ Překlad: Jedna vlaštovka nikdy nedělala jaro?

⁶⁹ Český ekvivalent: Kdo své místo opustí, právo na ně ztrácí.

⁷⁰ Překlad: Štěstěna se neusměje nezbytně jen na odvážlivce.

⁷¹ Překlad: To není jedna vlaštovka, která dělá jaro.

⁷² Překlad: To je rozum nejsilnějšího, který je vždy nejlepší.

⁷³ Překlad: Měl bych si dávat pozor na své okolí? Vždy jsme zrazeni jen našimi...

- (35) - *Oh oui! On n'est jamais trahi que par les siens...*^{74 75} (Anscombe 1994: 101-102)

Podle Gouvarda (1996: 54) věta **Est-ce que un bon tiens vaut mieux que deux tu l'auras?*, kterou Anscombe uvádí jako nepřipustnou pro otázku zjišťovací, je jako otázka zjišťovací přípustná. Zpochybňuje také Anscombroy tvrzení, že přísloví v otázce zjišťovací je přípustné jen, pokud se jedná o otázku rétorickou. Uvádí příklady těchto přísloví, které se mu jeví jako přípustné:

- (36) *Est-ce que la faim étouffe l'orgueil?*⁷⁶

- (37) *Est-ce que l'avoine fait le cheval?*⁷⁷

Gouvard také popírá Anscombroy tvrzení s příslovími nepřipustnými pro zápor (**Qui va à la chasse ne perd pas sa place*). Podle Gouvarda tento výrok platí pouze pro přísloví všeobecně známá, u méně známých přísloví je zápor možný. Toto tvrzení podepírá příslovími, která uvádí v záporu i bez něj (*Le lien fait le fagot/ Le lien ne fait pas le fagot*⁷⁸, *La sauce fait passer le poisson/ La sauce ne fait pas passer le poisson*⁷⁹). Pokud tato přísloví neznáme, je velmi těžké rozlišit, která z nich jsou pravá, zda ta bez záporu, či s ním.

Gouvard také nesouhlasí s dalším Anscombroy tvrzením týkajícím se neslučitelnosti přísloví s konstrukcí *c'est...que*, které Anscombe ilustruje těmito příslovími: *Ce n'est pas une hirondelle qui fait le printemps.*, *C'est la raison du plus fort qui est toujours la meilleure*. Obě tato přísloví Gouvard shledává akceptovatelnými. Svoje tvrzení dokládá dalšími příslovími jako *C'est la surcharge qui abat l'âne/ C'est le bois tordu qui fait le feu droit*⁸⁰.

Ani s tvrzením, že přísloví nemůže být úplnou odpovědí na otázku, Gouvard nesouhlasí. Aby své tvrzení podložil, udává tento příklad (Gouvard 1996: 55):

- (38) - *Est-ce que je dois engager Max?*

⁷⁴ Překlad: Ach ano, jsem vždy zrazen jen našimi.

⁷⁵ Příklady 33-35 jsou z Anscombroy studie: *Proverbes et formes proverbiales: valeur évidentielle et argumentative*

⁷⁶ Překlad: Zdalipak hlad umlčí pýchu?

⁷⁷ Překlad: Zdalipak oves dělá koně?

⁷⁸ Překlad: Svazek dělá otýpku/ Svazek nedělá otýpku.

⁷⁹ Překlad: Omáčka nechá projít rybu/ Omáčka nenechá projít rybu. Český ekvivalent: Na hořkou pilulku sladký obal. (Tomin 2008: 114)

⁸⁰ Překlad: Je to přetížení, co vyčerpá osla./Český ekvivalent: I křivé dřevo rovně hoří. (Tomin 2008: 124)

- *À coeur vaillant, rien d'impossible/ Il faut se méfier de l'eau qui dort*^{81, 82}

Další kombinací, kterou Anscombe uvádí je spojka nebo částice s příslovím. Přísloví může začínat *Par conséquent* jako závěr úvahy.

(39) a) **Par conséquent, les petits ruisseaux font des grands rivières.*⁸³

b) *?Par conséquent, prudence est mère de sûreté.*⁸⁴

Oproti tomu spojení *Étant donné que...*, které slouží k úvedení předpokladu k řeči umožňuje kombinaci s příslovím. (Anscombe 1994: 102)

(40) *Étant donné que la nuit porte conseil...*⁸⁵

Přísloví neslouží k tomu, aby odpovědělo na otázku, je považováno za ručitele té úvahy. (Anscombe 1994: 106)

1.6 Proverbializace a deproverbializace

1.6.1 Proverbializace

Se proverbialiser znamená „nabýt hodnotu přísloví, stát se příslovím“. „Být příslovím“ znamená udržet se v používání v průběhu let. Je to právě trvalost, která dává možnost definovat konkrétní větu či slovní spojení jako přísloví. Proverbializace je složená ze dvou etap, první, kde se formulace prosazuje jako přísloví a druhé, kde se přísloví udrží v užívání navzdory toku času. Proverbializace, tedy podle Schapiry, znamená „stát se příslovím a jím zůstat“. (Schapira 2000: 84)

Aby se výpověď mohla proverbializovat, musí být lehce zapomavitelná a musí mít memotechnické rysy typické pro parémie, také musí vykazovat ve své struktuře určitou jednoduchost a krátkost. Pro obdržení statutu přísloví musí být výpovědi všeobecná věta, která nese ukončené poselství, autonomní z pohledu referenčního a gramatického, musí to být výpověď anaforická uzavřená, bez vztahu k „énonciateur“ či k diskurzvní situaci. (Schapira 2000: 85)

⁸¹ Překlad: Můžu najmout Marka? Český ekvivalent: Odvážnému štěstí přeje. (Tomin 2008: 11)./ Překlad: Je potřeba si dávat pozor na spící vodu.

⁸² Příklady 36-38 jsou z Gouvardovy studie *Les formes proverbiales*

⁸³ Překlad: Tedy, malé potůčky dělají velké řeky.

⁸⁴ Překlad: Tedy, opatrnosti nikdy nezbývá.

⁸⁵ Český ekvivalent: Vzhledem k tomu, že ráno moudřejší večera..., Příklady 39-40 jsou z Anscombroy studie *Proverbes et formes proverbiales: valeur évidentielle et argumentative*

1.6.2 Deproverbializace

Deproverbializace se nedá definovat jako úplný opak proverbializace. Pokud proverbializace znamená „stát se příslovím“, či „ustálit se v používání jako přísloví“, deproverbializace znamená „přestat být příslovím“, či „vystoupit z užívání“. Deproverbializace je tedy navrácení přísloví promluvě, kde se přísloví stává obyčejnou propozicí, jako kdybychom ho samovolně vytvořili v řeči. Kleiber uvádí, že se přísloví deproverbializuje tehdy, když ho můžeme uvést slovesy vyjadřujícími názor: *Je trouve+přísloví* se interpretuje jako *je trouve+propozice* (Schapira 2000: 93)

1.6.1 Negace příslovečného poselství

Schapirova (2000: 93-94) zde uvádí Riegelův příklad v textu:

- (41) *Comme dit le proverbe, qui aime bien châtie bien. - (Oui/ Bien sûr/ Certes) mais je connais des gens qui passent tout à ceux qu'ils aiment.*⁸⁶

Zde nejdříve výpověď potvrzuje status přísloví, ale záhy přináší příklad, který si protiče. Toto je příklad proverbializace a deproverbializace zároveň, kde mluvčí nejdříve zesílí poselství přísloví, ale poté neguje jeho všeobecnou pravdivost.

Další typ deproverbializace můžeme vidět u přísloví, kde jsou přidané další elementy. Tím, že přidáme další elementy a tím přísloví prodloužíme, dojde současně k proverbializaci i deproverbializaci:

- (42) *L'appétit ne vient pas toujours/ nécessairement en mangeant.*⁸⁷

Stejný efekt má i rétorická otázka:

- (43) *Une hirondelle fait-elle le printemps?*⁸⁸

1.7 Typologie francouzských a italských přísloví podle Conennové

V příslovích existuje formální přesnost. Nejenom, že některé struktury jsou více produktivní než jiné, ale existuje mezi nimi také vztah. Nejčastější přísloví začínají na:

⁸⁶ Překlad: Jak říká přísloví, co se škádlivá, to se rádo mívá. (Ano/Samozřejmě/Jistě), ale znám lidi, kteří dají všechno těm, co milují.

⁸⁷ Překlad: S jídlem neroste vždycky/nezbytně chuť.

⁸⁸ Překlad: Dělá vlaštovka jaro?, Příklady 41-43 jsou ze studie Schapirové *Proverbe, proverbialisation et déproverbialisation*

„Qui“:

(44) *Qui va à la chasse perd sa place*

„Il faut“:

(45) *Il faut toujours entendre les deux sons de cloche*⁸⁹

„On“:

(46) *On n'est jamais si bien servi que par soi-même*⁹⁰

Tato přísloví jsou mezi sebou propojena z pohledu lexiko-syntaktického, ale také sémanticko-pragmatického. (Conenna 2000: 32)

Prísloví se podřizují výpovědím jako parafráze, synonymie... Například víme, že stavba:

Il faut V-inf

Je stejná jako:

*On doit*⁹¹ *V-inf*

a odpovídá imperativu. Přestože zde není formální syntaktická rovnocennost, tyto formy jsou ekvivalenty imperativu:

(47) *Il faut pousser la porte pour l'ouvrir*

(48) *On doit pousser la porte pour l'ouvrir*

(49) *Poussez la porte pour l'ouvrir*⁹²

U přísloví najdeme analogické případy:

(50) *Il ne faut pas mettre la charrue avant les boeufs*

(51) *L'on ne doit pas mettre la charrue avant les boeufs*⁹³

---

⁸⁹ Překlad: Je potřeba vždy slyšet dva zvuky zvonu.

⁹⁰ Překlad: Nikdy nejsme tak dobře obsluhováni jako sebou samými.

⁹¹ Musíme/ Musí se

⁹² Překlad: Je třeba tlačit do dveří, abychom otevřeli. Musíme tlačit do dveří, abychom otevřeli. Tlačte do dveří, abyste otevřeli.

⁹³ Překlad: Není třeba voly za pluhem zapřahati. Nemusíme voly za pluhem zapřahati.

Tyto varianty mohou být také archaické jako u této z 15.století:

(52) *On doit le fer battre entendis qu'il est chault*

Pro přísloví:

(53) *Il faut battre le fer quand il est chaud*⁹⁴

V italštině najdeme také tyto ekvivalenty, *Bisogna V-inf* představuje také imperativ:

(54) *Bisogna battere il ferro finché è caldo*

(55) *Batti il ferro finché è caldo*⁹⁵

Přísloví, která něco konstatují, tzv. epistemická, uvádějí vztah mezi parafrází a strukturami na „Qui“ a „Quand on“:

(56) *Qui veut noyer son chien l'accuse de la rage*

(57) *Quand on veut noyer son chien, on dit qu'il a la rage*⁹⁶

Přísloví, která vyjadřují nějaké pořadí (deontická), mají vztah mezi *Qui* a *Il faut V-inf*:

(58) *Qui ne sait obéir ne sait commander*

(59) *Il faut apprendre à obéir pour savoir commander*⁹⁷

V následujících příkladech přítomnost modálního slovesa *devoir* ve formách s *Qui* posiluje deontickou interpretaci přísloví

(60) *Qui n'a pas de mémoire doit avoir des jambes*

(61) *Quand on n'a pas de tête, il faut avoir bonnes jambes*⁹⁸

Nebo varianta:

(62) *Quand on n'a pas bonne tête, il faut avoir bonnes jambes*⁹⁹

⁹⁴ Překlad: Je třeba kouti železo, dokud je žhavé.

⁹⁵ Překlad: Je třeba kouti železo, dokud je žhavé. Kuj železo, dokud je žhavé.

⁹⁶ Český ekvivalent: Kdo chce bít svého psa, hůl si vždycky najde. Když chceme bít svého psa, hůl si vždycky najdeme.

⁹⁷ Překlad: Kdo neumí poslouchat, neumí poroučet. Je třeba se naučit poslouchat, abychom uměli poroučet.

⁹⁸ Překlad: Kdo nemá paměť, musí mít nohy. Když nemáme hlavu, je třeba mít dobré nohy. (ekvivalent: Co není v hlavě, je v nohách.)

Je samozřejmé, že v posledních příkladech je struktura přísloví na *Il faut* skrytá v struktuře *Quand on*. Mezi dalšími příklady jsou:

(63) *Qui ne sème ne recueille*

(64) *Il faut semer qui veut moissonner*

(65) *Il faut semer pour recueillir*¹⁰⁰

Vidíme zde přechod mezi starou formou *qui*, která znamenala *si on* a lexikální diferenciaci ve slovesech *moissonner* a *recueillir*.

Další přísloví mají tuto možnost jako parafráze:

(66) *Qui vole un oeuf vole un boeuf = Si quelqu'un vole un oeuf, alors on peut s'attendre à ce qu'il vole un boeuf*¹⁰¹

Variantou tohoto přísloví je:

(67) *Qui vole un oeuf peut voler un boeuf*¹⁰²

Je jasné, že *oeuf* a *boeuf* zde nejsou reálnými objekty, ale zastupují tu něco malého a něco velkého. V italštině můžeme najít ekvivalentní přísloví:

(68) *Chi ruba uovo ruba gallina*¹⁰³

A další více transparentní:

(69) *Chi ruba il poco ruba anche l'assai*¹⁰⁴

Tento typ parafráze se týká přísloví, která označují určitou eventualitu (epistemická přísloví).

Najdeme zde také formy parafrází, kde *Qui*= *Si*, v těchto dvou příslovích je to druhé jen prodloužené první:

(70) *S'il se fâche il aura deux peines*

---

⁹⁹ Překlad: Když nemáme dobrou hlavu, je třeba mít dobré nohy.

¹⁰⁰ Překlad: Kdo neseje, nesklízí. Je třeba zasít, pokud chceme sklízet. Je třeba zasít, abychom mohli sklízet.

¹⁰¹ Překlad: Kdo ukradne vejce, ukradne vola. = Jestli někdo ukradne vejce, můžeme čekat, že ukradne i vola.

¹⁰² Překlad: Kdo ukradne vejce, může ukrást i vola.

¹⁰³ Překlad: Kdo ukradne vejce, ukradne slepici.

¹⁰⁴ Překlad: Kdo ukradne málo, ukradne hodně.

(71) *Celui qui se fâche a deux peines : celle de se fâcher et celle de se remettre*¹⁰⁵

Tento fenomén je k vidění často. Pokud bychom shromáždili přísloví jako toto, zjistili bychom, že existuje velká část přísloví, kde se jeho smysl postupem času ještě obohatil o další lexikální jednotky:

(72) *Il ne faut pas courir deux lièvres à la fois*

(73) *Qui court deux lièvres à la fois n'en prend aucun*¹⁰⁶ (Conenna 2000:32-35)

1.7.1 Typ „Qui“

Přísloví typu „Qui“ jsou jedny z nejčastějších, vyskytují se ve většině evropských jazycích.

(74) *Qui femme a guerre a*¹⁰⁷

(75) *Qui langue a à Rome va*¹⁰⁸

V příslovích typu „Qui“ se někdy objevují inverze, které jsou dnes považovány za archaické. Inverze jsou ale méně časté než bychom předpokládali. Jsou pozůstatkem evoluce jazyka. Například ve 13.století bylo časté, že se do věty vztažné umístil předmět přímý před sloveso, což vysvětluje konstrukce přísloví jako:

(76) *Qui diable achète diable vend*¹⁰⁹

Tyto historické důvody se přidaly k důvodům rytmickým svázaným s lidovou slovesností a memotechnikou. Někdy tyto inverze dávají na část přísloví chiazma:

(77) *Qui hante chien puces remporte*

(78) *Qui l'arbre aime ne hait la rame*¹¹⁰

Jelikož přísloví s inverzí se nevyskytují mezi těmi známějšími příslovími a jelikož je tu také zdvojení přísloví *s*, či *bez* inverze, dojdeme k tomu, že se vyskytovala pouze ve starších příslovích, která byla nahrazena těmi moderními. Najdeme například tento pár:

(79) *Qui terre a guerre a*

¹⁰⁵ Překlad: Jestli se rozčílí, bude mít dvě starosti. Ten, kdo se rozčílí, má dvě starosti: rozčílit se a uklidnit se.

¹⁰⁶ Překlad: Není třeba honit dva zajíce najednou. Kdo honí dva zajíce najednou, nechytí žádného.

¹⁰⁷ Překlad: Kdo ženu má, válku má.

¹⁰⁸ Překlad: Kdo jazyk má, do Říma jde.

¹⁰⁹ Překlad: Kdo ďábla kupuje, ďábla prodává.

¹¹⁰ Překlad: Kdo straší psa, odnáší si blechy. Kdo má rád strom, neodnáší si větve.

(80) *Qui a terre a guerre*¹¹¹ (Conenna 2000: 35-36)

1.7.2 Typ „*Il faut*“

Prísloví začínající na *Il faut* se vyskytují v ustálených větných celcích více než přísloví na *Qui*. Ustálená věta se přemění na přísloví podle následujícího postupu:

(81) *Il faut vivre avec son temps*¹¹²

(82) *Il faut appeler un chat un chat*¹¹³

Je to ještě více zřejmé, když je ta ustálenost metaforická:

(83) *Il ne faut pas mettre la charrue devant les boeufs*¹¹⁴

Tento typ větného výrazu (*expression sentencieuse*) se může v diskurzu používat s vložením modifikátorů jako například v tomto příkladu z *Le Monde*:

(84) *Il faut d'abord balayer devant sa porte*¹¹⁵

Můžeme zde použít i příslovce a nic se nezmění:

(85) *Il faut sans doute balayer devant sa porte*¹¹⁶

Pro přísloví, která začínají na *Qui* je toto vložení nepřirozené. Mohli bychom akceptovat tento příklad:

(86) *Qui va souvent à la chasse perd sa place*¹¹⁷

Ale následující příklady jsou nepřirozené a špatně interpretovatelné:

(87) ? *Qui va quelquefois à la chasse perd sa place*

(88) ? *Qui va sans doute à la chasse perd sa place*¹¹⁸

---

¹¹¹ Překlad: Kdo zemi má, válku má. Kdo má zemi, má válku.

¹¹² Překlad: Je třeba žít se svým časem.

¹¹³ Překlad: Je třeba nazývat kočku kočkou.

¹¹⁴ Překlad: Není třeba zapřahat voly do pluhu.

¹¹⁵ Překlad: Je třeba si nejdříve zamést před svými dveřmi.

¹¹⁶ Překlad: Je třeba si bez pochyb zamést před svými dveřmi.

¹¹⁷ Překlad: Kdo jde často na lov, ztrácí své místo.

¹¹⁸ Překlad: Kdo jde někdy na lov, ztrácí své místo. Kdo jde bez pochyb na lov, ztrácí své místo.

Přísloví jako:

(89) *Il faut être enclume ou marteau*¹¹⁹

(90) *Il faut être marchand ou larron*¹²⁰

jsou více ustálené do té míry, že:

(91) *Être enclume ou marteau*

(92) *Être marchand ou larron*¹²¹

se nemohou vyskytovat samostatně:

(93) **Max est marchand ou larron*¹²²

Čím více je přísloví známé, tím více může docházet k jeho modifikaci. Směšné manipulace známých přísloví jsou velice časté. Nejvíce to zasahuje třídu *Qui* přísloví. (Conenna 2000: 36-37)

(94) *Qui vole un boeuf est vachement costaud*

(95) *Qui vole un oeuf n'a pas beaucoup d'appétit*¹²³

1.7.3 Typ „On“

Conennová (2000: 37-38) se ve svém článku přísloví na *On* už tolik nezabývá, udává pouze pár příkladů. Přísloví, která si vypůjčí lexikální materiál od těch známějších, ale změni význam:

(96) *On donne un oeuf pour recevoir un boeuf*¹²⁴

Přísloví podobné tomu výše, ale s jinou výstavbou:

(97) *On ne saurait manier le beurre qu'on s'en graisse les doigts*¹²⁵

Formy, které se střídají se zájmeny:

¹¹⁹ Překlad: Je třeba být kovadlina nebo kladivo.

¹²⁰ Překlad: Je třeba být obchodník nebo zloděj.

¹²¹ Překlad: Být kovadlina, či kladivo. Být obchodník, či zloděj.

¹²² Překlad: Max je obchodník, či zloděj.

¹²³ Překlad: Kdo ukradne vola, je strašně nabušený. Kdo ukradne vejce, nemá moc mlsný jazýček.

¹²⁴ Překlad: Dáváme vejce, abychom dostali vola.

¹²⁵ Překlad: Nebudeme umět tlouct máslo, pokud si nezamastíme prsty.

- (98) *Comme on fait son lit on se couche*¹²⁶

1.8 Formální ustálenost

Podle *Encyklopedického slovníku češtiny* (2002: 516) je ustálenost „opakovaným územ fixovaná existence dané formy nebo kombinace forem v relativně pevném významu, pevné funkci a formě. [...] Ustálená je každá kombinace i forma, která je součástí systému, i když se z nejasného důvodu ustálenost vytýká jako vlastnost jen kombinací.“

Pokud se věta stane příslovím, stane se určitým stereotypem. Toto vyžaduje formální „figement“ (ustálenost). U známějších přísloví můžeme najít i více variant:

- (99) *Deux sûretés/deux précautions valent mieux qu'une.*¹²⁷

- (100) *Prudence/méfiance/défiance est mère de sûreté.*¹²⁸

- (101) *Ne réveillez pas le chien/le chat qui dort.*¹²⁹

„Figement“ se týká také jednotlivých výrazů přísloví, které svou obrazností či metaforičností slouží jako prostředek významu přísloví. Některá přísloví, která se zdají už definitivně ustálená z hlediska lexikálního, si osvojují další způsoby ve vyjádření příslovečného poselství. Toto můžeme vidět, když srovnáme přísloví jednoho jazyka s jeho ekvivalentem v jazyce druhém, další jazyk může použít jiné metafory či výrazy, ale poselství bude vždy stejné. Toto ale může platit i v rámci jazyka jednoho:

- (102) *De nuit tout blé semble farine/La nuit tous les chats sont gris.*¹³⁰

- (103) *Quand on parle du loup, on en voit la queue/il sort du bois.*¹³¹

Dvě následující přísloví mají stejnou myšlenku, první ji však uvádí přímo a doslova:

- (104) *Tel père, tel fils*¹³²

---

¹²⁶ Překlad: Jak si usteleme, tak si lehneme., Příklady 44-98 jsou ze studie Connenové *Structure syntaxique des proverbes français et italiens*

¹²⁷ Překlad: Dvě jistoty/opatrnosti jsou lepší než jedna. Český ekvivalent: Opatrnosti není nikdy dost. (Tomin 2008: 56)

¹²⁸ Překlad: Opatrnost/Podezřívavost/Nedůvěra je matkou jistoty. Český ekvivalent: Dvakrát měř, jednou řež. (Tomin 2008: 210)

¹²⁹ Překlad: Nebuďte psa/kočku, který(á) spí.

¹³⁰ Překlad: V noci každé obilí vypadá jako mouka/V noci jsou všechny kočky šedivé.

¹³¹ Překlad: Když mluvíme o vlku, vidíme jeho ocas/vychází z lesa.

¹³² Překlad: Jaký otec, takový syn.

Druhé pomocí metafory:

(105) *Petit poussin chante comme le coq lui apprend*¹³³

Tato samá myšlenka může být vyjádřena i v záporné větě:

(106) *Les chiens ne font pas des chats*¹³⁴. (Schapira 2000: 85-86)¹³⁵

1.8.1 Stupně formální ustálenosti ve francouzských a italských přísloví

„Figement“ se charakterizuje sémantickým kritériem nekompozicionality a kritériem syntaktickým - nemožnosti transformovat se. Podle dřívějších studií Conenové existuje celá škála stupňů figement, ať už co se týče jejich smyslu (některé věty jsou transparentnější než jiné), či syntaxi.

Syntaktické figement se týká jen některých složek stavby přísloví. Například v příslovích na *Qui/Chi*¹³⁶ je úplně ustálené jen jádro oné výpovědi, tvořené zájmenem a dvěma slovesy:

Qui/ Chi V₁V₂

To odpovídá dvěma částem binární stavby přísloví:

(107) *Qui dort dîne*¹³⁷

(108) *Chi rompe paga*¹³⁸

Toto schéma je u přísloví velmi časté. Pomůže nám oddělit hned první kategorii přísloví.

Některá přísloví mají předmět v první části:

(109) *Qui casse les verres les paie*¹³⁹

(110) *Chi va al mulino s'infarina*¹⁴⁰

Další až v druhé:

(111) *Qui se lève tard trouve la soupe froide*¹⁴¹

¹³³ Překlad: Kuře zpívá tak, jak ho kohout naučí.

¹³⁴ Překlad: Psi nedělají kočky.

¹³⁵ Příklady 99-106 jsou z Schapirové studie: *Proverbe, proverbialisation et déproverbialisation*

¹³⁶ Kdo (ve francouzském jazyce)/ Kdo (v italském jazyce)

¹³⁷ Český ekvivalent: Kdo se dobře vyspí, jakoby se najedl. (Tomin 2008: 223)

¹³⁸ Překlad: Kdo to rozbije, platí.

¹³⁹ Překlad: Kdo sklenice rozbije, je platí.

¹⁴⁰ Překlad: Kdo jde do mlýna, zašpiní se od mouky.

(112) *Chi dorme non piglia pesci*¹⁴²

Anebo je předmět v obou částech:

(113) *Qui va à la chasse perd sa place*¹⁴³

(114) *Chi ama tutti non ama nessuno*¹⁴⁴

Všimněme si také syntaktických variant, které jsou vázány na přítomnost determinantů či modifikátorů:

(115) *Qui compte sans l'hôte compte deux fois*¹⁴⁵

(116) *Qui compte sans son hôte compte deux fois*¹⁴⁶

(117) *Chi ha fatto trenta può fare trentuno*¹⁴⁷

(118) *Chi ha fatto il trenta può fare trentuno*¹⁴⁸

Nebo změny času či způsobu slovesa:

(119) *Qui dort la grasse matinée trotte toute la journée*¹⁴⁹

(120) *Qui dort la grasse matinée trottera toute la journée*¹⁵⁰

(121) *Chi fa male male aspetta*¹⁵¹

(122) *Chi fa male male aspetta*¹⁵²

Můžeme tedy považovat tyto série přísloví za syntaktické podtřídy, oddělené podle předmětu a různých variant, jako stupeň „figement“ v kontrastu s příslovím původním. (Conenna 2000: 30-31)

---

¹⁴¹ Překlad: Kdo pozdě vstává, nachází polévku studenou.

¹⁴² Překlad: Kdo spí, nechytá ryby.

¹⁴³ Překlad: Kdo jde na lov, ztrácí svoje místo.

¹⁴⁴ Překlad: Kdo miluje všechny, nemiluje nikoho.

¹⁴⁵ Překlad: Kdo nepočítá hosta, počítá dvakrát.

¹⁴⁶ Překlad: Kdo nepočítá svého hosta, počítá dvakrát.

¹⁴⁷ Překlad: Kdo udělal třicet, může udělat třicet jedna.

¹⁴⁸ Překlad: Kdo udělal těch třicet, může udělat třicet jedna.

¹⁴⁹ Překlad: Kdo si ráno poleží, nestíhá celý den.

¹⁵⁰ Překlad: Kdo si ráno poleží, nebude stíhat celý den.

¹⁵¹ Překlad: Kdo koná zlo, zlo očekává.

¹⁵² Překlad: Kdo koná zlo, zlo čekej!

1.8.2 Varianty

Četné varianty přísloví pokrývají velmi početnou škálu, počínaje od pravopisu, jako tato minimální opozice *au pauvre/aux pauvres*¹⁵³:

(123) *Qui donne au pauvre/aux pauvres prête à Dieu*¹⁵⁴

Až po změnu lexikální:

(124) *Qui économise s'enrichit*¹⁵⁵

(125) *Qui épargne gagne*¹⁵⁶

(126) *Chi ben incomincia è alla metà dell'opera*¹⁵⁷

(127) *Chi ben incomincia è già a mezza strada*¹⁵⁸

Či syntaktickou, jako v tomto případě přechodu celé stavby přísloví ke stavbě jiné (Conenna 2000: 30-31):

(128) *Qui a peur des feuilles ne doit point aller au bois*¹⁵⁹

(129) *Il ne faut pas aller au bois quand on a peur des feuilles*¹⁶⁰

(130) *Il ne faut pas se fier aux apparences*¹⁶¹

(131) *L'apparenza inganna*¹⁶²

1.9 Historie přísloví

Prísloví se objevilo již v nejstarších literárních památkách v období sumerské říše. Dále je také najdeme ve Starém zákonu v Bibli. (Zougbo 2009: 63-67)

---

¹⁵³ Překlad: Chudému/chudým

¹⁵⁴ Překlad: Kdo dává chudému/chudým, půjčuje si od Boha.

¹⁵⁵ Překlad: Kdo šetří, zbohatne.

¹⁵⁶ Překlad: Kdo šetří, vyhrává.

¹⁵⁷ Překlad: Kdo dobře začne, je v půlce díla.

¹⁵⁸ Překlad: Kdo dobře začne, je na půli cesty.

¹⁵⁹ Překlad: Kdo se bojí listí, nemůže jít do lesa.

¹⁶⁰ Překlad: Není třeba jít do lesa, když máme strach z listí.

¹⁶¹ Překlad: Není třeba věřit zdání. (český ekvivalent: Zdání klame)

¹⁶² Překlad: Zdání klame., Příklady 107-131 jsou z Connenové studie *Structure syntaxique des proverbes français et italiens*

Ve středověku ve Francii se některé citace z latinských děl dostala do povědomí lidí a tímto častým omíláním se z nich postupem času stala přísloví. Ve 12. století můžeme najít jednu z prvních sbírek přísloví s názvem *Proverbia*, sepsanou Wipem, kaplanem císaře Henriho a Otlonem, mnichem Saint-Emmerana de Ratisbonne. Koncem 12. století sepsal Matthieu de Vendôme základní definici přísloví: „Le proverbe est une sentence commune à laquelle l'usage (consuetudo) accorde foi, que l'opinion publique adopte et qui correspond à une vérité confirmée.“¹⁶³

Výrok, který si lidé v té době zapamatují, se stane příslovím a tímto způsobem se dále předává od jednotlivce ke společnosti, ze své mluvené podoby do podoby psané. Bez této cesty by se žádná přísloví z té doby nezachovala. Tento vliv většiny můžeme vidět také na významu slov, z adjektiva *proverbialiter* se stal ekvivalent adjektiva *vulgariter - co se říká*. Buridant uvádí, že většina francouzských přísloví té doby zůstala pouze na regionální úrovni. Lidé z jedné vesnice tam většinou zůstali až do své smrti. Ve Francii té doby, oproti ostatním evropským zemím, se dochovala velká spousta sbírek přísloví až dodnes. (Suard, Buridant 2v. 1984: 1-3)

Při srovnání s nynějšími italskými příslovími ale přicházíme na to, že většina těch italských na této regionální úrovni zůstala dodnes.

V Renesanci a Klasicismu se přísloví hojně využívalo v literatuře např. v dílech Johanna Wolfganga Goetheho či La Fontaina. Století 15. a 16. je také někdy označováno jako „zlatý věk přísloví.“ V Osvícenství byly populární intelekt, racionalita a logika a na přísloví bylo nazíráno jako na zastaralé, neboť podle Osvícenců postrádalo jakékoliv náznaky rozumového uvažování. V 19.století se umění a lidové tradice snažily o jakési znovuprobuzení zájmu o přísloví, ovšem ve 20.století se začalo mluvit i o úplném vymizení přísloví z jazyka, na konci 20.století a na začátku 21.století se situace srovnala, paremiologie se znovu dočkala svého rozkvětu a byly stanoveny i nové disciplíny. V 60.letech 20.století lingvisté jako Archer Taylor, Matti Kuusi, Dimitrios Loukatos a Julian Krzyzanowski založili časopis *Proverbium*. Do časopisu nejdříve přispívali pouze jeho zakladatelé, ale později se k nim přidali paremiologové z celého světa. Poté byly založeny ještě další časopisy jako *Proverbium Palatum* a *Yearbook of International Proverb Scholarship*.(Zougbo 2009: 63-67)

---

¹⁶³ Překlad: Přísloví je obecný výrok, kterému použití (consuetudo) přisuzuje víru přijatou veřejným názorem a v souladu s potvrzenou pravdou.

Poslední z časopisů je *De Proverbio* založený v roce 1995 Teodorem Flontou.
(<http://www.deproverbio.com/about.php>)

2 Funkce přísloví v textu

Podle Čermáka většina lidí věří, že přísloví jsou jedny z nejstabilnějších typů idiomů, hlavně ta, která se jeví všeobecně známé. Často se na ně pohlíží jako na nezávislé jednotky, které dokáží fungovat samostatně bez zasazení do textu (kontextu). Čermák toto tvrzení nepotvrzuje, ani nevyvrací, podle něj ani jedno tvrzení není tak úplně pravdivé. (Čermák 2006: 536-537)

Jakákoliv propozice, kterou řekneme, by měla být unikátní jednotkou, reflektující myšlenku, potřebu či záměr mluvčího během jeho výpovědního aktu (*acte de locution*). Ve skutečnosti tomu ale tak není. Velké množství vět, které používáme každodenně, nejsou našim osobním výtvořem, ale jednotkami řeči už dříve vytvořenými, mnohokrát opakovanými a vyjadřujícími již zažitou fixní myšlenku a představu. (Schapira 1999: 47-48)

2.1 Prísloví a jeho ohraničení v čase

Prísloví a jejich formy vyjadřují nadčasovou výpověď (*énonciation intemporelle*), nemohou tudíž sloužit *énonciation événementielle*, výpovědi s časovým zařazením. Anscombe uvádí tento příklad obyčejné výpovědi s použitím příslovečného určení času (*la semaine prochaine*):

(132) *La semaine prochaine, celui qui arrivera en retard verra sa place occupée par quelqu'un d'autre.*¹⁶⁴

A srovnává ho s použitím příslovečného určení času do přísloví:

(133) ?? *La semaine prochaine, qui va à la chasse perd sa place.*¹⁶⁵

Obyčejnou výpověď nijak neovlivní, když se do ní přidá příslovečné určení času, ale u přísloví to není úplně akceptovatelné, protože se tím naruší jeho nadčasovost.

Tuto hypotézu uvádí i o příslovečných forem. Pokud bychom vzali obyčejnou výpověď a upravili ji do příslovečné formy, bude to vypadat přinejmenším zvláště.

(134) *Tous les gens qui sont venus ce matin ont présenté leurs condoléances.*¹⁶⁶

(135) ?? *Qui est venu ce matin a présenté ses condoléances*¹⁶⁷

¹⁶⁴ Překlad: Příští týden ten, kdo přijde pozdě, uvidí své místo obsazené někým jiným.

¹⁶⁵ Překlad: Příští týden, ten, kdo své místo opustí, právo na ně ztrácí.

¹⁶⁶ Překlad: Všichni, kteří přišli dnes ráno, vyslovili svou upřímnou soustrast.

Pokud se jedná o příslovečnou formu a ne o přísloví jako takové, také není možné je časově ohraničit.

(136) *Les maux de tête ne sont plus un problème. De nos jours, quand on a mal à la tête, on prend une aspirine.*¹⁶⁸

(137) *?? Les maux de tête ne sont plus un problème. De nos jours, qui a mal à la tête prend une aspirine.*¹⁶⁹

Přesto můžeme najít některé variace přísloví, které si zachovaly svůj všeobecně nadčasový charakter i přes použití příslovečného určení času.

(138) *Une hirondelle n'a jamais fait le printemps.*¹⁷⁰

Jamais lze v tomto případě použít, naopak užití *imparfait* je v příslovích nepřipustné, jelikož charakterizuje minulost výpovědi, což si protřečí s nadčasovostí přísloví. (Anscombe 1994: 98-99)

Gouvard (1996: 51) tuto Anscombrovu teorii částečně vyvrací. Podle Gouvarda, jsou u některých idiomatičtých výrazů možné tyto časové variace.

(139) *Christian prend/ prit/ a pris/ prendra ses jambes à son cou*¹⁷¹.

(140) *Pierrot était/est dans la lune*¹⁷².

Také uvádí, že tyto modifikace jsou možné i u některých přísloví, bez toho, aby nutně musely ztratit svůj statut přísloví.

(141) *Une hirondelle n'a jamais fait/ ne fait jamais/ ne fera jamais le printemps*¹⁷³.

(142) *Qui a suivi/ suit/ suivra les poules a appris/ apprend/ apprendra à gratter.*¹⁷⁴

---

¹⁶⁷ Překlad: Kdo dnes ráno přišel, vyslovil svou upřímnou soustrast.

¹⁶⁸ Překlad: Bolest hlavy už není více problémem. Dnes, když nás bolí hlava, tak si vezmeme aspirin.

¹⁶⁹ Překlad: Bolest hlavy už není více problémem. Dnes, koho hlava bolí, aspirin si vezme.

¹⁷⁰ Příklady 132-138 jsou z Anscombroy studie *Proverbes et formes proverbiales: valeur évidentielle et argumentative*

¹⁷¹ Český ekvivalent: Christian bere/ vzal/ vezme nohy na ramena.

¹⁷² Český ekvivalent: Pierrot byl/je mimo.

¹⁷³ Překlad: Vlačstovka nikdy nedělala/ nikdy nedělá/ nikdy dělat nebude jaro.

¹⁷⁴ Překlad: Kdo následoval/ následuje/ bude následovat slepice, naučil se/ učí se/ naučí se hrabat.

Gouvard také částečně vylučuje Anscombrovo tvrzení, že *imparfait* vždy charakterizuje entitu, která je zasazená do minulosti výpovědi, proto není možné ho použít v přísloví, protože tím by byla narušena jeho nadčasovost. Gouvard uvádí, že v polopřímé řeči je použití *imparfait* možné. Jako důkaz nám předkládá tento příklad z La Fontainových Bajek:

- (143) *Il partit comme un trait ; mais les élans qu'il fit
Furent vains : la Tortue arriva la première.
Elle l'apostropha. N'avait-elle pas raison ? Rien ne servait de courir ; il fallait
partir à point*¹⁷⁵.

Podle Gouvarda, není možné, až na výjimky, přísloví časově ohraničit příslovcem v odporovací konstrukci. Uvádí tyto příklady:

- (144) *?Contrairement à hier, aujourd'hui, ventre pointu n'a jamais porté chapeau*¹⁷⁶.
(145) *?Contrairement à hier, aujourd'hui, aux grands maux les grands remèdes*¹⁷⁷.¹⁷⁸

Mezi výjimky patří tato dvě přísloví: *Contrairement à hier, aujourd'hui, les affaires font les hommes*¹⁷⁹ a *Contrairement à hier, aujourd'hui, il ne faut jurer de rien*¹⁸⁰. (Gouvard 1996: 52)

2.2 Předem typizující věty a věty typizující s konkrétní lokalizací

Přísloví nemají svého *énonciateur premier* ve smyslu, jaký Anscombe uvedl výše. Když vyslovíme přísloví, necháváme tím mluvit lidovou moudrost, dále uváděnou jako *ON-locuteur*. Neplatí to pouze u přísloví. Když použijeme větu *Les chats chassent les souris*¹⁸¹, taky mluvíme za většinu, necháváme mluvit *ON-locuteur* ve formě sdílené znalosti (*savoir partagé*) či každodenní zkušenosti. V obou případech, jak u přísloví, tak u těchto vět, je tu vždy *énonciateur-premier*, přestože není určitý, ani blíže specifikovaný. Přesto se najdou rozdíly mezi těmito dvěma *ON-locuteurs*. Přísloví může být komentováno výrazy jako je např.: *Comme on dit, On a bien raison de dire, Si on en croit la sagesse populaire...*¹⁸²

¹⁷⁵Překlad: Vyrázil jako čára, ale jeho nadšení bylo marné. Želva dorazila první. Obořila se na něj. Neměla pravdu? Český ekvivalent: Pozdě bycha honit (Tomin 2008: 234)

¹⁷⁶ Překlad: Oproti včerejšku, dnes, špičaté břicho nikdy klobouk nenosilo.

¹⁷⁷ Český ekvivalent: Oproti včerejšku, dnes, zlé se zlým potírá. (Tomin 2008: 25)

¹⁷⁸ Příklady 139-145 jsou z Gouvardovy studie *Les formes proverbiales*

¹⁷⁹ Překlad: Oproti včerejšku, dnes, povinnosti dělají člověka.

¹⁸⁰ Překlad: Oproti včerejšku, dnes, se nedá nic odpřísáhnout.

¹⁸¹ Překlad: Kočky loví myši.

¹⁸² Překlad: Jak se říká/ Je pravdivé říkat, že/ Podle lidové moudrosti

Naproti tomu věty, které Anscombe označuje jako *typifiantes a priori* (předem typizující věty) a které nejsou příslovími, tuto kombinaci nedovolují. **Comme on dit, les chats chassent les souris*¹⁸³ říci nemůžeme.

Najdeme zde i případy, které takto jasné nejsou např.: *Rien ne sert de courir, il faut partir à point*, tato věta je z La Fontainových bajek, má tedy *énonciateur premier*, kterým je La Fontaine. V průběhu času se ale tato výpověď stala příslovím a jejím *énonciateur premier* se stala, spíše než La Fontaine, lidová moudrost.

Anscombe tedy rozděluje větné výpovědi (*phrases sentencieuses*) na větné výpovědi s determinantem na začátku věty (*L-sentencieuse*) a větné výpovědi s neurčitým podmětem „on“ na začátku věty (*ON-sentencieuse*).

- a) Větné výpovědi s determinantem na začátku věty i větné výpovědi s neurčitým podmětem „on“ na začátku věty jsou věty s generickou platností.
- b) Větné výpovědi s determinantem na začátku věty (*maxima*, *apoftegma*, *sentence*) jsou věty generické platnosti typizující s konkrétní lokalizací. Rozlišují se od jiných vět generické platnosti typizující s konkrétní lokalizací jako *Les grimaces des singes sont amusantes*¹⁸⁴ tím, že mají specifického *énonciateur premier* a můžeme je zkombinovat s *Comme l'a dit X*. Tím ukazujeme na fakt, že autor existuje a můžeme ho identifikovat.
- c) Větné výpovědi s neurčitým podmětem „on“ na začátku věty jsou věty předem typizující. Mají *énonciateur premier* ve smyslu *ON-énonciateur* a uznávají kombinaci s výrazy jako *Comme on dit, Comme dit la sagesse des nations...*

Toto se ale samozřejmě nedá aplikovat úplně doslovně, najdeme věty, které přešly z větných výpovědí s determinantem na začátku věty do větných výpovědí s neurčitým podmětem „on“ na začátku věty (viz La Fontaine výše). (Anscombe 2000: 10-11)

Přísloví je autonomní útvar, vystačí si samo, může se objevit úplně samostatně v jazykovém projevu, jak psaném, tak mluveném, nepotřebuje být ohraničené dalšími slovy či větami, předcházející či následující výpovědi, aby tvořilo kompletní diskurz. Přísloví je také autonomní v tom smyslu, že mu není přiřazené žádné stálé místo v textu, kde se objevuje.

¹⁸³ Překlad: Jak se říká, kočky loví myši.

¹⁸⁴ Překlad: Dělat opičky je zábavné.

Může se nacházet takřka všude, pokud neporuší základní syntaktická pravidla. Na přísloví se nahlíží jako na větnou jednotku, ovšem existují i přísloví, která tuto větnou jednotku překračují jako např.: *Oignez vilain, il vous poindra/ Poignez vilain, il vous oindra*¹⁸⁵. Historicky je někdy obtížné rozlišit přísloví od textu, v kterém se objevilo. Anscombe zmiňuje dílo *Les proverbes au vilain*, kde se verše textu podobají dnešním příslovím, což nám neumožňuje rozlišit, co v té době bylo považováno za přísloví a co nikoli. Navrhuje tedy tuto definici: „Les proverbes sont des textes clos, autonomes et minimaux.“¹⁸⁶ Podle těchto kritérií, mohou existovat i přísloví, která jsou delšími texty, např. v některých středověkých textech se našla přísloví, která byla celými texty než se z nich vybraly kratší výpovědi. Anscombe také uvádí, že větná krátkost vždy nebyla základním rysem přísloví, i přesto, že je tomu tak dnes, v naší době a kultuře. (Anscombe 2000: 12-14)

2.3 Intertextualita a binarita přísloví

Podle Anscombra (2000: 20-21) nalezneme intertextualitu v prvním textu, označíme si jej T, pokud prvnímu textu lze rozumět bez toho, abychom znali text druhý, označíme si jej T'. Mluví o silné intertextualitě, pokud T'(text druhý) je pro nás nezbytný k správné interpretaci T (textu prvního), a o intertextualitě slabé, pokud k porozumění T (prvnímu textu) nepotřebujeme znát T' (text druhý). Vezměme si tuto větu jako příklad prvního textu: *Bugs Bunny est un lapin, mais il ne mange pas des carottes*.¹⁸⁷ Jedná se o silnou intertextualitu, tato věta není srozumitelná, pokud nám není známé, že *Les lapins mangent des carottes*¹⁸⁸, v tomto případě text druhý. Pokud toto aplikujeme na přísloví, v momentě, kdy mluví řeč *Au royaume des aveugles...*,¹⁸⁹ ostatní ho doplní *...les borgnes sont rois*.¹⁹⁰ V některých případech se ale intertextualita smazává, např. na přísloví *À chacun son métier...*¹⁹¹ ne každý by odpověděl *...et les vaches seront bien gardées*.¹⁹² Tady můžeme vidět, že silná intertextualita se může přeměnit v slabou a ta poté v žádnou.

¹⁸⁵ Český ekvivalent: Čiň čertu dobře, peklem se ti odslouží. (Tomin 2008: 186)

¹⁸⁶ Překlad: Přísloví jsou uzavřené, autonomní a krátké texty.

¹⁸⁷ Překlad: Bugs Bunny je zajíc, ale nejí mrkve.

¹⁸⁸ Překlad: Zajíci jedí mrkve.

¹⁸⁹ Překlad: V království slepých...

¹⁹⁰ Překlad: ...jednoocí jsou králové.

¹⁹¹ Překlad: Každému, co umí...

¹⁹² Překlad: ...a krávy budou dobře hlídané. Český ekvivalent: Ševče, drž se svého kopyta. (Tomin 2008: 10)

2.4 Vybočení z paremické struktury

Détournement parémique (vybočení z paremické struktury) bylo definováno Grésillonem a Maingueneau jako „un procedé discursif [...] qui consiste à produire un énoncé possédant les marques linguistiques de l'énonciation proverbiale mais qui n'appartient pas au stock des proverbes reconnus.“¹⁹³ (Grésillon a Maingueneau 1984: 114) Podle Schapirové, *détournement* spočívá v lexikální, sémantické či stylistické manipulaci výrazu, na který je nahlíženo jako na ustálené spojení. Její definice se od definice Grésillona a Maingueneau liší v následujících bodech. Pro Grésillona a Maingueneau by objektem *détournement* mohlo být přísloví (ale nemusí), pro Schapirovou je to právě deformace přísloví, či ojedinělé vytvoření věty, která má základ v přísloví a je tudíž identifikovatelná. (Schapira 2000: 94-95)

2.4.1 Typy vybočení z paremické struktury podle Schapirové

Podle ní se *détournement* skládá z:

- Variací či imitací existujících přísloví (*C'est en parlant qu'on apprend à parler*, originál: *C'est un forgerant qu'on devient forgeron*¹⁹⁴)
- Manipulace existujících přísloví, která si ale zachovávají některé složky z původního přísloví (*C'est en parlant qu'on devient forgeron*¹⁹⁵)
- Takzvané *phrases proverboïdes*, jejichž složky jsou nově utvořeny, ale zachovávají strukturu přísloví (*Homme en retard, liaison dans le tiroir*¹⁹⁶) (Schapira 2000: 94-95)

Schapirová uvádí také další typy *détournement*:

- Imitace specifického přísloví, které je snadno rozpoznatelné (*Neige en novembre, Noël en décembre*¹⁹⁷)
- Parodující imitace (*Noël au balcon, Pâques aux tisons*¹⁹⁸)

---

¹⁹³ Překlad: ...diskurzivní metoda, která spočívá v tom, vytvořit výpověď s jazykovými známkami příslovečné výpovědi, ale nezařazuje se do souboru známých přísloví.

¹⁹⁴ Překlad: Mluvením, se naučíme mluvit. Kováním se z nás stane kovář. Český ekvivalent: Cvik dělá mistra. (Tomin 2008: 41)

¹⁹⁵ Překlad: Mluvením se z nás stane kovář.

¹⁹⁶ Překlad: Člověk se zpožděním, poměr v šuplíku.

¹⁹⁷ Překlad: Sníh v listopadu, Vánoce v prosinci.

¹⁹⁸ Překlad: Vánoce na balkóně, Velikonoce na oharcích.

- Originální přísloví (*Qui femme a, guerre a*¹⁹⁹) imitované Voltairem v jeho výroku *Qui plume a, guerre a*²⁰⁰
- Jeho další imitace (*Qui femme a, noise a*²⁰¹)
- Přechod z metaforické do literární roviny přidáním cizích složek do věty (*La nuit, tous les chats sont gris, sauf les chats blancs*²⁰²) (Schapira 2000: 96-97)

2.4.2 Přípodobňování a převrácení podmínek genericity

Grésillon a Maingueneau nabízí jiné rozdělení než to, které je u Schapirové. Rozdělují *détournement* na *ludique* a *militant*. *Détournement ludique* označují jako čistou hru slov, kdežto *détournement militant* si hraje s jazykem jako takovým ku prospěchu zájmů ideologických či politických. Ukazují tu 2 strategie: *captation* (přípodobňování) a *subversion* (převrácení). (Grésillon a Maingueneau 1984: 114-115)

Captation dále rozdělují na *captation des conditions génériques* (přípodobňování k podmínkám genericity) a *captation d'un proverbe attesté* (přípodobňování již ustáleného přísloví). Jako příklad *captation des conditions génériques* uvádějí slogan, jelikož jeho účelem je zaměnit status *JE-vérité* (firma, strana) za univerzální *ON-vérité*, který se týká všech. Jako příklad uvádějí slogan značky Vittel.

(146) *Derrière une personne fatiguée*
Il y a souvent
Quelqu'un plein de vitalité
*Qui sommeille*²⁰³

Tento příklad nevychází z přísloví jako takového, pouze si osvojuje jeho strukturu.

Jako *captation d'un proverbe attesté* uvadí tento příklad z plakátu, na kterém jsou opalující se lidé na pláži: *Qui dore a bonne mine*²⁰⁴. Zde veřejnost snadno pozná původní přísloví (*Qui dort dîne*²⁰⁵).

¹⁹⁹ Překlad: Kdo ženu má, válku má.

²⁰⁰ Překlad: Kdo pero má, válku má.

²⁰¹ Překlad: Kdo ženu má, hádku má.

²⁰² Překlad: V noci jsou všechny kočky šedé, kromě těch bílých.

²⁰³ Překlad: Za unavenou osobou, je často někdo plný života, kdo dříme., příklad 146 je ze studie Grésillona a Maingueneaua: *Polyphonie, proverbe et détournement, ou un proverbe peut en cacher un autre*.

Subversion (převrácení) se také rozděluje na *subversion des conditions génériques* (převrácení podmínek genericity) a *subversion d'un proverbe attesté* (převrácení již ustáleného přísloví). Když autor napodobuje formální stavbu přísloví a podmínky použití přísloví, ale vytvoří absurdní výpověď, jedná se o *subversion des conditions génériques*. Tato napodobení nalezneme v díle Paula Éluarda *152 proverbes mis au goût du jour* jako například: *Qui couche avec le pape doit avoir de grandes pieds*²⁰⁶. *Subversion d'un proverbe attesté* byla hodně využívána surrealistickým hnutím. Jedná se o minimální modifikaci přísloví, které je ale v rozporu se smyslem přísloví původního např.: *Il faut battre sa mère pendant qu'elle est jeune*²⁰⁷ vycházející z přísloví *Il faut battre le fer pendant qu'il est chaud*²⁰⁸. (Gréssillon a Mangueneau 1984: 117-119)

2.5 Prísloví ve sloganech

Anscombe rozděluje slogany na 2 typy: obecné a publicistické. V první kategorii jsou slogany, které se časem nasbíraly, většinou se jedná o banální a obecná témata. *Quand les parents boivent/ Les enfants trinquent, Boire ou conduire/ Il faut choisir, La femme au volant/ La mort au tournant...*²⁰⁹ Tato kategorie dovoluje kombinaci s výrazem *Comme le dit la sagesse populaire*. Druhá kategorie sloganů obsahuje vždy vlastní jméno, nejčastěji té značky, kterou slogan propaguje. Značka může být už obsažena ve sloganu jako *Ça vous a plu, c'est Lustucru*²¹⁰, nebo figuruje vedle sloganu *Un volcan s'éteint, un être s'éveille*²¹¹ (Volvic, 1992). Slogany, ač vždy mají specifického autora, se prezentují jako *sagesse populaire*. (Anscombe 2000: 22-23)

Někdy se stává, že věta uvedená novinářem v článku, vyvolá pozornost a zařadí se do každodenního užívání. Tak je tomu v případě této věty: *On ne tire pas sur une ambulance*.²¹² S rostoucím vývojem reklamy některé úspěšné slogany reklamu převyšují, začnou být často používané v úplně odlišných situacích než byl jejich původní záměr a takto se dostanou do všeobecného povědomí. Schapirova zde uvádí příklad upozornění pasažérům SNCF: *Un train*

²⁰⁴ Překlad: Kdo se opálí, vypadá dobře.

²⁰⁵ Český ekvivalent: Kdo se dobře vyspí, jako by se najedl. (Tomin 2008: 223)

²⁰⁶ Překlad: Kdo spí s papežem, musí mít velké nohy.

²⁰⁷ Překlad: Je třeba bít svoji matku, dokud je mladá.

²⁰⁸ Překlad: Je třeba koutit železo, dokud je žhavé.

²⁰⁹ Překlad: Když rodiče pijí/ děti si přit'ukávají, Pít či řídit/ je třeba si vybrat, Žena za volantem/ smrt v zatáčce.

²¹⁰ Překlad: To se vám líbilo, to je Lustucru.

²¹¹ Překlad: Jedna sopka vyhasne, jedna bytost procitne.

²¹² Překlad: Na sanitku se nestřílí.

*peut en cacher un autre*²¹³, či tento slogan pro boj s alkoholismem: *Quand les enfants boivent, les enfants trinquent*²¹⁴. (Schapira 2000: 87)

2.6 Přísloví v literárních dílech

Přísloví se hojně vyskytují v literárních textech. Často napomáhají k hlubší charakteristice dané postavy jako např. teta Kateřina v Jirotkově *Saturninovi*.

U *Dona Quijota* se dokonce mluví o jakési posedlosti Sancha příslovími (Suard a Buridant 1984: 261)

Ve francouzských textech najdeme přísloví v dílech Honoré de Balzaca v románu *Éugenie Grandet*²¹⁵ či *La Maison du Chat-qui-pelote*²¹⁶. Když otec Grandet objeví, že jeho dcera připravila snídani pro Charlese, zakřičí: „*Quand le chat court sur les toits, les souris dansent sur les planches.*”²¹⁷ V románu *La Maison du Chat-qui-pelote* je použité dokonce přísloví uměle vytvořené: „*Un mari qui parlait grec et la femme latin risquaient de mourir de faim. Il [le père Guillaume] avait inventé cet espèce de proverbe.*”²¹⁸ (Suard a Buridant 1984: 263)

Přísloví najdeme ale i v textech z 20.století, například v dílech Georgette Bernanose. Přísloví používá postava domovnice madame de la Follette v románu *L'Imposture* či madame Lidoine v *Dialogues des Carmélites*²¹⁹, jejíž neurozený původ je používáním přísloví ještě upevněn. Přísloví užívá v Bernanosových textech hlavně prostý lid. Toto tvrzení potvrzuje replika mladého spisovatele v románu *Journal d'un curé de campagne*²²⁰, který uzavírá svoje zamyšlení o chudých těmito slovy: *Autant dire qu'ils ne s'expriment plus eux-mêmes. Ils s'en tirent avec des proverbes et des phrases de journaux.*²²¹ (Suard a Buridant 1984:227-234)

---

²¹³ Překlad: Jeden vlak může být schovaný za druhým.

²¹⁴ Překlad: Když děti pijí, děti si přit'ukávají.

²¹⁵ Evženie Grandetová

²¹⁶ Dům u pálkující kočky

²¹⁷ Překlad: Když kočka běhá po střeších, myši tančí na prknách.

²¹⁸ Překlad: Manžel, který mluví řecky a manželka latinsky riskují, že umřou hladem. [otec Guillaume] vymyslel toto přísloví.

²¹⁹ Rozhovory karmelitánek

²²⁰ Deník venkovského faráře

²²¹ Překlad: Mohu říci, že se nevyjadřují samostatně. Osvobodí se příslovími a větami z novin.

3 Lexikální komparace přísloví

3.1 Naprostá lexikální ekvivalence

V korpusu, kde Coneniová (1988: 112) srovnávala 2000 italských přísloví a 1000 francouzských přísloví, se vyskytlo pouze 10% přísloví s naprostou lexikální ekvivalencí.

Například v těchto příslovích:

(147) *Qui se couche avec les chiens se lève avec les puces*

(148) *Chi si corica con i cani si alza con le pulci*²²²

3.2 Částečná lexikální ekvivalence

V Coneniové (1988: 113) korpusu se našlo 15% příkladů částečné lexikální ekvivalence:

(149) *Qui plaisir fait plaisir attend*²²³

(150) *Chi servizi fa servizi aspetta*²²⁴

Zde je rozdíl mezi „plaisir“ a „servizi“ minimální.

V tomto příkladě se lexikální diferenciací týká sloves:

(151) *Qui naît poule aime à gratter*²²⁵

(152) *Chi nasce gallina convien che ruspi*²²⁶

To samé můžeme pozorovat i u podstatných jmen:

(153) *Qui femme a guerre a*²²⁷

(154) *Chi dice donna dice danno*²²⁸

3.3 Lexikální diferenciací

V Coneniové (1988: 113) korpusu je pouze 5% přísloví, která představují sémantickou ekvivalenci a lexikální diferenciací. Sémantická ekvivalence u francouzských a italských přísloví je spojena s lexikální diferenciací

(155) *Qui court deux lièvres n'en prend aucun*²²⁹

²²² Překlad: Kdo jde spát se psi, vstává s blechami.

²²³ Překlad: Kdo dělá radost, radost očekává.

²²⁴ Překlad: Kdo dělá někomu službu, službu očekává.

²²⁵ Překlad: Kdo se narodí slepicí, rád hrabe.

²²⁶ Překlad: Kdo se narodí slepicí, musí hrabat.

²²⁷ Překlad: Kdo ženu má, válku má.

²²⁸ Překlad: Kdo říká žena, říká škoda.

²²⁹ Překlad: Kdo honí dva zajíce, nechytí ani jednoho.

(156) *Chi troppo vuole nulla stringe*²³⁰

Najdeme i tu možnost, že více přísloví se shoduje s jedním konkrétním:

(157) *Qui vole un oeuf vole un boeuf*

(158) *Chi ruba il poco ruba anche l'assai*

(159) *Chi ruba una spilla ruba anche una libbra*²³¹

---

²³⁰ Překlad: Kdo hodně chce, nic nemá.

²³¹ Překlad: Kdo ukradne jehlici, ukradne libru., Příklady 147-159 jsou z Connenové studie *Sur un lexique-grammaire comparé de proverbes*

4. Přísloví a jejich interpretace - proč některá přísloví stárnou?

4.1 Interpretace přísloví

Aspekt, který je často paremiology zanedbáván, je význam přísloví. V blízké minulosti, myšleno do druhé světové války, přísloví byla tak rozšířena, že bylo lehké dohledat jejich smysl, pokud to bylo nezbytné. Hlavně také proto, že zemědělská kultura a s tím spojená přísloví, byla všem dobře známá, proto nebylo potřeba nic dovysvětlovat. Pokud bychom ale zkoumali přísloví dnes hůře interpretovatelná, do kterých se řadí ta náboženská, moralistní či duchovní, zjistili bychom, že ani v minulosti jejich interpretace nebyla tak jednoduchá. Jednotlivá přísloví mohou mít různé interpretace. Interpretace se může lišit podle místa, kde je přísloví používáno, dokonce můžeme najít interpretace kontrastní, podle toho, kdo přísloví používá. Někdy můžeme najít i jedno přísloví se dvěma možnými interpretacemi, které tak bylo myšlené již od začátku. (Lapucci 2007: 22)

Podle Kleibera je jedním z hlavních aspektů interpretace přísloví naše schopnost interpretovat i ta přísloví, která neznáme. Řadí do této skupiny přísloví, která již vyšla z užívání či přísloví z jiné kultury a jazyka:

(160) *Frog forgets he had a tail.*²³²

Kleiber interpretaci testoval na veřejnosti a ač toto přísloví bylo pro respondenty neznámé, lehce našli jeho smysl. Když Kleiber předložil svému publiku následující přísloví, jen málo z nich pochopilo jeho pravý smysl:

(161) *La chance est chauve par derrière.*²³³

„Pokud můžeme poznat, vytvořit, interpretovat či pokusit se interpretovat přísloví, pokud můžeme rozhodnout, zda tato věta je či není příslovím, je to proto, že máme schopnost příslovečného smyslu, intuitivní znalost sémantické struktury, na kterou jsou přísloví napojena.“²³⁴ (Kleiber 2000: 44-45)

²³² Překlad: Žába zapomíná, že mívala ocas.

²³³ Překlad: Štěštěna je vzadu plešatá., Příklady 160-161 jsou z Kleiberovy studie *Sur le sens des proverbes*

²³⁴ „Si nous pouvions reconnaître, fabriquer, interpréter ou essayer d'interpréter des proverbes, si nous pouvions décider si telle phrase pourrait ou non devenir un proverbe, c'est parce que nous avons la compétence du sens proverbial, la connaissance (devenue) intuitive d'une structure sémantique générale sur laquelle s'articulent les proverbes particuliers.“

4.1.1 Příklady složitější interpretace v italských sbornících

Ve sbornících, týkajících se italských přísloví užívaných obecně, či těch dialektálních, se čím dál tím častěji setkáváme s problémem, že sborníky jsou jen výčty přísloví a vysvětlení jejich smyslu buď úplně chybí, nebo jsou velice vzácné. V dnešní době se ale toto vysvětlení stává čím dál tím více potřebné, ne každý je schopen přísloví interpretovat jen pomocí intuice.

Lapucci uvádí tento příklad italského přísloví s nesnadnou interpretací:

(162) *Troppe chiacchiere fanno i pidocchi*²³⁵

Toto přísloví dnes vyžaduje dlouhé vysvětlení. Dříve se původ vši vysvětloval různě, vymýšlely se ty nejbáznivější domněnky. Lidé netušili, že hnidy jsou vajíčky vši, věřili, že jsou plodem nějaké vši žíly, která se otevírala na hlavě. Druhé slovo obsažené v přísloví, „chiacchiere“ – drby, vysvětluje Lapucci takto: klevetily nejvíce ženy z nejchudších čtvrtí, které na schodech domů odvíšivovaly sebe či své děti a klábosily o všem možném. Z toho vyplývá smysl přísloví: nadměrné drbání, klevetění způsobuje potíže a nepříjemnosti, tudíž vši.

Dále Lapucci uvádí příklad přísloví, které má velice nečekané použití v každodenním životě:

(163) *Con le chiacchiere ci si pulisce il culo.*²³⁶

Vysvětluje, že dříve byly noviny plné drbů a lidé je používali místo toaletního papíru. Tisk v té době ztrácel na účtě. Potvrzuje to i jiné přísloví: *Ogni cosa al suo posto e i giornali alle latrine*²³⁷, odkud význam, že drby jsou opovržením hodné, jako to, co se píše v tisku.

Další příklad objasňuje, jak přísloví může být obecně špatně pochopené, dokonce i ve sbornících, pokud není jasné téma, na které odkazuje:

(164) *A cavallo che non porta sella biada non si crivella*²³⁸

Zde musíme, pro správnou interpretaci přísloví, znát rozdíl mezi „biada“ (italské slovo pro krmivo, spíše zrní a obilí) a „foraggio“ (také italské slovo pro krmivo, spíše seno, tráva, sláma). Také se požaduje, abychom věděli, že kůň používaný k ježdění byl hodnotnější než ten, který tahal povoz, tomu se dávalo horší jídlo. „Biada“ (krmivo složené ze zrní a obilí)

²³⁵ Překlad: Hodně drbů dělá vši.

²³⁶ Překlad: S drby se čistí zadnice.

²³⁷ Překlad: Každá věc na své místo a noviny na záchody.

²³⁸ Překlad: Koni, který nenesí sedlo, se krmivo (to dražší z obilí a zrní) neprosívá

bylo dražší, dávalo se tedy hodnotnějším koňům, z čehož vyplývá smysl přísloví, že osobě, která není hodnotná, se důležité věci nedávají. Další přísloví to potvrzuje: *L'orzo non è fatto per gli asini.*²³⁹

Přísloví tedy nejsou jednoznačná: pro některá je jejich význam stanoven více než jednou definicí, která se dá interpretovat různě, každý si může vybrat tu svou interpretaci. Jiná přísloví mají více legitimních interpretací (ty, které jsou zaznamenány), další jsou myšlená různě podle různých míst výskytu a podle osob, které tam žijí.

Není časté, že se přísloví omezuje pouze na svůj literární význam, obvykle to, co má největší význam je význam metaforický skrývající někdy i smysl banální. Jedna metafora může obsahovat další, až se navrší více smyslů, které nás mohou překvapit, ale i zmást.

Velice časté jsou v příslovích různé výčty. Tyto výčty mají vždy nějaký společný jmenovatel a tím je morální hodnota. Z těchto složek obsažených v přísloví je pouze jedna ta, pro kterou bylo přísloví zamýšleno, další tu jsou jen pro účinnost tohoto tvrzení, aby přísloví bylo více nápadité a přesvědčovalo:

(165) *Mare, femmina e fuoco/ non son cose da poco.*²⁴⁰

Zde se upozornění, že si máme dávat pozor na moře a ohně, zdá banální. Ve skutečnosti si máme dávat pozor na ženu, která ztělesňuje větší nebezpečí. (Lapucci 2007: 22-23)

4.1.2 Stará přísloví podle Morawského sbírky: Proverbes français antérieurs au XVe siècle

Ve sbírce Josepha Morawského najdeme 2 500 přísloví, která byla použita v nejznámějších sbírkách přísloví do 15.století. Mezi tyto sborníky patří sbírky jako *Ci sunt li proverbe que dit li vilains*, *Ci commencent proverbes ruraux et vulgoux*, či staré latinské sbírky jako *Hic incipiunt proverbialia in gallico* a další.

Najdeme zde mnoho starých přísloví, některá se dochovala dodnes a jiná již zanikla. Pokusím se jich zde pár analyzovat.

²³⁹ Překlad: Ječmen není pro osly.

²⁴⁰ Překlad: S mořem, ženou a ohněm je jen trápení., Příklady 162-165 jsou z Lapucciho knihy *Dizionario dei proverbi italiani: 25.000 detti memorabili, origini e storia del proverbio, frammenti di saggezza popolare su ogni aspetto dell'esperienza umana*

Přísloví, která se dají lehce interpretovat, došlo u nich pouze k lexikální změně vývojem jazyka a používají se dodnes. Starší francouzština nám zde nebrání v identifikaci jednotlivých slov.

(166) *A chascun oisel son ni li est bel. (A chaque oiseau son nid est beau)*²⁴¹

Přísloví, která se dají snadno interpretovat a jsou známá dodnes, ale došlo v nich k lexikální výměně zastaralého slova za současné.

(167) *A bon demandeor bon escondiseor*²⁴²

Slovo „escondisseur“, které je podle internetového slovníku středověké francouzštiny (*Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales*) zastaralé slovo pro „celui qui refuse ce qui es demandé“²⁴³.

Dnes přísloví najdeme v této podobě: *A bon demandeur, bon refuseur*²⁴⁴

U tohoto přísloví došlo k lexikální výměně více slov: *Frut preove bien de quel arbre il est*²⁴⁵, dnes známe tuto variantu: *On reconnaît l'arbre à ses fruits*²⁴⁶.

Toto přísloví se v této podobě nedochovalo: *Len ne connoist pas les genz aus drapiaus*²⁴⁷, ale dnes známe jeho variantu: *L'habit ne fait pas le moine*.

Přísloví, u kterých interpretace není tak snadná, ale zachovala se dodnes:

(168) *A barbe de fol aprent on a raire (A barbe de fou, on apprend à raser)*²⁴⁸

Jediné, co by nám mohlo bránit v identifikaci slov, je u tohoto příkladu sloveso „raire“, které znamená „raser“. Ve sbornících můžeme najít i tuto variantu: *A barbe de fou, l'on apprend à rire*²⁴⁹ (Panckoucke 1757: 136) Podle internetového sborníku přísloví, L'internaute, je smysl tento: „C'est aux dépens des naïfs que l'on se perfectionne et devient fort dans son métier.“²⁵⁰

²⁴¹ Překlad: Každému ptáčku je jeho hnízdo krásné.

²⁴² Překlad: Na slušnou žádost, slušné odmítnutí. (Tomin 2008: 9)

²⁴³ Překlad: Ten, kdo odmítá, co je žádáno.

²⁴⁴ Překlad: Na slušnou žádost, slušné odmítnutí. (Tomin 2008: 9)

²⁴⁵ Překlad: Ovoce dokáže, z jakého stromu spadlo.

²⁴⁶ Překlad: Člověk pozná strom podle ovoce.

²⁴⁷ Překlad: Člověk nepozná lidi podle šatu.

²⁴⁸ Překlad: Na bláznově vousu se naučíme holit.

²⁴⁹ Překlad: Na bláznově vousu se naučíme smát.

²⁵⁰ Překlad: Na útraty těch pošetilých se zlepšíme ve svém oboru.

Dále přísloví, která se nedají tak snadno interpretovat a, u kterých může být starší francouzština malou překážkou:

(169) *Bone fust aiue si ne fust manjue. (Bonne fût aide si ne fût manger)*²⁵¹

Ve slovníku francouzských a německých přísloví najdeme tento smysl: Pomoc by nam přinesla velikou útěchu, ale jídlo je pro nás břemenem. (Singer 1995: 11)

Přísloví, která se zdají těžce interpretovatelná, pokud neznáme starou francouzštinu:

(170) *Ja n'iert trové bacon en lit de guaignon. (Je n'ai pas trouvé jambon en lit de chien)*

Po přeložení: „Na psím pelechu šunku nenajdeme“ se interpretace stává snadnou.

Totéž platí i u tohoto přísloví:

(171) *Len deyt garder ou len gist en yver et ou len dine en quarreme. (On doit regarder où on se couche en hiver et où on dîne en carême.)*²⁵²

Zde ale jeho interpretace není tak snadná, odkazuje na tradice jako velikonoční půst. Musíme znát tuto tradici, abychom přísloví úspěšně interpretovali.

4.2 Vytváření přísloví z diachronního pohledu

U každého jazyka můžeme najít relativně limitovaný korpus přísloví, která se integrují do slovníků stejným způsobem jako ostatní ustálené výrazy. Některá přísloví pocházejí z různých zdrojů, a tudíž získala svůj lingvistický status různými cestami, další jsou dodnes zachována díky anonymním výpovědím, či kolektivní lidové tvorbě. Jiná přísloví, ač velmi stará, vypadají jako by měla svůj paremický status odjakživa: nejdříve ve staré řečtině, poté v latině, odkud se dostala do francouzštiny a ostatních románských jazyků.

(172) *L'art est long, la vie est courte.*²⁵³ (řecky: *Ho bios brachus, hê de tekhnê makra*; latinsky: *Ars longa, vita brevis*)

²⁵¹ Překlad: Pomoc by byla dobrá, pokud by nebylo jídlo.

²⁵² Překlad: Člověk se musí koukat, kde v zimě uléhá a o půstu jídá., Příklady 166-171 jsou z Morawského knihy *Proverbes français antérieurs au XVe siècle*

²⁵³ Překlad: Umění je dlouhé, život je krátký.

Další přísloví se k nám dostala z latiny - klasické či středověké -, kde také už jako přísloví vystupovala, tudíž jako všeobecně známé anonymní výpovědi:

(173) *Qui bene amat bene castigat.- Qui aime bien châtie bien.*²⁵⁴

(174) *Quot capita, tot sensus.- Autant de têtes, autant d'avis.*²⁵⁵

(175) *De gustibus et coloribus non disputandum.- On ne discute pas des goûts et des couleurs.*²⁵⁶

Ne malý počet formulací zasahuje až do počátků jazyka, které je možno identifikovat. Pocházejí nejčastěji z citací vyjmutých ze starých děl a jejich autorů, či z Bible - Starého a Nového zákona. Tyto citace se v jazyce šířily hlavně díky překladům děl.

(176) *La fortune sourit aux audacieux. (Audaces fortuna juvat : variace verše z Aeneidy od Vigilia)*

(177) *On connaît l'arbre à ses fruits. (Matouš, VII, 20)*

Další přísloví literárního původu byla vytvořena přímo ve francouzštině:

(178) *Le coeur a ses raisons que la raison ignore*²⁵⁷

(179) *L'habitude est une seconde nature*²⁵⁸ (Blaise Pascal: *Pensées*)

Tato přísloví Blaise Pascal přetvořil podle latinského modelu *Consuetudo est secunda natura*. Dálším nevyčerpatelným zdrojem přísloví jsou La Fontainovy Bajky. Někdy je těžké určit, zda La Fontaine citoval již existující formulace, či vytvořil formulace tak zdařilé a shodující se s paremickým modelem, že se dostaly do obecného užívání jazyka.:

(180) *Patience et longueur de temps/ font plus que force ni que rage*²⁵⁹ (*Le Lion et le rat, II, 11*)

(181) *Il ne faut point/ vendre la peau de l'ours qu'on ne l'ait mis par terre.*²⁶⁰ (*L'Ours et les deux compagnons, V, 20*)

²⁵⁴ Český ekvivalent: Co se škádlívá, to se rádo mívá.

²⁵⁵ Český ekvivalent: Víc hlav, víc ví.

²⁵⁶ Překlad: O chutích a barvách se nediskutuje.

²⁵⁷ Překlad: Srdce má svoje důvody, které rozum ignoruje.

²⁵⁸ Překlad: Zvyk je druhá přirozenost.

²⁵⁹ Překlad: „Trpělivost a dlouhý čas zmohou více nežli vztek a síla.“ (La Fontainovy Bajky v překladu Gustava Francla)

Výpovědi podobající se příslovím (Gouvard je nazývá „proverboïdes“) se vytváří každý den v literárních dílech, ale ne všechny se dostanou do běžného užívání:

- (182) *Qui plume a, guerre a. (Voltaire)*
- (183) *Payer, c'est régner.*²⁶¹ (*Madame de Girardin*)
- (184) *Tout vaut tant.*²⁶² (*Paul Claudel*)

O těchto pokusech vytvořit nová přísloví Wilhelm Wander (autor německého sborníku přísloví) říká, „že se podobají motýlům: některé chytíme, ale ostatní uletí.“

Všechna přísloví, která používáme v řeči, mají nejrůznější původy, dokonce i ta, která vypadají jakoby parémiemi byla odjakživa. Ta přísloví, které nejdříve byla jen myšlenkami a maximami v literárních dílech, z nichž byla vytržena a citována jednotlivě, podstoupila proces proverbializace.

Paremické základy jazyka jsou věčnými formami: přísloví dříve běžná se zapomínají a ztrácejí. Možná proto, že byly vytvořeny ve skutečnosti, která již není aktuální. Velká část přísloví zemědělských či meteorologických spojených se zemědělstvím zanikla:

- (185) *Brouillard en mars, gelée en mai.*²⁶³
- (186) *La neige en février brûle le blé.*²⁶⁴
- (187) *Bourgeon qui pousse en avril met peu de vin au baril.*²⁶⁵

Další přísloví se vytvářejí v naší současnosti. (Schapira 2000: 81-83)

Ne všechna přísloví, která používáme dodnes, mají latinský původ. Každá civilizace vytvořila svoje vlastní přísloví ve svém vlastním jazyce. Hodně z nich jsou jazykovo-kulturní výrazy, které se zdají mít ekvivalenty v celé Evropě, bez pochyby si jeden národ vypůjčil pár přísloví od jiného a takto se dále šířila. Silnými součástmi přísloví, které jednotlivá přísloví odlišují, jsou rozličná struktura jednotlivých jazyků a jejich regionální zvláštnosti, hlavně u

---

²⁶⁰ Český ekvivalent: Už kůži prodává a vlk ještě v lese běhá. (Tomin 2008: 82)

²⁶¹ Překlad: Platit je vládnout.

²⁶² Překlad: Všechno stojí tolik.

²⁶³ Překlad: Mlha v březnu, mráz v květnu.

²⁶⁴ Překlad: Sníh v únoru spálí obilí.

²⁶⁵ Překlad: Pupen, co vyraší v dubnu, přidá málo vína do sudu., Příklady 172-187 jsou z Schapirové studie *Proverbe, proverbialisation et déproverbialisation*

přísloví italských. Tyto regionální zvláštnosti jsou založené spíše na historické a zeměpisné skutečnosti než té jazykové, ale vstupují do historicko-sociální roviny. (Woetková 2007: 262)

4.3 Tvorba nových přísloví

Není pochyb, že se stále vytvářejí nová a nová přísloví. Jejich přítomnost je určena ustálením v jazyce. Několik autorů, mezi nimi Arnaud a Kleiber, již citují tyto formulace jako přísloví:

(188) *On ne tire pas sur une ambulance*²⁶⁶

(189) *On ne change pas une équipe qui gagne*²⁶⁷

Abychom mohli danou výpověď jako přísloví identifikovat, musí to být výpověď obecně známá a tudíž schopná metaforického užití, kterému lze snadno porozumět. Zde Schapirova uvádí příklady z tisku:

(190) « *Le star-système bat de l'aile, alors Hollywood en profite. On ne tire pas sur une ambulance, mais on peut lui crever un pneu.* »²⁶⁸ (*Point de Vue* 2466: 5)

(191) « *On ne veut aucun mal à Monsieur Tapie [...] Mais on ne se baigne pas deux fois dans le même fleuve.* »²⁶⁹ (*Le Nouvel Observateur* 1661: 45)

Zrod nového přísloví je potvrzen vybočením z paremické struktury („détournement“), když nová formulace inspiruje k tvorbě dalších variant, dá se to považovat za důkaz, že původní formulace je již obecně známá:

(192) « *Diana: Un amour peut en cacher un autre.* »²⁷⁰ (*Point de Vue* 2392: titulní strana)

Některé formulace se zdají mít šance na to, aby se zapsaly k francouzským příslovím, ale ještě jim zbývá podstoupit jednu zkoušku, a tím je zkouška času. Nikdo nedokáže předem určit, zda budou v obecném užívání za padesát let. Jedním z důvodů, proč není jisté, zda tyto nové

²⁶⁶ Překlad: Na sanitku se nestřelí.

²⁶⁷ Překlad: Družstvo, které vyhrává, se nemění.

²⁶⁸ Překlad: Star-sytém se zhoršuje, Hollywood z toho těží. Nestřelíme na sanitku, ale můžeme jí píchnout gumu.

²⁶⁹ Překlad: Nechceme působit panu Tapiemu žádné potíže [...], ale nevstoupíme dvakrát do stejné řeky.

²⁷⁰ Překlad: Diana: Jedna láska skrývá další., Příklady 188-192 jsou z Schapirovy knihy *Les stéréotypes en français: proverbes et autres formules*

formulace jako přísloví uspějí, je, že nemají určité stylistické rysy, které jsou pro přísloví typická, jako binární struktura, rytmus a rým. (Schapira 1999: 99-100)

Experimentální část

5 Testování percepce různých typů přísloví v různých kontextech

5.1 Dotazník

Již jsme se dozvěděli z předešlých kapitol, jak přísloví funguje v textu a jak složitá často bývá jeho interpretace. Za pomoci dotazníků bychom chtěli ověřit, jaká je schopnost respondentů správně interpretovat přísloví nepřiliš známá a jedno uměle vytvořené. Vycházíme z toho, že většina respondentů daná přísloví nezná, takže používá k jejich interpretaci hlavně svoji intuici.

5.2 Realizace experimentu

Pro náš záměr jsme vytvořili dotazník se čtyřmi příslovími, z čehož jsou tři nepřiliš známá a jedno umělé. Přísloví jsou vždy zasazená do nějakého kontextu, ať už literárního, či pro náš účel uměle vytvořeného. Umělé přísloví jsme v dotazníku použili, abychom testovali schopnost respondentů ho na základě intuice, buď odlišit od přísloví obecně známých, nebo ho za přísloví naopak považovat. V dotazníku se vyskytují dvě ekvivalentní přísloví: *Le loup mourra dans sa peau*²⁷¹ a *Il lupo perde il pelo, ma non il vizio*²⁷², *L'arbre tombe toujours du côté où il penche* a *L'albero cade dalla parte dove pende*²⁷³, jedno umělé: *La nuit, on ne voit pas son ombre* a *La notte non si vede la sua ombra*²⁷⁴ a jedno různé pro každý jazyk: *La pomme est pour le vieux singe*²⁷⁵ a *Chi nasce granchio, non può camminare di fronte*²⁷⁶. U každého přísloví jsme uvedly tři možnosti interpretace založené na kontextu a čtvrtou možnost: fakt, že ani jedna z uvedených možností není správná.

Pokud je přísloví uvedené v literárním kontextu, není v dotazníku uveden jeho zdroj za tím účelem, aby ho respondenti nemohli dohledat. Jednotlivé kontexty přísloví a dané možnosti jsou kladeny za sebou bez jakéhokoliv vizuálního odlišení a to z toho důvodu, aby respondenti nebyli nijak ovlivněni a mohli vybírat odpovědi podle svých znalostí či intuice. Dotazník byl zrealizován pomocí webového úložiště Google Drive.

²⁷¹ Překlad: Vlk zemře ve své kůži.

²⁷² Překlad: Vlk ztratí kůži, ale ne svoji špatnost.

²⁷³ Překlad: Strom padá tam, kam se naklání. (pro oba jazyky stejný překlad)

²⁷⁴ Překlad: V noci nevidíme svůj stín. (pro oba jazyky stejný překlad)

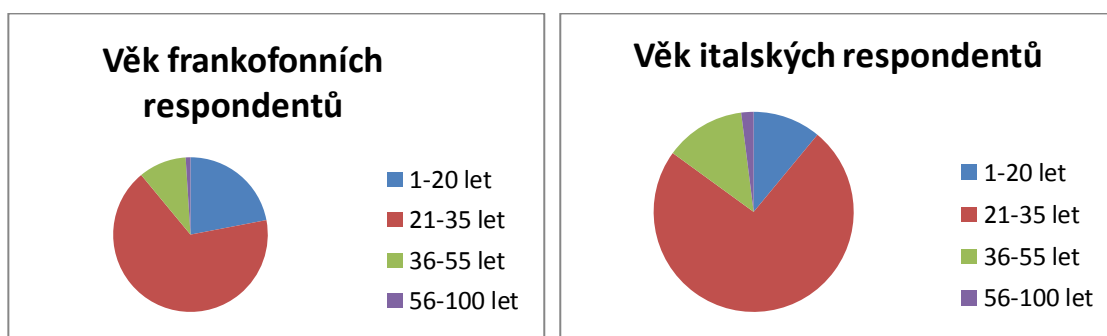
²⁷⁵ Překlad: Jablko je pro starou opici.

²⁷⁶ Překlad: Kdo se narodí krabem, nemůže chodit popředu.

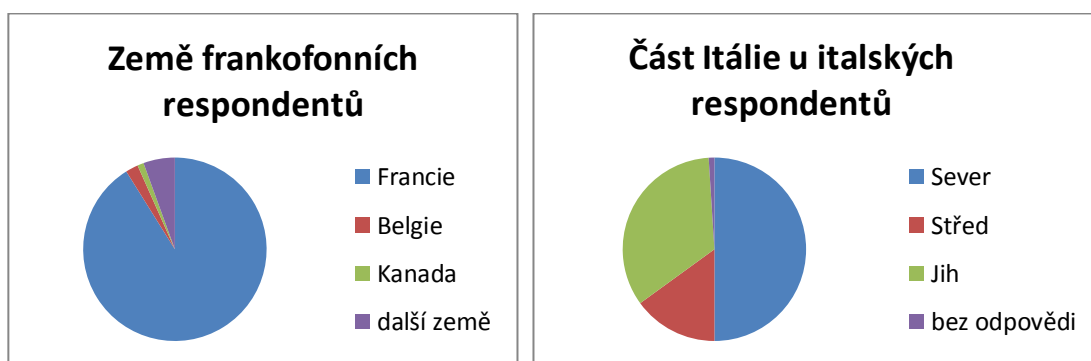
5.3 Profil respondenta

Tyto dotazníky byly tvořeny výhradně pro rodilé mluvčí francouzského a italského jazyka, jelikož možnosti interpretace francouzských a italských přísloví můžeme zkoumat pouze na rodilém mluvčím onoho jazyka, i přesto, že odpovídá intuitivně, budou jeho odpovědi vždy autentičtější než odpovědi někoho, kdo rodilým mluvčím není.

Na dotazníky odpovědělo 200 respondentů, 100 pro každý jazyk. Na pohlaví jsme při tak malém počtu respondentů nebrali zřetel, ale ptali jsme se na věk respondenta, který byl rozdělen do čtyř hlavních skupin. Na dotazníky nám odpovědělo 33 respondentů ve věku 1-20 let (22 frankofonních a 11 italských respondentů), 141 respondentů ve věku 21-35 let (67 frankofonních a 74 italských respondentů), 23 respondentů ve věku 36-55 let (10 frankofonních a 13 italských respondentů) a 3 respondenti ve věku 56-100 let (1 frankofonní a 2 italské respondenti).

U frankofonních respondentů jsme se ptali na zemi, a v případě italských respondentů na část Itálie, odkud pochází. Získali jsme 82 respondentů z Belgie, 2 ze Švýcarska, 1 z Kanady a 5 z dalších zemí, kde je francouzština úředním jazykem. V případě Itálie jsme získali 50 respondentů ze severu Itálie, 15 respondentů ze středu Itálie, 34 respondentů z jihu Itálie a 1 respondenta, který pole nechal volné.

5.4 Souhrnné výsledky francouzského dotazníku

První přísloví uvedené v kontextu:

[...] Celui qui n'a pas peur de tomber en enfer ne compte que sur sa bonne volonté pour faire « le bon choix » à l'heure du grand passage : « J'ai tellement prié, j'ai tellement jeûné, pense-t-il, je me suis tellement mis au service de mon prochain que je n'ai rien à craindre. Le passé est garant de l'avenir! **L'arbre tombe toujours du côté où il penche!** J'opterai sans problème pour Dieu quand l'heure sera venue de paraître devant Lui. » [...] ²⁷⁷ (Pierre Descouvemont 2009: 164)

Možnosti interpretace:

1. Dans l'extrait, l'homme regrette ses péchés. Ce proverbe veut dire que si je fais quelque chose de mal, le destin me le rendra encore pire. ²⁷⁸
2. L'homme nous explique qu'il n'a jamais fait quelque chose de mal dans sa vie, donc Dieu va l'accepter au ciel. Le proverbe veut dire que l'homme agit souvent selon ses inclinations. ²⁷⁹
3. Le proverbe veut dire que l'homme se fait influencer facilement. ²⁸⁰
4. Toutes les réponses mentionnées sont fausses. ²⁸¹

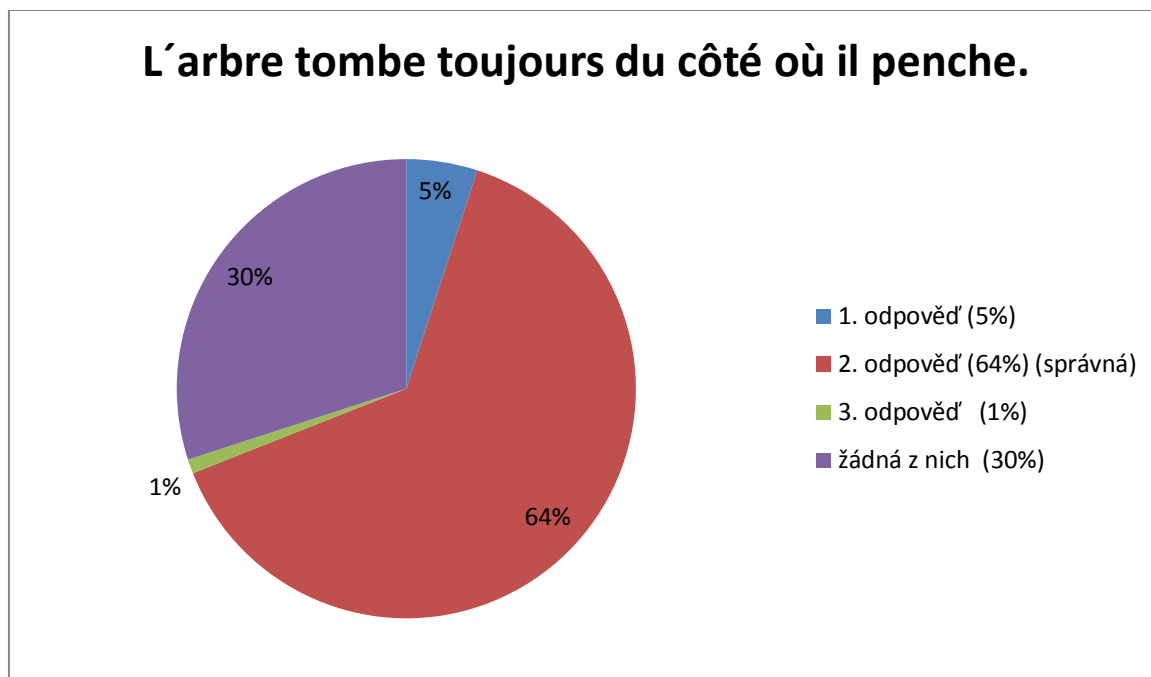
²⁷⁷ Překlad: Ten, kdo nemá strach z toho, že se dostane do pekla, počítá jen s dobrou vůlí v jeho poslední hodině: „Tolik jsem se modlil, tolik jsem se postil, myslí si. Tolik jsem se staral o svého bližního, že se nemám čeho bát. Moje minulost mi zaručí lepší budoucnost! Strom padá tam, kam se naklání. Zvolím si bez překážek Boha, až ta hodina, kdy se před Ním objevím, nadejde.“

²⁷⁸ Překlad: V ukázce, muž lituje svých hříchů. Toto přísloví znamená, že když uděláme něco špatného, osud nám to vrátí jednou tolik.

²⁷⁹ Překlad: Muž vysvětluje, že nikdy neudělal ve svém životě nic špatného, takže ho Bůh přijme do nebes. Přísloví znamená, že člověk často jedná podle svých sklonnů.

²⁸⁰ Překlad: Přísloví znamená, že se člověk nechá snadno ovlivnit.

²⁸¹ Překlad: Všechny uvedené odpovědi jsou nesprávné.

V tomto případě více než polovina respondentů (64%) odpověděla správně, je tedy možné, že přísloví již někdy slyšeli. Překvapující je, že 30% z nich si myslelo, že zde není žádná správná odpověď.

Druhé přísloví uvedené v kontextu:

Il était une fois un homme courageux, même dans une telle situation. L'autre s'est doucement approché, il était recouvert de sang. Son corps semblait mort. " dis-moi où est la clé et je te laisse vivre " a dit l'autre. Il lui répond: "le loup mourra dans sa peau".²⁸²

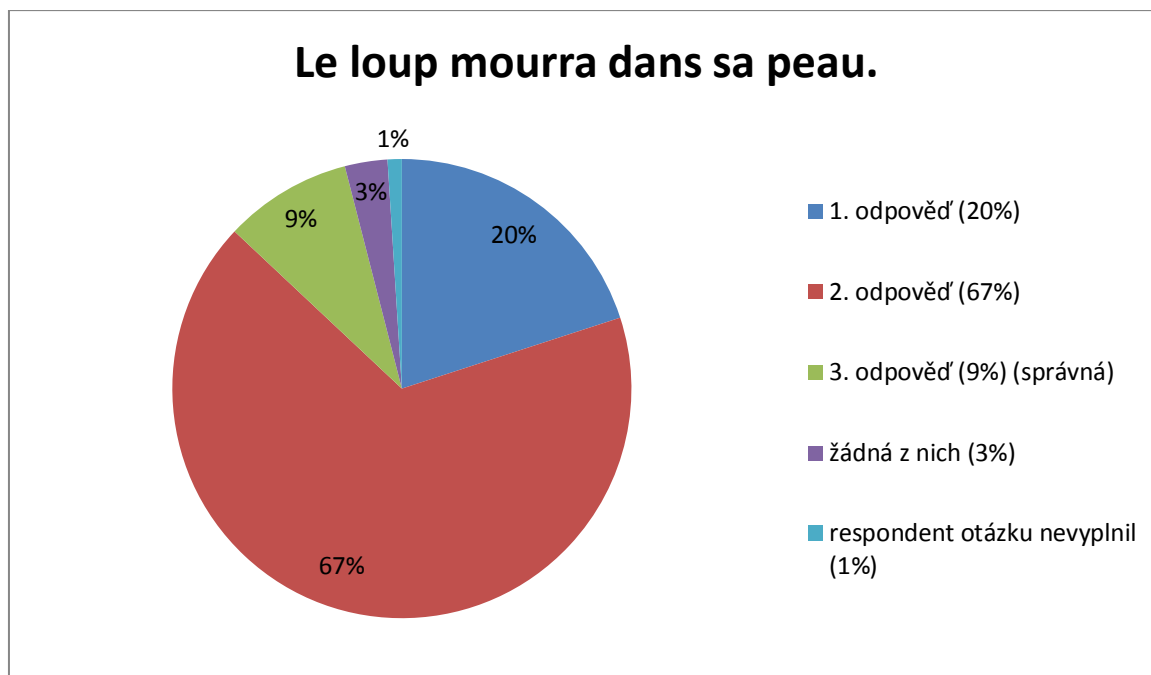
Možnosti interpretace:

1. Le loup est un animal très courageux. Il se bat jusqu'à la fin même s'il perd. Personne ne lui enlèvera sa peau ni après sa mort. Le proverbe veut dire qu'il faut persister même si tout semble être perdu.²⁸³

²⁸² Překlad: Byl jednou jeden odvážný muž, dokonce v situaci jako tato. Druhý se pomalu přiblížil, byl pokrytý krví. Jeho tělo vypadalo jako tělo mrtvého. „Řekni mi, kde je klíč a já tě nechám žít“: řekl ten druhý. On mu odpověděl: „Vlk zemře ve své kůži“.

²⁸³ Překlad: Vlk je velmi odvážné zvíře. Bojuje až do konce. Nikdo mu jeho kůži nevezme, ani po jeho smrti. Příklad znamená, že musíme vydržet i přesto, že se všechno zdá předem ztracené.

2. En utilisant ce proverbe, on parle de quelqu'un qui ne se laisse pas influencer, qui reste soi-même à tout prix. Il mourra dans sa peau parce que il ne se trahit jamais soi-même.²⁸⁴
3. Le loup est un animal méchant. En utilisant ce proverbe, on voulait expliquer que quelqu'un qui est né méchant, le reste jusqu'à la fin de sa vie.²⁸⁵
4. Toutes les réponses mentionnées sont fausses.

U tohoto přísloví je velmi překvapující, že pouze 9% odpovědělo správně, dalších 67% se nechalo ovlivnit kontextem a předpokládalo, že druhá odpověď je ta správná. Na tomto příkladě můžeme vidět, že toto přísloví není mezi respondenty příliš známé.

Třetí přísloví uvedené v kontextu:

[...] Il y a plus de 15 ans, j'ai découvert d'abord, le militant, ensuite l'homme. Lors, de mes séjours aux Comores, j'ai toujours eu le plaisir et l'honneur de parler avec à la fois l'homme et le militant, ce qui fut le cas il n'y a pas si longtemps. Dans nos discussions, il est toujours sujet des problèmes du pays et notamment de l'occupation de l'île Comorienne de Maoré, en

²⁸⁴ Překlad: Při použití tohoto přísloví mluvíme o někom, kdo se nedá ovlivnit. Zůstane sám sebou za každou cenu, zemře ve své kůži, protože sám sebe nikdy nezradí.

²⁸⁵ Překlad: Vlk je zlé zvíře. Příklad znamená, že, když je někdo zlý, zůstane zlým až do konce.

l'écoutant j'ai eu toujours en mémoire ces sagesses qui disent que : " La pomme est pour le vieux Singe ". [...]²⁸⁶

Možnosti interpretace:

1. La personne qui nous raconte, apprécie beaucoup cet homme qui a toujours essayé de se battre contre ses problèmes dans son pays, mais il n'a pas réussi. En utilisant ce proverbe, il ressent de la pitié pour ce vieil homme qui est à bout de souffle dans ses activités. Tous les singes mangiaient des bananes, seulement le vieux avait la pomme parce qu'il n'y avait plus de bananes. Le proverbe veut dire que les personnes âgées sont souvent négligés par la société.²⁸⁷
2. La personne qui nous raconte est vraiment déçue par la société. L'homme dont elle parle, a mis toutes ses forces à combattre les problèmes dans son pays, mais il n'a pas réussi. Elle ressent de la pitié pour lui, parce qu'il a consacré toute sa vie à résoudre ces problèmes et finalement, tous ce qu'il a fait, s'est montré inutile. C'est pourquoi elle utilise ce proverbe. Le singe ne mange pas de pommes, il mange des bananes. Qu'est-ce qu'il va faire d'une pomme? Le proverbe veut dire que certaines choses sont inutiles.²⁸⁸
3. La personne qui nous raconte, apprécie beaucoup cet homme qui a toujours essayé de se battre contre ces problèmes dans son pays et il a fini par réussir. Par ce proverbe, elle veut nous expliquer que cet homme a réussi grâce à sa sagesse et ses expériences.

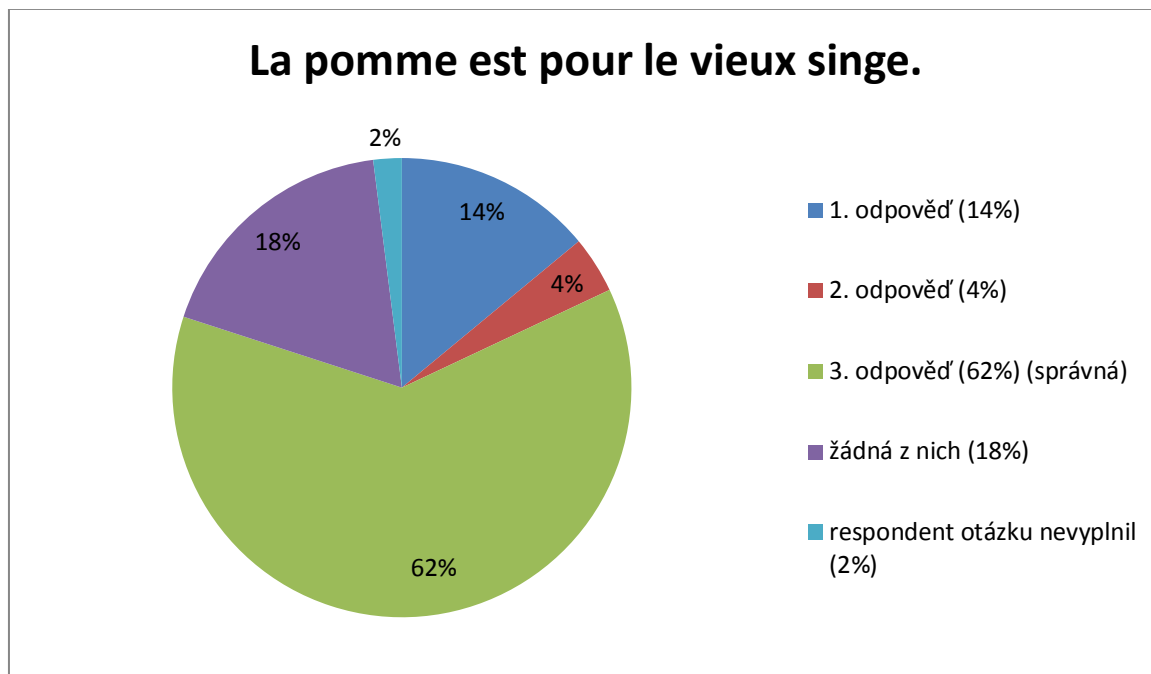
²⁸⁶ Překlad: Je to více než 15 let, co jsem objevil nejdříve militanta, poté člověka. Během mých pobytů na Komorách, jsem měl vždycky to potěšení a poctu mluvit s člověkem a militantem v jedné osobě, jako tomu bylo nedávno. V našich diskuzích se stále mluvilo o problémech v zemi a hlavně o okupaci Komorského ostrova Maoré. Když jsem ho poslouchal, vždy mi na mysl přišlo toto přísloví: „Jablko je pro starou opici.“, zdroj: <http://dafinemkomori.centerblog.net/2350-comores-salim-rend-hommage-a-mohamed-ali-m-balia>

²⁸⁷ Překlad: Osoba, která nám vypráví, velice obdivuje tohoto člověka, který se vždy snažil bojovat proti problémům v jeho zemi, ale neuspěl. Při použití tohoto přísloví cítí lítost k tomuto starému člověku, který je u konce s dechem. Všechny opice jedly banány, pouze na tu starou zbylo jablko. Příklad znamená, že staří lidé jsou často společností degradováni.

²⁸⁸ Překlad: Osoba, která nám vypráví, je velmi zklamaná společností. Muž, o kterém mluví, vložil všechny své síly do toho, aby porazil problémy ve své zemi, ale neuspěl. Cítí k němu lítost, protože tomu zasvětil celý svůj život a nakonec, všechno co udělal, se ukázalo být neúčinným, proto používá toto přísloví. Opice nejí jablka, jí banány. Co bude dělat s jablkem? Příklad znamená, že je něco marné.

Les singes manguaient les bananes, mais seulement le vieux avait la chance de manger la pomme. Le proverbe veut dire que l'avantage va à celui qui a le plus d'expérience.²⁸⁹

4. Toutes les réponses mentionnées sont fausses.

V tomto případě více než polovina respondentů (62%) odpověděla správně. Je ale vidět, že zbytek respondentů byl tímto příslovím zmaten, jelikož 14% věřilo, že odpověď číslo 1 je tou správnou a 18%, že zde není žádná správná odpověď.

Čtvrté přísloví (umělé) uvedené v kontextu:

Je suis entrée dans sa maison, je l'ai salué et je me suis assise sur le canapé. J'avais hâte de tout lui dire sans rien oublier. Je me suis mise à raconter. Quand j'étais en train de décrire les événements de la veille, il m'a interrompu en disant: "Mais tu sais... **La nuit, on ne voit pas son ombre!**"²⁹⁰

²⁸⁹ Překlad: Osoba, která nám vypráví, si velice váží tohoto člověka, který se vždy snažil bojovat proti problémům v jeho zemi a nakonec i uspěl. Použitím tohoto přísloví, nám chce vysvětlit, že tento muž uspěl díky své moudrosti a zkušenostem. Opice jedly banány, ale jen ta stará měla to štěstí jíst jablko. Příklad znamená, že výhoda je pro toho, kdo má víc zkušeností.

²⁹⁰ Překlad: Vstoupila jsem do domu, pozdravila jsem ho a sedla si na gauč. Chtěla jsem mu co nejdříve všechno říct, bez toho, abych na něco zapomněla. Dala jsem se do vyprávění. Když jsem popisovala události předchozího večera, zastavil mě a řekl: „Ale víš... V noci svůj stín nevidíš.“

Možnosti interpretace:

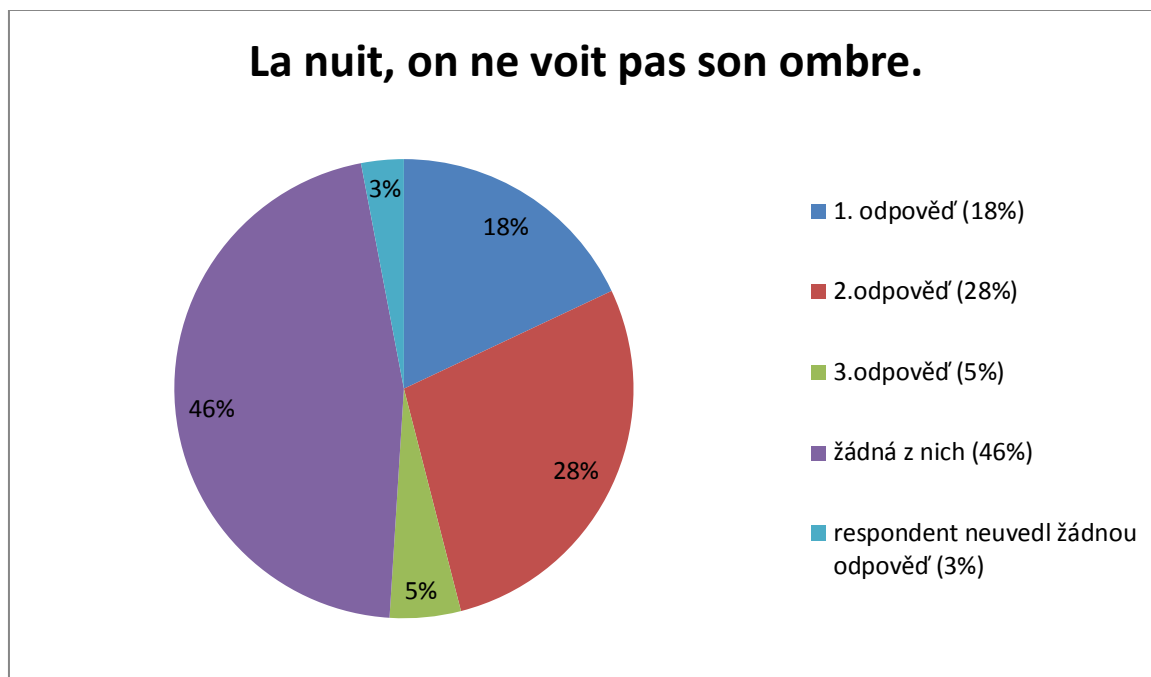
1. Son ami voulait lui expliquer qu'il faut faire attention et se méfier des gens, en utilisant ce proverbe.²⁹¹
2. La fille qui raconte est amoureuse d'un garçon. Vu son amour elle est si aveugle qu'elle ne voit pas les défauts de son petit ami. Le proverbe veut dire que quand on veut quelque chose énormément, on arrête de regarder ce qui se passe autour de nous.²⁹²
3. La fille est une voleuse et elle raconte à son ami comment elle a effectué ses intentions. Son ami lui assure que probablement personne ne l'a pas vue étant donné que son vol était pendant la nuit. Le proverbe veut dire que les choses se cachent mieux pendant la nuit.²⁹³
4. Toutes les réponses mentionnées sont fausses.

---

²⁹¹ Překlad: Její kamarád jí použitím tohoto přísloví, chtěl vysvětlit, že je třeba dávat si pozor a nedůvěřovat lidem.

²⁹² Překlad: Dívka, která nám vypráví, je zamilovaná do jednoho chlapce. Kvůli své lásce je tak slepá, že nevidí chyby svého přítele. Přísloví znamená, že, když něco opravdu chceme, přestaneme se dívat, co se děje kolem nás.

²⁹³ Překlad: Dívka je zlodějka a vypráví svému příteli, jak uskutečnila své záměry. Její kamarád ji ujišťuje, že ji zajisté nikdo během její krádeže neviděl, protože to bylo v noci. Přísloví znamená, že se špatné věci lépe schovají v noci.

Skoro polovina (46%) správně odpověděla, že zde není žádná správná odpověď, ale přesto se velká část (28%) klonila k druhé odpovědi.

5.5 Souhrnné výsledky italského dotazníku

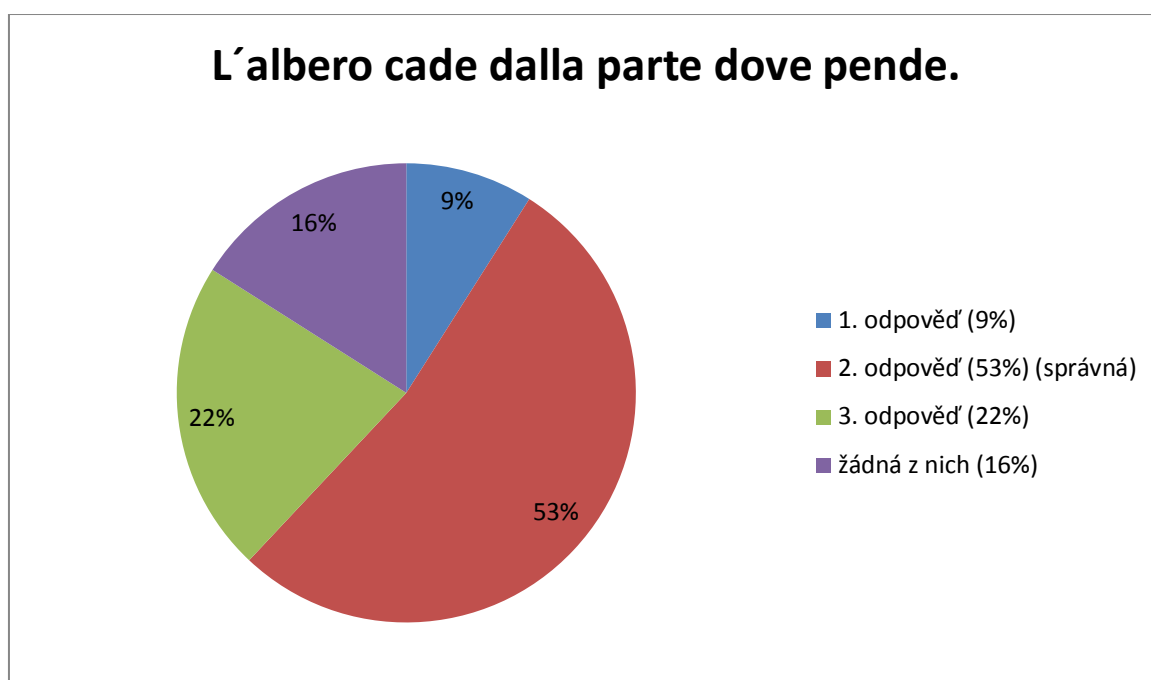
První přísloví uvedené v kontextu:

[...]La vita di lui che ebbe il privilegio di toccare i novant'anni, fu riassunta con parole commoventi dal Parocco di St. Pierre, Padre Forget, che ricordò il suo primo incontro con père Zoppetti che dieci anni or sono volle per sé l'onore di servire la prima Messa al novello Parroco; e prese spunto dall'esempio di vita lasciato dal vegliardo per esortare tutti e vivere orientati come lui verso il Signore. „**L'albero cade dalla parte dove pende.**“ [...] ²⁹⁴
(Umberto De Petri: Aria di Monteossolano)

Možnosti interpretace:

²⁹⁴ Překlad: Život devadesátiletého shrnul s jímavými slovy farář ze St. Pierre, otec Forget, který si vzpomněl na svoje první setkání s otcem Zoppettim. Otec Zoppetti měl za celých 10 let tu čest sloužit první mši novému faráři, vybral starcův život jako příklad k nabádání všech, aby žili v bázni před Bohem jako on. „Strom padá tam, kam se naklání.“

1. L'uomo rimpiange i suoi peccati. Il proverbio vuol dire che se uno fa qualcosa di male, il destino glielo rende ancora peggio.²⁹⁵
2. Qualcuno ci racconta la vita di un uomo religioso che è un modello per tutti. Il proverbio vuol dire che l'uomo agisce secondo le sue inclinazioni.²⁹⁶
3. Usando questo proverbio si parla dell'uomo che era destinato a fare la sua mestiere. Il proverbio vuol dire che il destino è già prescritto.²⁹⁷
4. Tutte le risposte sono false.

Více než polovina (53%) odpověděla správně, pravděpodobně toto přísloví už někdy v životě slyšeli, ale přesto si 22% respondentů myslelo, že správná odpověď je třetí a 16%, že zde není správná odpověď.

²⁹⁵ Překlad: Muž lituje svých hříchů. Přísloví znamená, že, když někdo udělá něco zlého, osud mu to vrátí jednou tolik.

²⁹⁶ Překlad: Osoba nám vypráví život nábožného muže, který byl pro všechny modelem. Přísloví znamená, že člověk jedná podle svých sklonů.

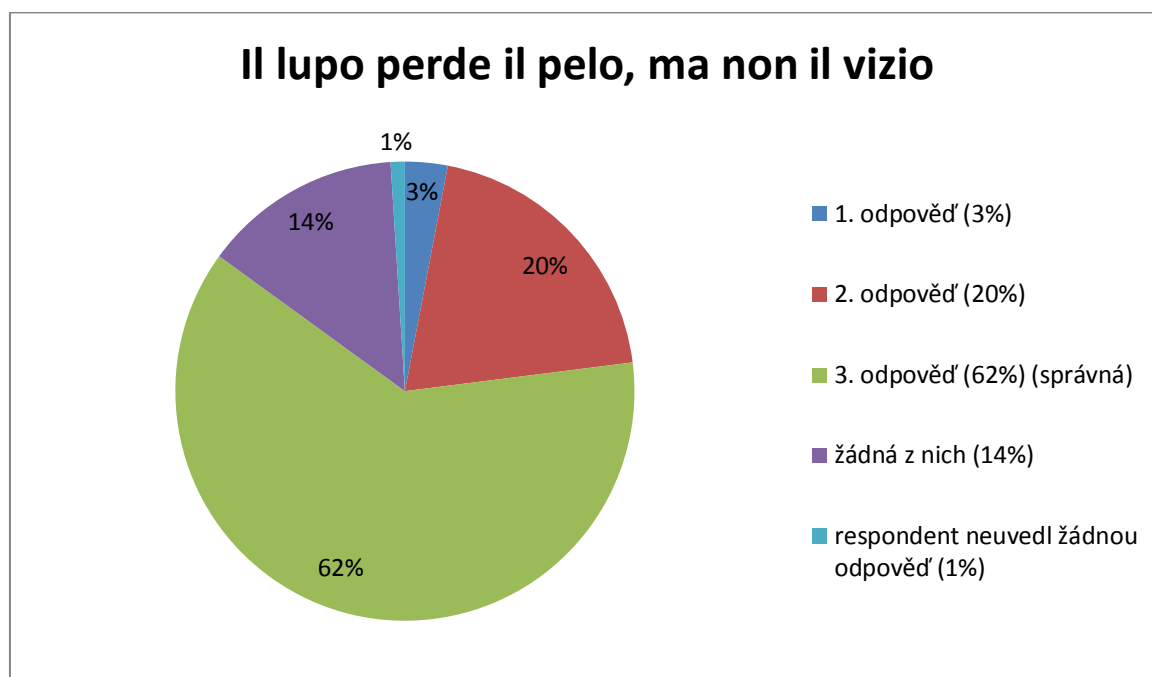
²⁹⁷ Překlad: Použitím tohoto přísloví se mluví o muži, který byl předurčen svému oboru. Přísloví znamená, že osud nám je už předurčen.

Druhé přísloví uvedené v kontextu:

Lui era un uomo coraggioso anche in situazioni come queste. L'altro si è avvicinato senza far rumore. C'era sangue dappertutto e l'uomo sembrava morto. "Dimmi dov'è la chiave e ti lascio vivere" ha detto l'altro uomo. Gli rispose: "Il lupo perde il pelo, ma non il vizio".²⁹⁸

Možnosti interpretace:

1. Il lupo è un animale molto coraggioso. Lotta sempre fino alla fine. Nessuno gli toglie il pelo neanche dopo la sua morte. Il proverbio vuol dire che occorre resistere anche se tutto sembra esser perso.
2. Usando questo proverbio, si parla di qualcuno che non si lascia influenzare, non perde mai se stesso.
3. Il lupo è un animale cattivo. Usando questo proverbio, si voleva spiegare che una persona se è cattiva lo sarà per sempre.
4. Tutte le risposte sono false.

²⁹⁸ Překlad: Byl jednou jeden odvážný muž, dokonce v situaci jako tato. Druhý se pomalu přiblížil, byl pokrytý krví. Jeho tělo vypadalo jako tělo mrtvého. „Řekni mi, kde je klíč a já tě nechám žít“: řekl ten druhý. On mu odpověděl: „Vlk ztratí svou kůži, ale ne svoji špatnost“.

Na grafu můžeme vidět, že pro více než polovinu respondentů (62%) je pravděpodobně toto přísloví známé, tudíž je pro ně jeho interpretace snadná. Dalších 20% se ale přiklání k druhé odpovědi a 14% k žádné z nich.

Třetí přísloví uvedené v kontextu:

[...]Egli, a confessione sua, aveva 45 mila monete in tante cambiali quando salì ministro; e quand'anche non avesse avuto un soldo, doveva piuttosto cascar morto di fame, che infangarsi a chiedere in quei momenti; quand'era tempo di sollevarsi coll'altezza dell'animo dall'ignominia della sua caduta, volle avvoltolarsi dentro più che mai. Ma **chi nasce granchio, non può camminare di fronte**. [...]²⁹⁹

(Giuseppe Giusti 1845-1849: 234)

Možnosti interpretace:

1. Parlando del granchio ci si riferisce alle persone un po' conservatrici e riservate che pensano molto prima di decidersi. Il granchio camminando dietro vede tutto quello che succede davanti a lui e dunque riflette tanto prima di agire.³⁰⁰
2. Parlando del granchio ci si riferisce alle persone disoneste e ai truffatori. Quando qualcuno cammina dietro e gli altri camminano avanti, vuol dire che fa qualcosa di male.³⁰¹
3. Il proverbio vuol dire che è difficile correggere le inclinazioni naturali. Quando qualcuno nasce così, non può cambiare.³⁰²

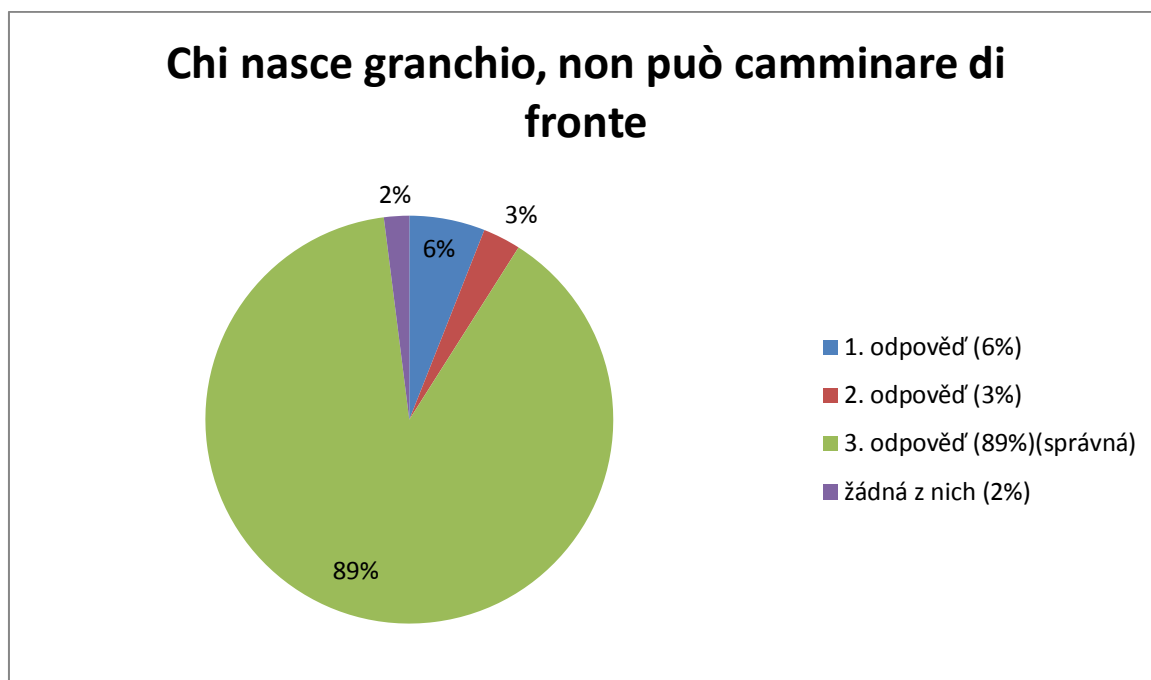
---

²⁹⁹ Překlad: Popravdě měl 45 tisíc ve směnkách, když byl povýšen ministrem. A i kdyby neměl ani halíř, raději by umřel hlady, než aby se pošpinil tím, že by o něco žádal ve chvílích jako tyhle. Když nadešel čas, aby pozvedl svého ducha z hanebného úpadku, chtěl se v něm spíše zahrabat více než kdy před tím. Ale kdo se narodí krabem, nemůže jít dopředu.

³⁰⁰ Překlad: Krabem se zde myslí osoby trochu konzervativní a zdrženlivé, které nejdříve o všem hodně přemýšlí než se rozhodnou. Krab, který chodí pozadu, vidí nejdříve všechno, co se děje před ním, takže má čas přemýšlet než jedná.

³⁰¹ Překlad: Krabem se zde myslí nečestné osoby a podvodníci. Když někdo chodí pozadu a všichni ostatní popředu, má něco zlého za lubem.

4. Tutte le risposte sono false.

Zde je jasné, že přísloví je velmi rozšířené, více než tři čtvrtiny (89%) respondentů odpověděly správně.

Čtvrté přísloví (umělé) uvedené v kontextu:

Sono entrata a casa sua, l'ho salutato e mi sono seduta sul divano. Non vedevo l'ora di dirgli tutto. Mi sono messa a raccontare. Quando stavo descrivendo gli eventi degli ultimi giorni, lui mi ha fermato dicendomi: „Ma sai... **La notte non si vede la sua ombra!**“

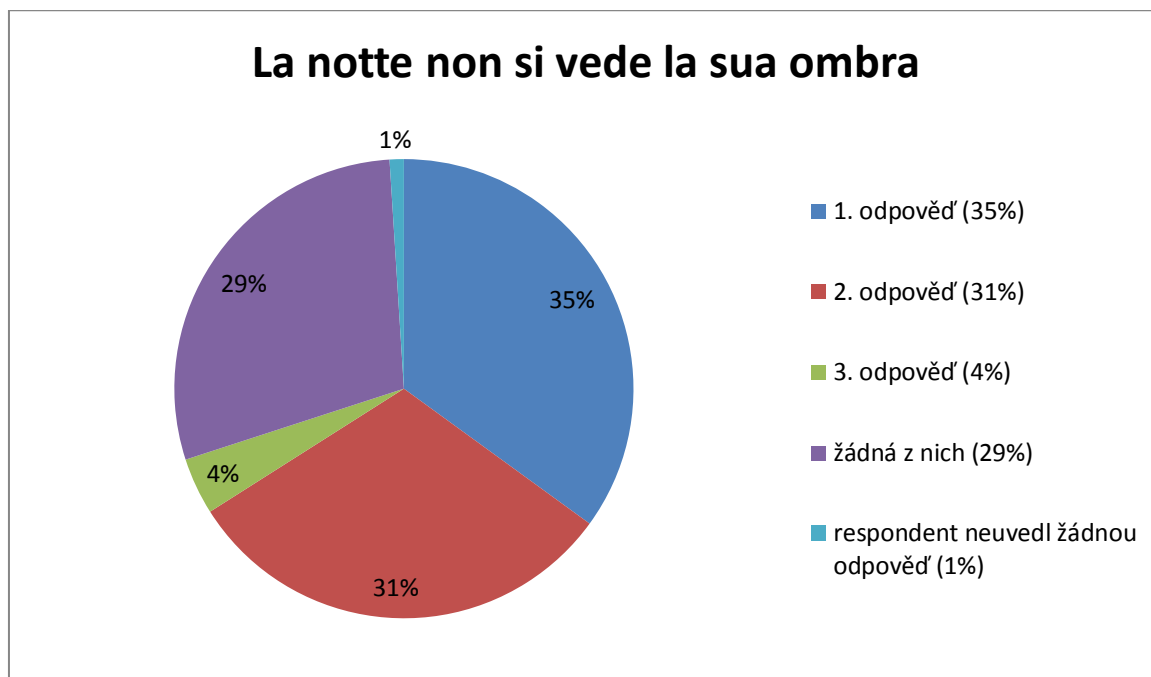
Možnosti:

1. La ragazza, che parla, è innamorata di un ragazzo. Dato il suo amore cieco, lei non vede i difetti del suo fidanzato. Il proverbio vuol dire che quando si vuole tanto qualcosa, non vediamo cosa succede intorno a noi.
2. Usando questo proverbio, il suo amico voleva spiegarle che occorre essere prudenti e diffidare della gente.

---

³⁰² Překlad: Přísloví znamená, že je těžké opravovat lidskou přirozenost. Když se někdo nějak narodí, nemůže se změnit.

3. La ragazza è una ladra e sta raccontando al suo amico come ha realizzato le sue intenzioni. Il suo amico l'assicura che nessuno l'ha vista dato che il suo furto era durante la notte. Il proverbio vuol dire che le cose si nascondono meglio durante la notte.
4. Tutte le risposte sono false

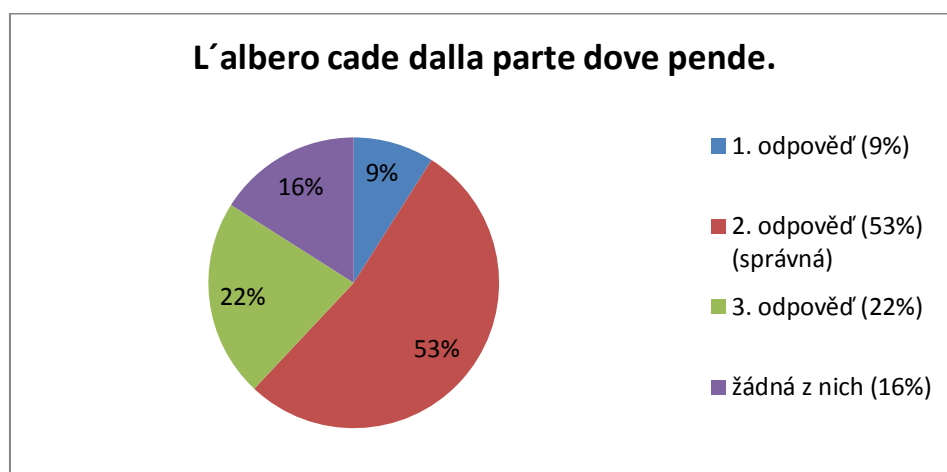
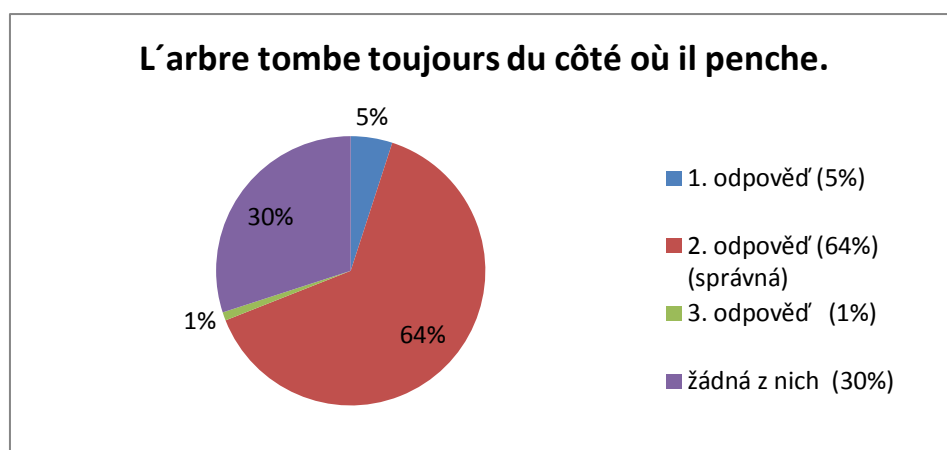

Výsledky jsou zde velice vyrovnané. 35% a 31% respondentů se přiklání k první a druhé odpovědi, zatímco pouze 29% uhodlo správně, že zde není správná odpověď.

6 Hodnocení testů - existují rozdíly mezi francouzštinou a italštinou v percepci různých typů přísloví?

Pokud srovnáme percepci těchto přísloví mezi frankofonními a italskými respondenty, dobereme se k velmi zajímavým výsledkům.

6.1 Srovnání prvního typu přísloví

Toto přísloví vykazuje naprostou lexikální ekvivalenci mezi oběma jazyky. Při srovnání, musíme vzít v potaz, že třetí možnost interpretace tohoto přísloví je pro francouzský a italský dotazník rozdílná:

U francouzského: „Le proverbe veut dire que l'homme se fait influencer facilement.“³⁰³

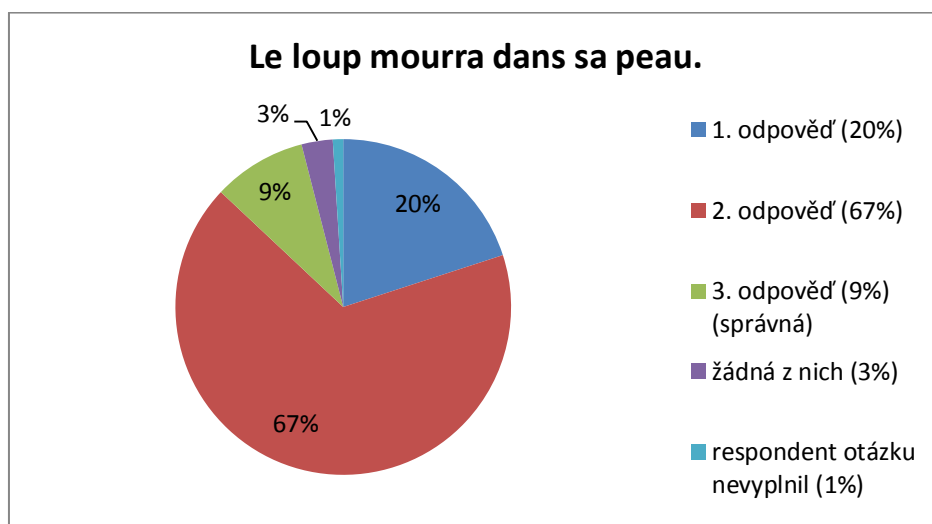
U italského: „Usando questo proverbio si parla dell'uomo che era destinato a fare la sua mestiere. Il proverbio vuol dire che il destino è già prescritto.“³⁰⁴

³⁰³ Překlad: Přísloví znamená, že se člověk nechá snadno ovlivnit.

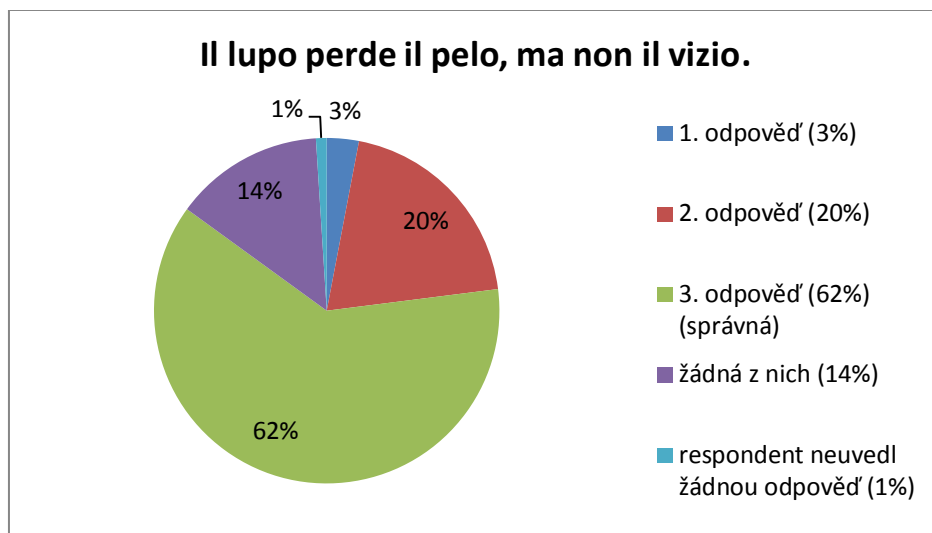
U francouzského přísloví převažuje správná interpretace (64%), ale je zde i velká část (30%) respondentů, kteří věřili, že žádná z nabízených interpretací není správná. U italského přísloví taky převažuje správná interpretace (53%), zde ji volilo o 11% méně respondentů než u francouzského, zbytek italských respondentů je vyrovnán mezi první, třetí a žádnou interpretací.

Obecně tedy můžeme shrnout srovnání prvního přísloví tím, že frankofonní respondenti si tímto příslovím byli více jistí než ti italští, jelikož se nakláněli ke správné interpretaci, či žádné z možných. Naproti tomu italští respondenti byli příslovím více zmateni, ale přesto ho dokázala interpretovat správně více než polovina. Toto přísloví tedy můžeme označit za celkem snadno interpretovatelné, jak ve francouzské, tak v italské kultuře.

6.2 Srovnání druhého typu přísloví

³⁰⁴ Překlad: Použitím tohoto přísloví se mluví o člověku, který je předurčen k tomu, co dělá. Přísloví znamená, že osud je už předurčen.

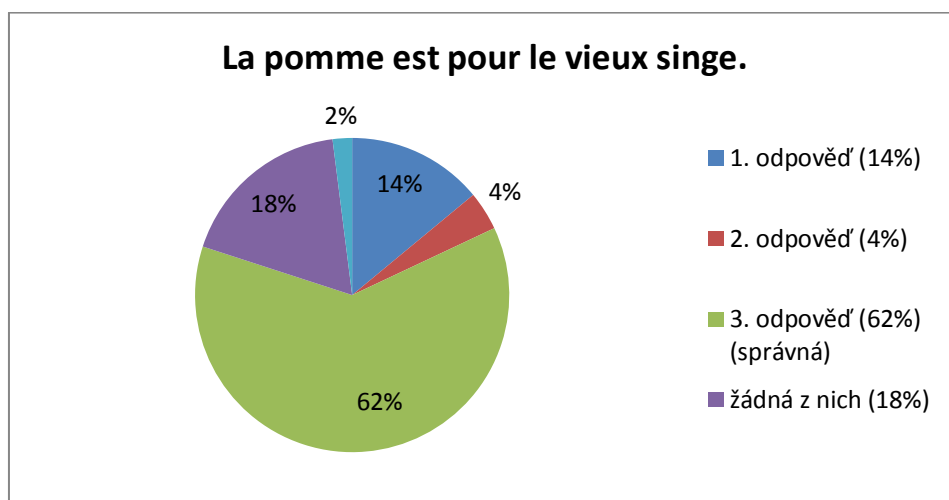

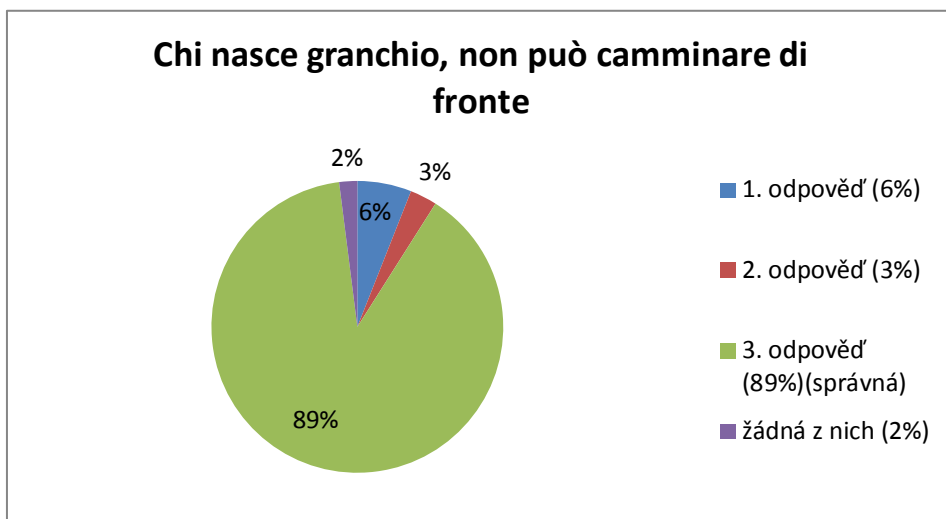
Možnosti interpretace jsou identické pro francouzský i italský dotazník.

U frankofonních respondentů jsou výsledky velice zajímavé, protože více než polovina (67%) respondentů přísloví interpretovala špatně, pouze 9% frankofonních respondentů našlo správnou odpověď, oproti tomu více než polovina italských respondentů (62%) ho interpretovala správně. Kontext byl u obou dotazníků stejný. Je možné, že v italském přísloví hraje velkou roli dodatek „ma non il vizio“, který výrazně dopomáhá k správné interpretaci přísloví. Můžeme uzavřít tím, že toto přísloví je pravděpodobně více známé v italské kultuře, v té francouzské je méně časté.

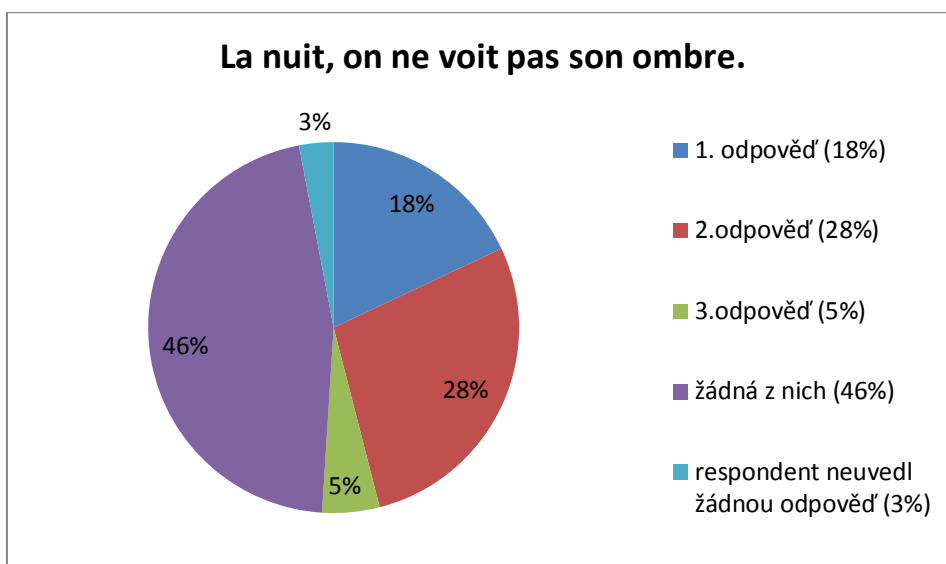
6.3 Srovnání třetího typu přísloví

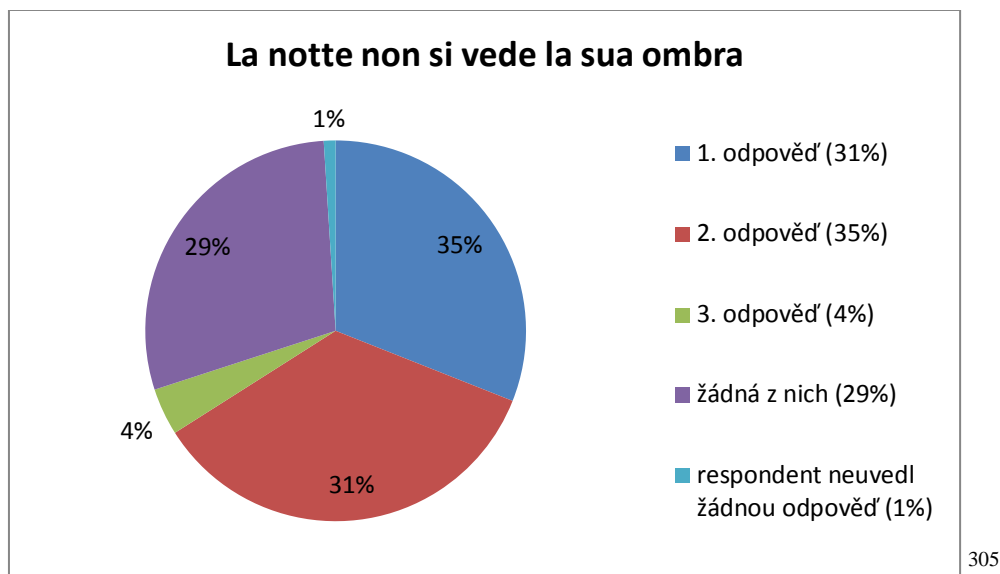
Tato přísloví nejsou ekvivalentní, proto je nemůžeme porovnat mezi sebou.

6.4 Srovnání čtvrtého typu přísloví

Zde se jedná o přísloví uměle vytvořené jen pro náš účel. Skoro polovina frankofonních respondentů (49%) odpověděla, že žádná odpověď není správná, či neuvedla žádnou odpověď, zbytek respondentů (51%) rozdělilo své odpovědi do tří uvedených možností. Oproti tomu pouze 30% italských respondentů uvedlo, že žádná odpověď není správná, či neuvedlo žádnou odpověď, ale celých 70% italských respondentů se nechalo zmást a označilo jednu ze tří nabízených možností. Pokud je srovnáme, dojdeme k tomu, že u frankofonních respondentů pravděpodobně hrála velkou roli intuice, skoro polovina z nich intuitivně vytušila, že se toto přísloví nějakým způsobem odlišuje od těch ostatních, oproti tomu italští respondenti se nechali více ovlivnit uváděnými možnostmi a neuvažovali tolik intuitivně jako ti frankofonní.

6.5 Celkové zhodnocení

U prvního ekvivalentního přísloví jsme mohli vidět, že pro většinu frankofonních a italských respondentů nebylo problematické přísloví správně interpretovat, přestože je možné, že ho někteří vůbec neznali. Toto přísloví tedy můžeme označit za snadno interpretovatelné v obou kulturách. U druhého přísloví bylo velice překvapující, že, oproti italským respondentům, ho více než polovina frankofonních respondentů interpretovala špatně. Je pravděpodobné, že k správné interpretaci přísloví v italské verzi výrazně napomáhá dodatek „ma non il vizio“, který nám napovídá, že se bude jednat o něco negativního. U umělého přísloví hrála velkou roli schopnost člověka intuitivně uvažovat a pravděpodobně i znalost

³⁰⁵ Pořadí možností interpretace je u tohoto grafu (přísloví v italštině) stejné jako u francouzského, v předchozí kapitole je pořadí u italského dotazníku prohozené.

přísloví obecně. Mohli jsme pozorovat, že právě schopnost intuice je u lidí různá. Na malém vzorku lidí, kteří dotazník vyplnili, jsme mohli dojít k závěru, že frankofonní respondenti mají lepší intuitivní uvažování než ti italští, kteří se nechají snadněji zmást nabízenými možnostmi.

Pokud bychom porovnali schopnost percepce přísloví pouze na základě správných odpovědí v těchto dotaznících, dojdeme k tomu, že italská společnost (průměrně 58,5% úspěšnosti) se v příslovích vyzná lépe než ta frankofonní (průměrně 46% úspěšnosti). Z výsledků dotazníků vyplývá, že přísloví se ještě z užívání nevytratila a lidé jsou stále schopni je správně interpretovat, ať už na základě jejich znalosti, nebo své vlastní intuice.

7 Závěr

Přísloví jsou velice zajímavými útvary zkoumání, zejména co se týče jejich interpretace. V této bakalářské práci jsme se zaměřili konkrétně na přísloví francouzská a italská. Nejprve jsme se věnovali definici přísloví, jejich typologii a charakteristice jednotlivých rysů přísloví. Poté jsme zkoumali jejich funkci v textu a porovnávali jsme mezi sebou přísloví francouzská a italská z hlediska morfologie, syntaxe a lexikologie. Dále jsme vysvětlili, jaká jsou možná úskalí interpretace přísloví, což jsme si vzápětí vyzkoušeli v praxi na francouzských a italských respondentech.

Za pomoci odborných slovníků, článků a gramatik, jak francouzských a italských, tak i těch českých, se nám podařilo shrnout problematiku definice přísloví. Dospěli jsme k názoru, že je značný rozdíl v definici, nejen z hlediska jednotlivých jazyků, ale také jednotlivých lingvistů. Po nastolení problému definice přísloví, jsme pouze krátce uvedli další možné kategorie ustálených spojení jako jsou *adage*, *aphorisme*, *apophtegme*, *dicton*, *dit*, *maxime* či *sentence*..., ve francouzských slovnících se do ustálených spojení řadí i samotné přísloví. Následovně jsme přísloví zařadili do jednotlivých lingvistických disciplín jako frazeologie a idiomatika a také jsme si vysvětlili novější vědní disciplíny jako paremiologie a paremiografie, které jsou s příslovím úzce spjaté. Poté jsme se zabývali otázkou autora v příslovích a uvedli základní charakteristické rysy přísloví jako jsou metaforičnost, krátkost a stručnost, notorická známost, binarita, rytmus a didaktičnost. Dále jsme přísloví rozdělili do třech základních typů, porovnávali francouzská a italská přísloví z hlediska syntaktického a morfologického a nakonec jsme jen krátce uvedli obecnou historii přísloví.

Poté, co jsme si vysvětlili definici přísloví, jeho zařazení, charakteristiku a typologii, jsme se zaměřili na jeho funkci v textu. Vysvětlili jsme si, co znamená nadčasovost přísloví a uvedli jsme dva protichůdné názory na jeho ohraničení v čase. Dále jsme se zabývali Anscombrovým rozdělením na věty předem typizující a věty typizující s konkrétním umístěním. Objasnili jsme si, co znamená vybočení z paremické struktury, jeho jednotlivé typy a jak funguje. Nakonec této kapitoly jsme si ukázali, jak se přísloví chová v textu, konkrétně ve sloganech a literárních dílech.

V další kapitole jsme se věnovali kontrastivnímu studiu francouzských a italských přísloví, konkrétně lexikální komparaci. Přísloví jsme rozdělili do tří hlavních skupin podle stupně lexikální ekvivalence.

V poslední kapitole teoretické části jsme se zaměřili na studium interpretace přísloví. Poté, co jsme si rozebrali příklady složitější interpretace v italských příslovích a prozkoumali schopnost porozumění starších francouzských přísloví, jsme analyzovali tvorbu přísloví napříč časem a krátce shrnuli problematiku vytváření nových přísloví.

V kapitolách řazených do experimentální části práce jsme testovali a vyhodnocovali schopnost percepce a správné interpretace francouzských a italských přísloví za pomoci dotazníků. Pro testování jsme se snažili najít přísloví ekvivalentní pro oba jazyky. Dotazníky obsahují také jedno uměle vytvořené přísloví, na kterém jsme zkoumali schopnost respondentů ho odlišit od ostatních.

Cílem této bakalářské práce bylo poskytnout komplexní informace týkající se studia přísloví a zmapovat možné syntaktické, lexikální a morfologické rozdíly mezi francouzskými a italskými příslovími. Za pomoci dotazníků jsme zjistili, že lidé jsou stále schopni přísloví správně interpretovat a, že přísloví ještě úplně nevymizela z užívání.

8 Résumé

Přísloví představují velice zajímavý, přesto velice komplikovaný předmět zkoumání, zejména z hlediska jejich definice a interpretace. Jsou součástí lidové moudrosti každého jazyka, my jsme se v této práci zaměřili pouze na přísloví francouzská a italská. Celou práci jsme rozdělili do šesti kapitol, čtyři kapitoly tvoří část teoretickou a dvě kapitoly tu experimentální. V teoretické části jsme se zabývali nejen definicí, charakteristickými rysy a typologií přísloví, ale i jejich funkcí v textu, kontrastivním studiem francouzských a italských přísloví a jejich interpretací. Experimentální část poté srovnávala schopnost percepce vybraných přísloví u frakofonních a italských respondentů.

V první kapitole jsme pomocí francouzských a italských, ale i českých gramatik přísloví definovali, zařadili jsme ho do lingvistických disciplín a uvedli další kategorie ustálených spojení. Dále jsme se věnovali základním charakteristickým rysům přísloví, sporné otázce autora v příslovích, jejich typologii a morfologickým a syntaktickým rozdílům mezi francouzskými a italskými. V neposlední řadě jsme si také také shrnuli historii přísloví a vysvětlili proces, pomocí kterého se přísloví udržela v užívání.

Druhou kapitolu jsme věnovali funkci přísloví v textu. Nejprve jsme se zabývali časovým ohraničením přísloví, dále jsme si vysvětlili Anscombrovu teorii typizujících vět a pojem intertextuality v příslovích. Poté, co jsme si objasnili vybočení z paremické struktury, jsme si rozebrali jednotlivé použití přísloví ve sloganech a literárních dílech.

Třetí kapitola se věnovala lexikální komparaci francouzských a italských přísloví. Přísloví jsme rozdělili do tří hlavních skupin podle stupně lexikální ekvivalence.

Čtvrtá kapitola se zabývala interpretací přísloví a otázkou, zda přísloví stárnou. Poté, co jsme si uvedli příklady složitější interpretace u italských přísloví, jsme se věnovali dnešní schopnosti porozumět starším francouzským příslovím. Dále jsme shrnuli, jak se přísloví vytvářela napříč časem a, jak by měly vypadat přísloví nově vytvořená, aby se mohla ustálit v užívání.

Poslední dvě kapitoly experimentální části jsou věnované testování percepce a správné interpretace francouzských a italských přísloví. Vybrali jsme čtyři přísloví v kontextu, jedno z nich bylo uměle vytvořené, a utvořili jsme vždy soubor čtyř odpovědí, z nichž pouze jedna byla tou správnou, v případě uměle vytvořeného přísloví žádná.

Na základě odpovědí z dotazníků jsme dospěli k tomu, že přísloví se v užívání udržela a, že lidé jsou stále schopni je správně interpretovat, ať už na základě jejich znalosti, či své vlastní intuice. Tato bakalářská práce měla za cíl poskytnout komplexní informace o studiu přísloví a zmapovat morfologické, syntaktické a lexikální rozdíly mezi francouzskými a italskými příslovími.

Résumé

Les proverbes représentent un objet de recherche très intéressant, mais aussi compliqué, surtout du point de vue de leur définition et interprétation. Ils font partie de la sagesse populaire dans toutes les langues. C'est vers les proverbes français et italiens que nous avons tourné nos efforts. Le mémoire est divisé en six chapitres, dont quatre chapitres qui font la partie théorique, et deux la partie expérimentale. Dans la partie théorique, nous nous sommes occupés non seulement de la définition, des traits caractéristiques et de la typologie des proverbes, mais aussi de leur fonction dans le texte, de l'étude contrastive entre les proverbes français et les proverbes italiens et de leur interprétation. La partie expérimentale a comparé la capacité de perception des proverbes choisis chez les sondés francophones et italiens.

Dans le premier chapitre, nous avons défini le proverbe à l'aide des grammaires françaises, italiennes et tchèques, nous l'avons classé dans les disciplines linguistiques et nous avons mentionné les autres catégories des expressions figées. Ensuite, nous nous sommes consacrés aux traits caractéristiques de base des proverbes, à la question problématique de l'auteur dans les proverbes, leur typologie et leurs différences morphologiques et syntaxiques entre les proverbes français et italiens. Puis, nous avons brièvement résumé l'histoire des proverbes et nous avons expliqué le processus qui permet au proverbe de se pérenniser.

Nous avons consacré le deuxième chapitre à la fonction du proverbe dans le texte. D'abord, nous nous sommes chargés de son encadrement temporel, puis nous avons expliqué la théorie d'Anscombe des phrases typifiantes et la notion d'intertextualité dans les proverbes. Après avoir expliqué le détournement parémique, nous avons analysé l'usage des proverbes dans les slogans et les œuvres littéraires.

Le troisième chapitre était consacré à la comparaison lexicale des proverbes français et italiens. Nous avons divisé les proverbes dans trois groupes principaux selon le degré de l'équivalence lexicale.

Le quatrième chapitre avait pour sujet l'interprétation des proverbes et une question : les proverbes vieillissent-ils ? Après avoir mentionné les exemples quant à l'interprétation plus compliquée des proverbes italiens, nous nous sommes consacrés à la capacité des gens d'aujourd'hui à comprendre les anciens proverbes français. Puis, nous avons résumé,

comment les proverbes se sont formés à travers les âges, et comment devraient avoir l'air les nouveaux proverbes afin qu'ils se maintiennent dans l'usage.

Les deux derniers chapitres de la partie expérimentale sont consacrés à l'expérimentation de la perception, et de la bonne l'interprétation dans les proverbes français et italiens. Nous avons choisi quatre proverbes, dont un, "fictif", et nous avons réalisé un ensemble de quatre réponses, où seulement une est correcte. Dans le cas du proverbe fictif, aucune des réponses n'est juste.

A base des réponses des questionnaires, nous sommes arrivés à la conclusion que les proverbes se sont maintenus dans l'usage et que les gens sont toujours capables de bien les interpréter, soit selon leurs connaissances, soit selon leur propre intuition. Ce mémoire avait pour objectif de donner les informations complexes sur les proverbes et examiner les différences morphologiques, syntaxiques et lexicales entre les proverbes français et les proverbes italiens.

9 Seznam použité literatury a internetových zdrojů

ANSCOMBRE, Jean-Claude (2000). *Parole proverbiale et structures métriques*. In: *Langages*. No. 139, pp. 6-26.

ANSCOMBRE, Jean-Claude (1994). *Proverbes et formes proverbiales: valeur évidentielle et argumentative*. In: *Langue française*. 1994, No. 102, pp. 95-107.

ARNAUD, Pierre J.L. (1991). *Réflexions sur le proverbe*. In: *Cahiers de lexicologie* 59-2, pp. 6-27.

ARTHABER, Augusto (1929). *Dizionario comparato di proverbi e modi proverbiali italiani, latini, francesi, spagnoli, tedeschi, inglesi e greci antichi, con relativi indici sistematico-alfabetici: Supplemento ai dizionari delle principali lingue moderne ed antiche*. Milano: U. Hoepli, 1929.

BOGGIONE, Valter - MASSOBRIO, Lorenzo (2004). *Dizionario dei proverbi: i proverbi italiani organizzati per temi: 30.000 detti raccolti nelle regioni italiane e tramandati dalle fonti letterarie*. Torino: UTET, c2004.

COLIN, Jean-Paul (1982). *Dictionnaire des difficultés du français*. (Nouv. éd.). Paris: Le Robert, 1982.

CONENNA, Mirella (1988). *Sur un lexique-grammaire comparé de proverbes*. In: *Langages*. 1988, No. 90, pp. 99-116.

CONENNA, Mirella (2000). *Structure syntaxique des proverbes français et italiens*. In: *Langages*. No. 34. pp. 27-38

ČERMÁK, František (2010). *Lexikon a sémantika*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010.

ČERMÁK, František (2004). *Text Introducers of Proverbs and Other Idioms*. In: *Frazeologie a idiomatika česká a obecná: Czech and general phraseology*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007.

ČERMÁK, František (2006). *What one can do with Proverbs* In: *Frazeologie a idiomatika česká a obecná: Czech and general phraseology*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007.

DUBOIS, Jean (1992). *Dictionnaire de la langue française: lexis*. Paris: Larousse, 1992.

Encyklopedický slovník češtiny. Praha: NLN, 2002.

GIRODET, Jean (2004). *Dictionnaire des pièges et difficultés de la langue française*. Paris: Bordas, 2004.

GOOSSE, André - GREVISSE, Maurice (2008). *Le bon usage: grammaire française*. 14e éd. Bruxelles: De Boeck, 2008.

GREIMAS, Algirdas Julien (1980). *Dictionnaire de l'ancien français jusqu'au milieu du XIVe siècle*. 2e éd. Paris: Larousse, 1980.

GRESILLON, Almuth – MAINGUENEAU, Dominique (1984). *Polyphonie, proverbe et détournement, ou un proverbe peut en cacher un autre*. In: *Langages*. No. 73, pp. 112-125.

GOUVARD, Jean-Michel (1996). *Les formes proverbiales*. In: *Langue française*. No. 110 pp. 48-63.

JUNKOVA, B. *Parémie v současných psaných publicistických textech*. In: *Parémie národů slovanských II: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané v Ostravě ve dnech 10. —11. 11. 2004*. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2004.

KLEIBER, Georges (2008), *Histoire de couple : proverbes et métaphores*, In: *Linguisticae Investigationes*, 31 : 2, pp. 186-199.

KLEIBER, Georges. (2000). *Sur le sens des proverbes*. In: *Langages*, No. 139, vol 34, pp. 39-58.

LA FONTAINE, Jean (2012). *Bajky*. Vyd. v této úpravě 1. Překlad Gustav Franc. Ilustrace Adolf Born. Praha: Brio, c2012.

LAPUCCI, Carlo (2007). *Dizionario dei proverbi italiani: 25.000 detti memorabili, origini e storia del proverbio, frammenti di saggezza popolare su ogni aspetto dell'esperienza umana*. 1. ed. Mondadori DOC. Milano: Mondadori, c2007.

Le petit Robert: dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. Nouv. éd. du "Petit Robert" /. Paris: Robert, 2015.

MAUBOURGUET, Patrice (1993). *Dictionnaire général pour la maîtrise de la langue française, la culture classique et contemporaine*. Paris: Larousse, 1993.

MEJRI, Salah (2008). *Inférence et structuration des énoncés proverbiaux*.

Mluvnice češtiny. Brno: Nakladatelství Lidové noviny, 1995.

MORAWSKI, Joseph (2007). *Proverbes français antérieurs au XVe siècle*. Paris: Champion.

PANCKOUCKE, André-Joseph (1751). *Dictionnaire portatif des proverbes françois*. 1751

SCHAPIRA, Charlotte (1999). *Les stéréotypes en français: proverbes et autres formules*. Gap: Ophrys, 1999.

SCHAPIRA, Charlotte (2000). *Proverbe, proverbialisation et déproverbialisation*. In: *Langages*. 2000, No. 139, pp. 81-97

SINGER, Samuel (1995). *Thesaurus proverbiorum medii aevi: Lexikon der Sprichwörter des romanisch-germanischen Mittelalters*. Tome 1. Berlin: de Gruyter. 1995.

Slovník spisovného jazyka českého: P-Q. 2. vyd. Praha: Academia, 1989.

SUARD, François – BURIDANT, Claude (1984). *Richesse du proverbe*. Lille: Diffusion P.U.L., c1984, 2 v. Travaux et recherches (Université de Lille III).

TOMIN, Alexius (2008). *Francouzská a česká přísloví: Français et tchèque proverbes*. Vyd. 1. Sokolov: Fornica, 2008.

ULYSSE, Robert (1873). *Un vocabulaire latin-français du XIVe siècle, suivi d'un recueil d'anciens proverbes*. In: *Bibliothèque de l'école des chartes*. No. 34. pp. 33-46

WOETKOVÁ, Zuzana (2007). *Introduzione alla paremiologia ceca e italiana*. In: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity*, L 28, 2007

ZOUOGBO, Jean-Philippe Claver (2009). *Le proverbe entre langues et cultures: une étude de linguistique confrontative allemand/français/bété*. New York: Peter Lang, 2009.

Larousse: *Droit coutumier*.

<http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/coutumier/20026/locution?q=droit+coutumier#170155>

Paremiografia. *Treccani: L'enciclopedia italiana*.

<http://www.treccani.it/enciclopedia/paremiografia/>

De Proverbio. <http://www.deproverbio.com/about.php>

Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales: <http://cnrtl.fr>

<http://www.linternaute.com/proverbe/pays/france/>

books.google.com

<https://docs.google.com/forms/>

Literární kontexty v dotaznících:

DE PETRI, Umberto (2014). *Aria di Monteossolano*. Mnamon.

DESCOUVEMONT, Pierre (2009). *Dieu de justice ou de miséricorde?*. Editions de l'Emmanuel.

GIUSTI, Giuseppe (1845-1849). *Cronaca dei fatti di Toscana*. F. Le Monnier, 1948.

<http://dafinemkomori.centerblog.net/2350-comores-salim-rend-hommage-a-mohamed-ali-m-balia>

10 Přílohy

Questionnaire: Proverbes français

Quel âge avez-vous?

- 1 - 20
- 21 - 35
- 36 - 55
- 56 - 100

De quel pays venez-vous?

- France
- Belgique
- Suisse
- Canada
- les autres pays francophones

Qu'est-ce que le proverbe "L'arbre tombe toujours du côté où il penche" veut dire dans ce contexte?

Celui qui n'a pas peur de tomber en enfer ne compte que sur sa bonne volonté pour faire « le bon choix » à l'heure du grand passage : « J'ai tellement prié, j'ai tellement jeûné, pense-t-il, je me suis tellement mis au service de mon prochain que je n'ai rien à craindre. Le passé est garant de l'avenir! L'arbre tombe toujours du côté où il penche! J'opterai sans problème pour Dieu quand l'heure sera venue de paraître devant Lui. »

- Dans l'extrait, l'homme regrette ses péchés. Ce proverbe veut dire que si je fais quelque chose de mal, le destin me le rendra encore pire.
- L'homme nous explique qu'il n'a jamais fait quelque chose de mal dans sa vie, donc Dieu va l'accepter au ciel. Le proverbe veut dire que l'homme agit souvent selon ses inclinations.
- Le proverbe veut dire que l'homme se fait influencer facilement.
- Toutes les réponses mentionnées sont fausses.

Qu'est-ce que le proverbe "le loup mourra dans sa peau" veut dire dans ce contexte?

"Il était une fois un homme courageux, même dans une telle situation. L'autre s'est doucement approché, il était recouvert de sang. Son corps semblait mort. " dis-moi où est la clé et je te laisse vivre " a dit l'autre. Il lui répond: "le loup mourra dans sa peau"

- Le loup est un animal très courageux. Il se bat jusqu'à la fin même s'il perd. Personne ne lui enlèvera sa peau ni après sa mort. Le proverbe veut dire qu'il faut persister même si tout semble être perdu.
- En utilisant ce proverbe, on parle de quelqu'un qui ne se laisse pas influencer, qui reste soi-même à tout prix. Il mourra dans sa peau parce que il ne se trahit jamais soi-même.

- Le loup est un animal méchant. En utilisant ce proverbe, on voulait expliquer que quelqu'un qui est né méchant, le reste jusqu'à la fin de sa vie.
- Toutes les réponses mentionnées sont fausses.

Qu'est-ce que le proverbe "La pomme est pour le vieux singe" veut dire dans ce contexte?

Il y a plus de 15 ans, j'ai découvert d'abord, le militant, ensuite l'homme. Lors, de mes séjours aux Comores, j'ai toujours eu le plaisir et l'honneur de parler avec à la fois l'homme et le militant, ce qui fut le cas il n'y a pas si longtemps. Dans nos discussions, il est toujours sujet des problèmes du pays et notamment de l'occupation de l'île Comorienne de Maoré, en l'écoutant j'ai eu toujours en mémoire ces sagesses qui disent que : " La pomme est pour le vieux Singe ".

- La personne qui nous raconte, apprécie beaucoup cet homme qui a toujours essayé de se battre contre ses problèmes dans son pays, mais il n'a pas réussi. En utilisant ce proverbe, il ressent de la pitié pour ce vieil homme qui est à bout de souffle dans ses activités. Tous les singes mangiaient des bananes, seulement le vieux avait la pomme parce qu'il n'y avait plus de bananes. Le proverbe veut dire que les personnes âgées sont souvent négligés par la société.
- La personne qui nous raconte est vraiment déçu par la société. L'homme dont elle parle, a mis toutes ses forces à combattre les problèmes dans son pays, mais il n'a pas réussi. Elle ressent de la pitié pour lui, parce qu'il a consacré toute sa vie à résoudre ces problèmes et finalement, tous ce qu'il a fait, s'est montré inutile. C'est pourquoi elle utilise ce proverbe. Le singe ne mange pas de pommes, il mange des bananes. Qu'est-ce qu'il va faire d'une pomme? Le proverbe veut dire que certaines choses sont inutiles.
- La personne qui nous raconte, apprécie beaucoup cet homme qui a toujours essayé de se battre contre ces problèmes dans son pays et il a fini par réussir. Par ce proverbe, elle veut nous expliquer que cet homme a réussi grâce à sa sagesse et ses expériences. Les singes mangiaient les bananes, mais seulement le vieux avait la chance de manger la pomme. Le proverbe veut dire que l'avantage va à celui qui a le plus d'expérience.
- Toutes les réponses mentionnées sont fausses.

Qu'est-ce que le proverbe "La nuit, on ne voit pas son ombre" veut dire dans ce contexte?

Je suis entrée dans sa maison, je l'ai salué et je me suis assise sur le canapé. J'avais hâte de tout lui dire sans rien oublier. Je me suis mise à raconter. Quand j'étais en train de décrire les événements de la veille, il m'a interrompu en disant: „Mais tu sais... La nuit, on ne voit pas son ombre!“

- Son ami voulait lui expliquer qu'il faut faire attention et se méfier des gens en utilisant ce proverbe.
- La fille qui raconte est amoureuse d'un garçon. Vu son amour elle est si aveugle qu'elle ne voit pas les défauts de son petit ami. Le proverbe veut dire que quand on veut quelque chose énormément, on arrête de regarder ce qui se passe autour de nous.
- La fille est une voleuse et elle raconte à son ami comment elle a effectué ses intentions. Son ami lui assure que probablement personne ne l'a pas vue étant donné que son vol était pendant la nuit. Le proverbe veut dire que les choses se cachent mieux pendant la nuit.

- Toutes les réponses mentionnées sont fausses.

Questionario: Proverbi italiani

Quale è la sua età?

- 1 - 20
- 21 - 35
- 36 - 55
- 56 - 100

Di dove è?

- Nord d'Italia
- Italia centrale
- Sud d'Italia

Cosa vuol dire il proverbio "L'albero cade dalla parte dove pende" nel contesto?

La vita di lui, che ebbe il privilegio di toccare i novant'anni, fu riassunta con parole commoventi dal Parroco di St. Pierre, Padre Forget, che ricordò il suo primo incontro con père Zoppetti che dieci anni or sono volle per sé l'onore di servire la prima Messa al novello Parroco; e prese spunto dall'esempio di vita lasciato dal vegliardo per esortare tutti e vivere orientati come lui verso il Signore. „L'albero cade dalla parte dove pende.“

- L'uomo rimpiange i suoi peccati. Il proverbio vuol dire che se uno fa qualcosa di male, il destino glielo rende ancora peggio.
- Qualcuno ci racconta la vita di un uomo religioso che è un modello per tutti. Il proverbio vuol dire che l'uomo agisce secondo le sue inclinazioni.
- Usando questo proverbio si parla dell'uomo che era destinato a fare il suo mestiere. Il proverbio vuol dire che il destino è già prescritto.
- Tutte le risposte sono false.

Cosa vuol dire il proverbio "Il lupo perde il pelo, ma non il vizio" nel contesto?

Lui era un uomo coraggioso anche in situazioni come queste. L'altro si è avvicinato senza far rumore. C'era sangue dappertutto e l'uomo sembrava morto. "Dimmi dov'è la chiave e ti lascio vivere" ha detto l'altro uomo. Gli rispose: "Il lupo perde il pelo, ma non il vizio".

- Il lupo è un animale molto coraggioso. Lotta sempre fino alla fine. Nessuno gli toglie il pelo neanche dopo la sua morte. Il proverbio vuol dire che occorre resistere anche se tutto sembra esser perso.
- Usando questo proverbio, si parla di qualcuno che non si lascia influenzare, non perde mai se stesso.
- Il lupo è un animale cattivo. Usando questo proverbio, si voleva spiegare che una persona se è cattiva lo sarà per sempre.

- Tutte le risposte sono false.

Cosa vuol dire il proverbio "Chi nasce granchio, non può camminare di fronte" nel contesto?

Egli, a confessione sua, aveva 45 mila monete in tante cambiali quando salì ministro; e quand'anche non avesse avuto un soldo, doveva piuttosto cascar morto di fame, che infangarsi a chiedere in quei momenti; quand'era tempo di sollevarsi coll'altezza dell'animo dall'ignominia della sua caduta, volle avvoltolarcisi dentro più che mai. Ma chi nasce granchio, non può camminare di fronte.

- Parlando del granchio ci si riferisce alle persone un po' conservatrici e riservate che pensano molto prima di decidersi. Il granchio camminando dietro vede tutto quello che succede davanti a lui e dunque riflette tanto prima di agire.
- Parlando del granchio ci si riferisce alle persone disoneste e ai truffatori. Quando qualcuno cammina dietro e gli altri camminano avanti, vuol dire che fa qualcosa di male.
- Il proverbio vuol dire che è difficile correggere le inclinazioni naturali. Quando qualcuno nasce così, non può cambiare.
- Tutte le risposte sono false.

Cosa vuol dire il proverbio "La notte non si vede la sua ombra" nel contesto?

Sono entrata a casa sua, l'ho salutato e mi sono seduta sul divano. Non vedevo l'ora di dirgli tutto. Mi sono messa a raccontare. Quando stavo descrivendo gli eventi degli ultimi giorni, lui mi ha fermato dicendomi: „Ma sai... La notte non si vede la sua ombra!“

- La ragazza, che parla, è innamorata di un ragazzo. Dato il suo amore cieco, lei non vede i difetti del suo fidanzato. Il proverbio vuol dire che quando si vuole tanto qualcosa, non vediamo cosa succede intorno a noi.
- Usando questo proverbio, il suo amico voleva spiegarle che occorre essere prudenti e diffidare della gente.
- La ragazza è una ladra e sta raccontando al suo amico come ha realizzato le sue intenzioni. Il suo amico l'assicura che nessuno l'ha vista dato che il suo furto era durante la notte. Il proverbio vuol dire che le cose si nascondono meglio durante la notte.